

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK VE GÜVENLİK POLİTİKALARINA
PUTİN’İN RUSYA’DAKİ İKİNCİ DÖNEMİNİN ETKİSİ VE SONUÇLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Numan Gültekin

Ankara – 2020

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK VE GÜVENLİK POLİTİKALARINA
PUTİN’İN RUSYA’DAKİ İKİNCİ DÖNEMİNİN ETKİSİ VE SONUÇLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Numan Gültekin

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker

Ankara – 2020

KABUL VE ONAY

Numan Gültekin tarafından hazırlanan “ Türkiye'nin Jeopolitik ve Güvenlik Politikalarına Putin'in Rusya'daki İkinci Döneminin Etkisi ve Sonuçları “ başlıklı bu çalışma 10.09.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İsmail BİRCAN (Başkan)

Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker (Danışman)

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU (Üye)

Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime oluşabilecek tüm hak ve kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

...../...../ 2020

Numan Gültekin

ÖZ

Gültekin, Numan. Türkiye'nin Jeopolitik Ve Güvenlik Politikalarına Putin'in Rusya'daki İkinci Döneminin Etkisi ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

“ Soğuk savaş süreci “ olarak tanımlanan dönem 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve yerine 15 ayrı devletin kurulması ile sona ermişti. Bu son, dünyada yeni bir dönemin başlangıcının da habercisi gibiydi. Bu durum küreselleşme adı altında gündeme taşınan “ Yeni Dünya Düzeni “ yaklaşımına da uygun bir ortam oluşturuyordu ve artık neo- liberal ekonominin, kapitalist sistemin savunucuları rakipsiz durumdaydılar. Yelkenlerini sonuna kadar şişirip, tek kutuplu dünyanın yolunu açabilirlerdi. Önlerinde bir engel kalmamıştı...

Bu ortamda doğal olarak hegemon güç ABD olacak, AB'nin başat ülkeleri de onu doğru yanlış demeden her emperyal projesinde destekleyeceklerdi.

Bu süreç devam ederken 1999'dan itibaren Rusya Federasyonu'nda yeni bir lider adayı basamakları tırmanmaya başlamıştı bile. Bu kişi çok geçmeden 2000 yılının başında devlet başkanlığı sorumluluğunu üstlenmişti. Eğitimli, birikimli, akılcı, yetenekli icraatlarında ise pragmatist ve realist hareket eden bu genç insanın tam ismi Vladimir Putin'di. İşi çok kolay değildi. Rusya Federasyonu'nda siyasi, sosyal, ekonomik, askeri ve terör sorunları bakımından bir alt üst oluşun yaşandığı dönemde iş başı yapmıştı.

Önce Çeçen sorununu biraz sert ve kanlı da olsa çözdü. Bu durum Rus halkına bir taraftan güven vermişti bir taraftan da otoritesini muhalefet dahil herkesim üzerinde güçlendirmişti. Diğer sorunların çözümünde de bu sayede önemli mesafeler aldı. Artık dış dünyaya da mesajlar vermesinin zamanı gelmişti. İlk uyarısını 2007 yılında Münih'te düzenlenen Güvenlik Konferansı'nda yaptı. Burada özet olarak “ tek kutuplu dünya kabul edilemez “ diyordu. Bu çıkış gelecekte şekillenecek dünyanın da habercisiydi.

2012 yılı Putin'in ikinci dönemi olarak kabul edilir. Bu tarih sonrası içeride gücünü zirveye taşıyan Putin'in dünyada ki gelişmelerle daha yakından ilgilendiğini görüyoruz. 2015 yılı ise BOP projesinin yıkımını yaşayan komşumuz Suriye'ye

Esat'ın da isteğiyle deniz, hava, kara tüm gücüyle müdahil olduğu tarihtir. Bu tarih aynı zamanda, bundan önce başlayan ekonomik ve ticari ilişkilerimizden farklı olarak; Putin'li Rusya'nın Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlikle ilgili politikalarını etkilemeye başlayacağı tarih olacaktır.

Anahtar Sözcükler

Türkiye, Putin, jeopolitik, güvenlik, dış politika

ABSTRACT

Gultekin, Numan. Impacts and Consequences of Putin's Second Term in Russia on Turkey's Geopolitical and Security Policies, Master Thesis, Ankara, 2020.

The period, described as the "Cold War process", ended in 1991 with the dissolution of the USSR and the establishment of 15 separate states. This end was like a precursor to the beginning of a new era in the world. This was also in line with the "New World Order" approach, which was brought up under the name of globalization, and now the proponents of the neo-liberal economy and the capitalist system were unrivalled. They could have blown their sails to the end and paved the way for the unipolar world. There were not obstacles in front of them anymore...

Naturally, the Hegemony power would be the United States, and the EU's chief countries would support it in every imperial project without questioning.

As this process continued, a new leading candidate in the Russian Federation began to climb the steps in 1999. This person soon assumed responsibility for the presidency in early 2000. Vladimir Putin was the full name of this young man who acted as a pragmatist and realist in his educated, cumulative, rational and talented actions. His job wasn't easy. He was at the beginning of the business at a time of being turned upside down in terms of political, social, economic, military and terrorist issues in the Russian Federation.

First, he solved the Chechen problem, even if it was a little harsh and bloody. This gave confidence to the Russian people on the one hand, and on the other hand, it strengthened its authority over everyone, including the opposition. In this way, he took significant distances in solving other problems. It was time for him to send messages to the outside world. He made his first warning at the Security Conference in Munich in 2007. In summary here, he said that "the unipolar world is unacceptable.". This declaration was also a harbinger of the future world.

2012 is considered the second term of Putin. After this year, we see that Putin, who has his power at the top, is more interested in developments in the world. In 2015, the demolition of the BOP project is the date of the destruction of our neighbor, Syria, where Esat intervened with all the power of the sea, air and land. This date is also different from our economic and commercial relations that began

before this; It would be the date when Putin's Russia would begin to influence Turkey's geopolitical and security policies.

Keywords

Turkey, Putin, geopolitics, security, foreign policy

TEŞEKKÜR

Yıllar sonra tekrar üniversite ortamına girerken doğal olarak ayrı bir heyecan yaşıyorsunuz. Bu heyecanınızı olumlu ve verimli bir şekilde sürdürebilmenizde bulunduğunuz ortamın beklentilerinizi karşılmasına göre belirleniyor. İşte bu noktada Atılım Üniversitesi ve bu üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün sağladığı özgür, kaliteli bir öğretim ortamında nitelikli, birikimli öğretim üyeleri ve öğretim görevlilerinin bilgi ve çabaları, öğrenci arkadaşlarımda derslerdeki katılımları ile bu yöndeki beklentilerimin karşılandığını söyleyebilirim.

Bu nedenle de, böyle aydınlık bir bilim kurumunu ülkemize kazandıran Atılım Vakfı'na; bu özel ortamı öğrencilerine hazırlayan başta Sayın Rektör ve üniversitenin diğer yöneticilerine, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün değerli müdürü Sayın Prof. Dr. Dilaver Tengilimoğlu'na teşekkür ediyorum.

Sayın Tengilimoğlu'na yüksek lisans öğrenimime başlamam konusunda beni cesaretlendirmesi ve tüm öğrenci arkadaşlarımda sorunlarına nazik, çözüm odaklı yaklaşımı nedeniyle de teşekkür ediyorum. Ayrıca, öğrenci işlerimizle ilgili olarak bizlere her zaman yardımcı olan, çözüm sunan Enstitü Müdür Yardımcısı Sayın Dr. Eşref Uğur Çelik'e, Arş. Gör. Sayın Büşra Özdemir'e, Enstitü Sekreteri Sayın Funda Yılmaz'a, Sayın Doğuş Kaya'ya, Uzm. Yrd. Sayın Gülşen Tokmak'a ve Enstitü'müzün diğer çalışanlarına da çok teşekkür ediyorum.

Yine, derslerimize girerek bizlerle bilgilerini, yaşam deneyimlerini paylaşan çok değerli öğretim üyesi ve öğretim görevlisi hocalarımıza; kendileriyle sınıf arkadaşlığı yapmaktan her zaman mutluluk duyacağım genç sınıf arkadaşlarıma da çok teşekkür ediyorum.

Tez çalışmamızın sunumu ve değerlendirilmesi Yüksek Lisans öğrenimimizin finali diyebiliriz. İşte bu final aşamasına hazırlanırken size en çok katkı sağlayacak kişi tez danışmanınız oluyor. Bu aşamada ben kendimi şanslı ve rahat hissettim. Nedeni de tez danışmanım olan hocamız daha önce derslerimize de giren, tüm öğrenci arkadaşlarımda tarafından çok sevilen ve sayılan, bilimsel yönden birikimli, deneyimli, öğrenciye bilgilerini aktarırken kıskanç davranmayan, öğrencileri ile son derece iyi iletişim kurabilen, kısa süre içerisinde öğrencilerini önemli özellikleri ile tanıyarak onların derslerine ilgisini artırmayı başaran ve sorunlarının çözümüne katkı sunma inceliğini de gösterebilen bir hocamızın olmasıydı. Bu değerli hocamızı

tanıma fırsatı yakalamamı bir şans olarak değerlendiriyorum. Yukarıda tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Halil İbrahim Ülker hocamızı anlatmaya çalıştım. Kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Bir tezin sunumu ve değerlendirilmesinde jüri başkanımızın ve jüri üyenizin bilimsel birikimlerinin, deneyimlerinin, öğrenciye kompleksiz yaklaşımlarının ne kadar önemli olduğunu ancak sunumunuz sırasında ve sonraki sorular aşamasında daha iyi kavriyorsunuz. Bu aşamada da gerçekten şanslıydım. Bu heyet yaşamım boyunca bende iz bırakacak bir değerdedi diyebilirim.

Akademik ve bürokrasi kariyeri olarak tepe noktalara hak ederek çıkmayı başarmış, yukarıda anlatmaya çalıştığım özellikleri taşımasının yanında nezaketiyle de ortama ayrı pozitif bir katkı sağlayan hocamız Sayın Prof. Dr. İsmail Bircan'ın jüri başkanımız olması ise benim için gerçekten çok değerliydi. Sayın Bircan hocamın bu kıdemli kariyerine yakışacak şekilde gerek tezimin sunum aşamasında gerekse de değerlendirmeler ve sorular kısmında pozitif yaklaşımları ise heyecanımı aşmama yardımcı oldu. Ayrıca, tez çalışmam konusundaki objektif, bilimsel değerlendirmeleriyle, dikkatle seçilmiş sorularıyla, yerine göre yapıcı eleştirel görüşleri ile çalışma konumuzun daha da iyi anlaşılmasına önemli katkı sağladılar. Böyle kıymetli ve deneyimli bir hocamızın akademik çalışmalarına devam etmem yönündeki motive edici yaklaşımı ise beni son derece onurlandırdı. Kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Jüri üyemiz olan Sayın Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu hocamızın Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi gibi Cumhuriyetimizin köklü bir yüksek öğretim kurumunda öğretim üyesi olarak bilimsel çalışmalarını sürdürmeleri, yukarıda saydığım özellikleri fazlasıyla taşımaları benim için önemli bir kazanım vesilesi olmuştur. Tez sunum jürimde yer alarak, tez çalışmamı yapıcı eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmeleri ile olduğu kadar, soruları ile de gelecekte yapacağım bu tür çalışmalarda bana yol gösterici oldular. Zaman ayırıp bilimsel bir yaklaşımla jüri üyeliğimizi yaparak ortaya koydukları değerli katkıları için kendilerine çok teşekkür ediyorum.

Numan GÜLTEKİN

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

JEOPOLİTİK

1. JEOPOLİTİK HAKKINDA GENEL BİLGİ	7
1.1. Jeopolitik Bilimine Ulaşmadaki Süreç	7
1.1.1. Jeopolitik biliminin ortaya çıkış serüveni.....	8
1.2. Devletleri de Coğrafi Konumlarından Kaynaklanan Sınırlarına Göre Aşağıdaki Şekilde Tanımlayabiliriz:	13
1.3. Jeopolitiğin Unsurları	13
1.3.1. Değişmeyen unsurları.....	13
1.3.2. Değişen unsurları	14
1.3.3. Zaman	14
1.4. Jeopolitik Teoriler	15
1.4.1. Jeopolitik teorilerin tarihi gelişimi	15
1.4.2. Başlıca klasik jeopolitik teoriler	17
1.4.2.1. Kara hakimiyet teorisi	18
1.4.2.2. Kenar kuşak teorisi.....	18
1.4.2.3. Deniz hakimiyet teorisi.....	19
1.4.2.4. Hava veya uzay hâkimiyet teorisi	19
1.4.3. Soğuk savaş dönemi sonrası eleştirel yaklaşımlar ve jeopolitik teoriler	20
1.4.4. Güç odağı kuramı.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

JEOPOLİTİK VE TÜRKİYE

2. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİĞİ	25
---	-----------

2.1. Türkiye'nin Jeopolitiğini Etkileyen Faktörler	26
2.1.1. İç faktörler	26
2.1.1.1. Coğrafi konumu	26
2.1.1.2. Tarihi geçmişi ile ilgili süreç	27
2.1.1.3. T.C.'nin kuruluş felsefesi ve milli ulus/ulusal ve üniter devlet yapısı	37
2.1.1.3.1. Ulus/Milli devlet yapısı	38
2.1.1.3.2. Üniter devlet yapısı.....	39
2.1.2. Dış faktörler	39
2.1.2.1. Sınırdış ülkelerin petrol- doğal gaz gibi zenginlik kaynakları	39
2.1.2.1.1. Petrol taşımacılığında	42
2.1.2.1.2. Doğal gaz taşımacılığında.....	42
2.1.2.2. Emperyalist ülkelerin zaman zaman uygulamaya koydukları bölgemizle ilgili projeler	43
2.1.2.2.1. Yeşil kuşak projesi	43
2.1.2.2.2. Büyük orta doğu projesi.....	45
2.1.3. Şanghay işbirliği örgütü' nün (ŞİÖ) amaç ve yaklaşımları	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

3. KONUMUZLA İLGİLİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLER	49
3.1. İdealizm	49
3.2. Realizm	50
3.3. Neo- Realizm	50
3.4. Liberalizm	51
3.5. Neoliberalizm	51
3.6. Marksizm ve Merkez Çevre Teorileri	51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK VE TEORİLERİ

4. ULUSAL GÜVENLİK VE İLGİLİ TEORİLER.....	53
4.1. Kopenhag Okulu	55
4.2. Konstrüktivist (İnşacı-Yapılandırmacı) Teori	56

4.3. Eleştirel Teori.....	56
4.4. Postmodern Teori.....	56
4.5. Feminist Teori	57
4.6. Devletlerin Yer Aldıkları Coğrafyanın Bütünlüğünü Korumak- Ulusal Güvenliklerini Sağlamak İçin Risk ve Tehditlere Karşı Oluşturdukları Bazı Stratejiler	57
4.6.1. Güç dengesi oluşturma	57
4.6.2. Tarafsız kalma.....	57
4.6.3. Sorumluluğun hegemon bir ülkeye teslimi.....	58
4.6.4. Güçlüye dahil olarak güvenliğini sağlama	58
4.6.5. Yaşa ve yaşat stratejisi	58
4.7. SSCB'nin Dağılma Döneminden Sonraki Süreçte Türkiye'nin Güvenlik Algısı.....	58

BEŞİNCİ BÖLÜM

PUTİN – TEK KUTUPLU DÜNYA

5. PUTİN'İN TEK KUTUPLU DÜNYA KABÜL EDİLEMEZ ÇIKIŞI VE RUSYA FEDERASYONU'NDA BAZI FİKİRSSEL HAREKETLER	61
5.1. Putin'nin “ Tek Kutuplu Dünya Düzeni Kabul Edilemez “ Açıklamaları..	61
5.2. Rusya'da Gelenekselleşen Avrasyacılık Hareketi	62
5.3. Dugin'nin “ Yeni Avrasyacılık “ Hipotezine 2003 Yılından Sonra Getirdiği Yorum	65

ALTINCI BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA PARAMETRELERİ VE PUTİN'Lİ RUSYA'NIN ETKİSİ

6. PUTİN'İN İKİNCİ DÖNEMİ - TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA PARAMETRELERİNDE 2003 YILINDAN SONRA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER - RUSYA FEDERASYONU'NUN ÖZELLİKLE 2015 YILINDAN SONRA TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİĞİNE -GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİSİ VE SONUÇLARI	69
6.1. Putin'in Özet Biyografisi ve Rusya Federasyonu'nda İkinci Dönemi.....	69
6.1.1. Çok kutuplu dünya düzeninin başlangıcı mı?	73
6.2. Dış Politika Belirleme İle İlgili Genel Bir Değerlendirme	74

6.3. Türkiye'nin 2003 Yılından 2015 Yılı Sürecine Gelineye Kadar Oluşturduğu Dış Politika Parametrelerinin Ana Hatları ve Özel de Ortadoğu Süreci Özeti.....	76
6.4. Bu Gelişmeler Işığında Putin' li Rusya Federasyonu'nun Özellikle 2015 Yılından Sonra Türkiye'nin Jeopolitiğine - Güvenlik Politikalarına Etkisi Ve Sonuçları	79

YEDİNCİ BÖLÜM

ÖZET

7. ÖZET.....	87
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	97
ÖZGEÇMİŞ.....	109

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AAMB	: Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Orta Doğu Projesi
FSB	: Rusya Federasyonu'nun Federal Güvenlik Servisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KGB	: SSCB'nin İstihbarat ve Gizli Servisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SGB	: Strateji Geliştirme Başkanlığı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü

GİRİŞ

SSCB'nin 1989 yılında başlayan dağılma sürecinin 1991 yılında tamamlanması; dünyada "soğuk savaş süreci" denilen dönemin sonu, yeni bir dönemde başlangıcı demektir. Bu dönem ise tek kutuplu bir dünyanın başlangıcı oluyordu. Artık küresel anlamda tek hegemon güç ABD olacak, bu gücü de AB'nin başat ülkeleri her emperyal projede destekleyecek, bazı bölge ülkeleri de "eş başkanlık" adı altında bu projelerde taşeronluk görevi üstleneceklerdi. Hedeflerinde ise öncelikli olarak "ulus devletler" vardı. Onlara göre artık ulus devletlerin süreleri dolmuştu. Tek Dünya Devleti'ne doğru çizilen bu rotada hedef "böl- parçala- yönet" olmasına rağmen; bu projeleri sunuş işi doğası gereği farklı olacak, bu iş için kullanılacak sözcüklerde ona göre seçilecekti. Projelerini hayata geçirecekleri ülkelerdeki insanların özlemini çektikleri cazip, sihirli kelimeler itina ile seçilmişti. Artık "barış, çoğulculuk, refah, özgürlük, demokrasi, insan hakları" gibi sözcükler dillerinden düşmüyordu. Bu projelerini ilk uygulayacakları bölgeleri ve ülkeleri de özenle belirlemişlerdi. Petrol, doğal gaz gibi dünya enerji kaynağı rezervlerinin yaklaşık % 47,5'nin bulunduğu ve inanç bakımından da İslam dinine mensubiyetin ağırlıkta olduğu bir bölgeyi yani Ortadoğu'yu seçmişlerdi. Taşeronlarını da özellikle bu İslam ülkeleri içerisinde belirlemişlerdi. Bu proje, seçilen bölge ülkelerinin sadece ekonomik kaynaklarına el koymalarına dayanan bir proje gibi de görünmüyordu. Sanki bir taraftan da "Haçlı zihniyeti" taşıyan bir durumu da ifade ediyordu. Bu durumu da "küçük Bush" Irak Halkı'nı, tarihini, kültürünü yok ettirirken, Fransa'nın o yıllardaki başkanı Sarkozy'de Libya'yı bombalattırırken açıktan seslendirmişlerdi.

İşte tek kutuplu dünyada bunlar yaşanırken, SSCB'nin dağılmasıyla yönetimde, ekonomide, Çeçenistan sorununda kaotik sürece giren Rusya'da 1999 yılından itibaren ilk önce başbakanlık görevine getirilen, 2000 yılının başından itibaren de Devlet Başkanlığı görevini üstlenen Putin, ilk önce ülke içerisinde, sonra da dışa dönük politik hedeflerini hayata geçirmeye başlamıştı. Ülke içerisinde Çeçenistan'da bağımsızlık yanlısı ayaklanmaları ve 2004 yılında Çeçen militanların Beslan'da bir okulda gerçekleştirdikleri rehin alma olaylarını çok aşırı güç kullanarak kanlı bir şekilde bastırdı. Sadece Beslan'da çoğu çocuk 331 kişi ölmüştü. Sıra ülke dışında gücünü göstermeye gelmişti. 1996 yılında temeli atılan, Çin'de

içerisinde yer aldığı Şanghay İşbirliği örgütünün 2001 yılında resmen kuruluşunda etkin bir şekilde çalıştı. 2004 Yılı içerisinde Türkiye'yi ziyaret etti. Bu ziyaretinde önemli projelerin çerçeve antlaşmalarını yapmakla kalmadı, bundan sonra Türkiye ile daha yakın ilişkiler içerisinde olacaklarını, eski yönetimler zamanında yaşanan soğuk yaklaşıma vurgu yaparak açıkladı. 2007 yılında Münih'te yapılan Güvenlik Konferansında tek kutuplu dünyanın kabul edilemeyeceğini ve bu şekilde devam etmeninde imkansız olduğunu vurguladı. Bu son derece önemli ve anlamlı bir çıkıştı. Dünya'daki ulus devletler bu çıkışı çok olumlu karşılamışlardı. 2008 yılında Gürcistan'a bağlı özerk yapılar olan Abhazya ve Güney Osetya bağımsızlıklarını ilan edince, Gürcistan ordusu iki özerk cumhuriyete girdi. Gürcü askerlerinin Rusya'ya bağlı Kuzey Osetya'ya girdiği bahane edilerek, Rus ordusunun Gürcistan askerlerini başkentleri Tiflis yakınlarına kadar kovaladıkları görüldü. Putin sonra da Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanıdıklarını açıklayarak, bu iki özerk cumhuriyeti Gürcistan'dan kopardı. Gürcistan ABD ve AB ülkelerinden yardım istemesine rağmen beklenen yardım gelmedi, sadece Rusya'yı kınayan açıklamalar yapıldı.

2008 yılı sonuna kadarki sürece Putin'in genelde birinci dönemi denir. 2012 Yılından sonraki dönemi ise Putin'in ikinci dönemi olarak kabul edilir. Bu süreçte Ukrayna iç savaşında isyancılara yardım etti. 2014 yılında Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım'ı tek taraflı olarak ilhak ederek Rusya Federasyonu'na bağladı. Bu olay karşısında da yine ABD ve AB çevrelerince sadece kınama mesajları yayınlanabildi. Putin artık hem içeride hem de ülke dışındaki hamleleriyle kendini kanıtlamış, gelecekte Rusya Federasyonu'nun yeni bir güç merkezi olacağını tüm dünyaya göstermişti.

Kendisi, eğitimli ve şimdiye kadar aldığı görevler olarak iyi yetişmiş, icraatlarında pragmatist, realist hareket eden bir devlet adamı olarak tanınıyor. Ülkesinde “ Avrasyacı “ fikirsel akıma yakın olduğu biliniyor. Kendisinin 2036 yılına kadar devlet başkanlığında kalmasının önünü açan anayasa değişikliklerine yönelik referandumda, değişikliklerin % 77,9 ile kabul edilmesi; ülke içerisinde ve dışarıda bir bakıma gücünü koruduğunun göstergesi de olmuştur.

2015 Yılında ise Putin'li Rusya Federasyonu'nun Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlikle ilgili politikalarını yakından etkileyecek bir sürecin başlangıcına

gelinmişti. Putin yönetimindeki Rusya Federasyonu savaş ve kaos ortamının yaşandığı Suriye'ye, Esat'ın daveti üzerine var olan deniz gücüne ilaveten hava ve kara gücüyle gelerek bu bölgede yaşanan olayların seyrinde etkili, belirleyici olmaya başladı. Bu süreç hem Türkiye hem de Rusya açısından inişli ve çıkışlı ilişkilerin yoğun şekilde yaşandığı bir dönemi işaret eder. Bu tarih aynı zamanda turizmde, iki ülke arasındaki ticarete zirve rakamlara ulaşılan bir dönemde başlangıç tarihidir.

Küreselleşme denilen olgunun derin sonuçlarının yaşandığı dünyamızda ve özellikle de bölgemizde; bu gelişmeleri ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunları sağlıklı bir şekilde algılayabilmek ve çözümler noktasında gerçekçi fikirler, çözüm önerileri ortaya koyabilmenin en önemli kriterlerinden birisi, jeopolitik vizyona sahip olmaktır denilebilir. Bununla beraber uluslararası ilişkiler, dış politika ve güvenlikle ilgili konuların yine sağlıklı şekilde, bir disiplin içerisinde değerlendirilebilmesi içinde mutlaka bilimsel bir alt yapıya, bilimsel bir yaklaşıma gereksinim vardır.

Bu nedenle de, “ Türkiye'nin jeopolitiğine ve Güvenlikle ilgili Politikalarına Putin'in Rusya'daki İkinci Döneminin Etkisi ve Sonuçları “ konusunu irdelerken, özellikle Türkiye'nin ortaya koyduğu politikaların belirlenmesinde çok özel bir yeri olan jeopolitik ve bu alanla da sıkı sıkıya ilişkili olan güvenlik konuları bilimsel bir yaklaşımla ele alınacaktır. Bunun içinde jeopolitik biliminin ortaya çıkışı, anlamı ve önemi, bu konularla ilgili olarak ortaya konulan ve bilimsel değeri olan teoriler; Türkiye'nin jeopolitik önemi, bu önemini etkileyen iç ve dış faktörler, coğrafi ve tarihsel süreçlerin jeopolitiğine etkileri; uluslararası ilişkiler ve güvenlikle ilgili konular, bu konulara yönelik ortaya konulan bu tez çalışması ile ilgili teoriler, özellikle de dış güvenliğe yönelik sorunlar bilimsel değeri olan kaynaklardan araştırılarak bir alt yapı oluşturulacaktır. Yine, 2003 yılından sonra Türkiye'nin yeniden belirlenen dış politika parametrelerinin durumu, Türkiye'nin bu gün yüz yüze kaldığı gerçeklerle karşılaştırılarak bu tez çalışmasının ana öznesini oluşturan başlıktaki konunun cevabını verecek şekilde gerekli değerlendirmeler yapılacaktır.

Problem durumu/araştırmamın amacı: Ortadoğu coğrafyası günümüz şartlarında yumuşak güç kullanımından çıkarılarak; sıcak çatışmaların yaşandığı, bölgesel ve uluslararası alanda da etkileri olan bir bölge konumuna dönüştürülmüştür. Bu süreçte küresel bir güç olma yolunda önemli bir mesafe alan

ve bölgedeki gelişmelere özellikle de 2015 yılından itibaren Suriye'deki Esat yönetiminin daveti ile kara, deniz ve hava gücüyle aktif şekilde müdahil olan Rusya Federasyonu yani Putin yönetimindeki Rusya, bu durumu ile artık Türkiye'nin de jeopolitik ve güvenliği ile ilgili politikalarında etkili olmaya başlamıştır. Bu gelişmeler hem Türkiye için hem de bölge ülkeleri bakımından farklı dengelerin oluşmasına neden olduğu gibi, problemlerin çözümü bakımından da farklı yaklaşımları gündeme getirmiştir. Türkiye, İran ve Rusya'nın aktif bir şekilde gerçekleştirdikleri Astana ve Soçi süreçleri bu sıcak ortamın problemlerine bazı ara çözümler getirmiş olsa da, Suriye'nin toprak ve siyasi bütünlüğünün korunacağı bir sonuca ulaşılması şimdilik uzak gözükmektedir. Ortaya çıkan bu durumu, tez çalışmasının öznesi bakımından araştırıp değerlendirmek için de, öncelikli olarak Türkiye'nin 2003 yılından itibaren belirlediği yeni dış politika parametreleri konusu ve bölgemizde uygulamaya konulan emperyalist projelere ilgisi ele alınıp, gerekli analizler yapılacaktır. Sonra da bu tez çalışmasının öznesini oluşturan “ Türkiye'nin Jeopolitik ve Güvenlik Politikalarına Putin'in Rusya'daki İkinci Döneminin Etkisi ve Sonuçları “ konuları elde edilen bu bilgiler ışığında, bilimsel bir yaklaşımla çok yönlü araştırıp değerlendirilerek, belirlenen sonuçlar ilgililerin hem bilgilerine hem de dikkatlerine sunulacaktır.

Problem cümleleri/sorular: Bu tez çalışmasında amaca yönelik oluşturulacak problem cümleleri/soruları konunun hem daha iyi anlaşılmasında hem de sınırlandırılmasında kolaylık sağlayacaktır. Bu nedenle de, bu çalışmanın öznesini oluşturan ana problemlerin/soruların cevapları öncelikli olarak aranılacaktır. Bu problem/soru cümleleri ise aşağıdaki şekilde oluşturuldu:

“ Putin'in Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığının ikinci dönemi olarak anılan süreç içerisinde özellikle de 2015 yılından itibaren Türkiye'nin jeopolitiğine bağlı geliştirdiği politikalarına etkisi ve sonuçları ne olmuştur? “.

“ Putin'in Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığının ikinci dönemi olarak anılan süreç içerisinde özellikle de 2015 yılından itibaren Türkiye'nin özellikle dış güvenliği ile ilgili geliştirdiği politikalarına etkisi ve sonuçları ne olmuştur? “ .

Alt problemler/alt sorular: Yukarıda tespit edilen ana problemlere/sorulara bilimsel bir alt yapı ile doğru olarak cevap vermek ve bu problemlerin ortaya

çıkmasına neden olan bazı alt problemleri doğru tespit edebilmek için de iki adet soru sorulacaktır. Bu alt problemler/sorular da şu şekilde düşünüldü:

“ Putin’in dış politikadaki aktivitesi hangi siyasi davranış kalıpları içerisinde değerlendirilebilir? “.

“ Putin nasıl oldu da Türkiye için kapısı çalınacak bir lidere dönüştü? “.

Bu sorular yanıtlanmaya çalışıldıktan sonra, bu cevaplara bağlı olarak da ana problemlerin/soruların cevabı aranılacaktır.

Sınırları: Bu araştırma çalışmasında başlığından da anlaşılacağı üzere ana problem olarak, Putin’in Rusya Federasyonu’ndaki ikinci dönemi kabul edilen süreçte Türkiye’nin jeopolitik ve güvenlik politikalarına etkisi araştırılacaktır. Ancak bu sürece ne zaman ve ne şekilde gelindiği konusu ise bir alt problem oluşturmaktadır. Bu nedenle de bu alt problem konusu da belli sınırlar içerisinde araştırılacaktır. Bunların yanında tüm bu konuların bilimsel bir alt yapı ile irdelenmesi ve araştırılmaları için de jeopolitik ve güvenlikle ilgili konu ve teorileri, uluslararası ilişkiler konusu, Türkiye’nin jeopolitiği ve bu jeopolitiğini etkileyen coğrafi ve tarihi süreçler, özellikle de Rusya ile tarihi süreç içerisinde yaşanan olaylar, Putin’in biyografisi, Putin’in özellikle de dış politika davranışlarını etkiledikleri öngörülen Rusya’daki siyasi akımlar konuları da özet olarak araştırılıp işlenecek şekilde bir konu sınırlaması oluşturulmuştur.

Kısıt durumu: Çalışma konusu ile ilgili araştırma yapılırken genel bir kısıt durumu ile karşılaşılmamıştır. Konumuzun içeriği ile ilgili kaynaklara Türkçe yazılı ve çeviri olarak ulaşabilmek büyük oranda mümkün olmuştur. Bazı kaynaklara da İngilizce olarak ulaşılmıştır. Putin’i etkilediği düşünülen Rusya’daki bazı siyasi akımlar konusunda bile Türkçe’ye çevrilmiş elimizde kaynaklar mevcuttur. Ancak araştırma konusunun çok önemli figürü Putin olunca, Rusça bilmek ve Rusça bazı kaynaklara ulaşmak önemli bir avantaj, Rusça bilmemek ise bir kısıt olarak görülebilir.

Takip araştırması/yöntembilim: Bu araştırma konusu takip araştırması/yöntembilim olarak “ nitel “ bir yaklaşımla araştırılmaya çalışıldı. Bu seçimin nedeni ise; araştırma konusu ile benzerlik gösteren, kaynak olabilecek konularda yurt

çinde ve yurt dışında nitel özellikte birçok bilimsel araştırmanın yapılmış olmasının yanında, bu çalışmaların hem sivil hem de kamunun farklı kurumları tarafından takip ediliyor olmasıdır.

Veri toplama yöntemi: Bu bağlamda da veri toplama yöntemi olarak da “ tepkisiz “ (tarama) yöntemi tercih edilerek, güvenilir bilimsel verilerle hazırlanmış kaynaklara ulaşmanın mümkün olmasıdır. Kaynakları seçerken de güvenilir bilimsel çalışan uzmanlıkları kanıtlanmış yazarların eserlerinden, ulusal ve uluslararası ilgili kurumların bilimsel kaynaklarından, akademik ve hakemli dergilerden, makalelerden, doktora ve yüksek lisans tezlerinden, bilimsel kaynak gösterilen güncel dergi, gazete, görsel ve sosyal medya haberlerinden faydalanma konusuna özenle dikkat edilmiştir.

Veri analiz yöntemi: Veri analiz yöntemi olarak da “ nitel veri analizi yöntemi “ ile değerlendirmeler yapılmıştır.

Tezin ana başlığını destekleyecek konular: Tez konusu ile yakından ilgili olan jeopolitik hakkında genel bilgilendirme, Türkiye'nin jeopolitiği ve önemi, bu önemi etkileyen iç ve dış faktörler, ulusal güvenlikle ilgili genel bilgilendirme, uluslararası ilişkilerle ilgili teoriler, Türkiye'nin dış politikası ile ilgili özet bilgilendirme konuları tez konusunun daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi için destekleyici olarak seçilmişlerdir.

BİRİNCİ BÖLÜM

JEOPOLİTİK

1. JEOPOLİTİK HAKKINDA GENEL BİLGİ

Jeopolitik (geopolitik) birleşik bir isimdir. Jeo (geo) ve politik (politeia) kelimelerinden oluşmaktadır. Jeo(geo) etimolojik olarak Yunanca, İngilizce, Fransızca yer = toprak anlamlarında; “ Politeia “ ise bildiğimiz üzere yine Yunan kökenli bir kelime olup ” kritik etme “, “ değerlendirme “, “ politika üretme“ anlamlarında kullanılırlar. Jeopolitik (geopolitik) toprağa dayalı = yere yani yerleşim yerine dayalı politik tavrı; yerleşim yerine dayalı siyaset anlamına geldiği gibi; siyasal coğrafi değerlendirmeler üzerinden dış siyasetin belirlenmesi; Uluslararası ilişkilerde devletlerin siyasi gücünü oluşturan unsurlardan siyasi coğrafyaya dayalı olan güç bileşenidir diye birden fazla tanımını yapabiliriz. 19. Yüzyıl sonlarından itibaren de kullanılmaya başlanmıştır(Özey, 2017, s. 1-2).

Tarihi süreç içerisinde değerlendirdiğimizde insanoğlunun yaşadığı coğrafyanın konumu her zaman birden çok nedenle hep önemli olmuştur. Yaşanılan coğrafya genelde insanın toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik gelişim süreçlerinin tümünde en önemli etkenlerden birisidir diyebiliriz. Coğrafya insanlara sunacağı fırsatlarla onları yüksek bir yaşam kalitesine yükseltebileceği gibi, olumsuz şartlar taşıyan coğrafyalar onların yaşamlarını sıkıntılara sokacak şartlarda oluşturabilir. Genel değerlendirmelerde coğrafi konum ve şartların ülkelerin önemli güç kaynakları arasında olduğu hep kabul görmüştür. Bu durum devletlerin iç ve özellikle dış politikalarının oluşturulmasında önemli bir kriter oluşturur. Özellikle devletlerin idari olarak örgütlenmelerinde, ulaşım ile ilgili ve diğer kalkınma alanlarının planlanmasında, hem beşeri hem de fiziki coğrafyalarının önemli katkılarına olduğunu görürüz(Kaya, 2017, ss. 4-5).

1.1. Jeopolitik Bilimine Ulaşmadaki Süreç

Jeopolitik biliminin ortaya çıkış süreci diğer bilimlerin birçoğunda olduğu gibi, tarihi gelişim ve değişim süreci içerisinde hem içerik hem de anlamlandırma olarak; dünyada uluslararası ilişkilerde ülkelerin buldukları coğrafyalarının

güçlerinin önemli bir unsuru olarak görülmeye başlamasıyla, belli aşamaları geçerek bugünkü hak ettiği yere gelmiştir.

1.1.1. Jeopolitik biliminin ortaya çıkış serüveni

Coğrafi şartlar toplumların fiziksel ve ruhsal durumlarını, düşüncelerini etkileyeceği gibi sosyal, kültürel, ekonomik, güvenlikle ilgili kaygılarını da kuşkusuz etkileyecektir. Bilindiği üzere kış şartları sert ve soğuk olan iklim bölgelerinde yaşayan insanların, ılıman iklim kuşağında deniz kenarında yaşayan insanlardan farklı bir şekilde dünyayı algılama, yorumlama durumlarıyla çoğu kez karşılaşırız. Bu etkileşimin coğrafya ile insanlar arasındaki ilişkilerin sadece fiziki bir mekan değerlendirmesi ile izah edilmesinin, konunun özüne inildiğinde yetersiz kalacağı aşikardır.

Dünya üzerindeki toprakların ve bu toprakların yer altı, yer üstü kaynaklarının belli bir sınırı olması, tarihi süreç içerisinde devletler arasında çıkan veya çıkarılan savaşların en önemli nedenleri arasında yer alır. MÖ. 6. Yüzyılda Çin’de yaşadığı bilinen askeri stratejist ünlü komutan Sun Zi /Sun Tzu “ Savaş Sanatı “ adını verdiği ve savaşın kazanılması için nelerin yapılması ve olması gerektiğini anlattığı eserinde, ülkelerin coğrafi konumlarından kaynaklanan üstünlükleri olabileceğini; ayrıca zafere ulaşmada bu coğrafyanın topografik özelliklerinin detaylı, iyi bilinmesi gerektiğini de vurgulamıştır(Zi/Tzu, 2018).

Dünyada çok yönlü araştırmaları ile İslam filozofu olarak bilinen, “ Mukaddime “ adlı eseriyle öne çıkan İbn-i Haldun(1332- 1406), coğrafi yani çevresel determinizm ile ilgili görüşlerini bu özel eseri “ Mukaddime “de bir çok yönüyle irdelemiş, insan topluluklarıyla yaşanan coğrafyanın etkileşimini; milletlerin, devletlerin yeryüzünde dağılımı, nüfus, meslekler, ticari ortam, sanayi dağılım çeşitleri, şehir ve kırsal yerleşimler, yerleşik ve göçebe kültürler gibi konuları çevresel yani coğrafya temelli olarak değerlendirmeler yaparak sonuçlar çıkarmıştır. Burada konuyu, iklimsel faktörlerin toplumların yerleşim yeri seçimlerinde etkileri olduğunu; çevresel yani coğrafi faktörlerin seçim yerlerinin sağladığı olanakların ülkelerin güç faktörlerini belirlediği fikrini ortaya koyan tezler öne sürmüştür. İliman iklimlere sahip coğrafyalarda yer alan ülkelerin insanların ahlak, din, görünüm ve sanat gibi konularda diğer iklim kuşaklarında yer alan ülkelerin

insanlarına göre daha ileri düzeyde olduklarını, bu konularda daha gelişmiş seviyeye ulaştıklarını vurguluyor. Bu konuda başka bir iddiası da büyük yerleşim yerlerinin ılıman iklim özelliği taşıyan coğrafyalarda kurulabileceğini; uygarlığında ancak bu tür iklim özelliklerine sahip coğrafyalarda gelişebileceğini; çok soğuk ve çok sıcak iklim özelliklerine sahip coğrafyalarda ise benzeri gelişmelerin sınırlı olabileceğini söylüyor. Burada yaptığı analizlerde sadece insana dayanan konuları irdelenmez; bu olayları etkileyen dış faktörleri de ele alır ve seçilen coğrafyanın milletlerin, devletlerin potansiyellerine günümüz adlandırmasıyla siyasi güç ekseninde yaptığı katkıları da ortaya koyar. Coğrafi veya çevresel determinizm olarak değerlendirilen bu teori, İbn-i Haldun'un siyasi bir coğrafyacı olarak kabul görmesini de sağlamıştır (İbn Haldun, 2013, s. 212-225).

Montesquieu (1689 – 1755) ise, ülkelerin yer aldığı coğrafyalarda hakim olan iklimlerle ilgili biraz daha ileri giderek konuyu kuram düzeyinde ortaya koymuştur. Montesquieu “De l’esprit des lois “ adlı eserinde devlet yönetiminde “ yasama, yürütme, yargı “ gibi kuvvetler ayrılığı kuralını ortaya koyması ile de haklı bir üne sahiptir. Montesquieu'nün “ İklimler kuramı” na göre, soğuk iklimler hem kalbi hem de ruhu güçlendirir. Bu özellikte coğrafyalarda yaşayan insanların daha cesaretli, kendine güvenen kişiler olduklarını belirtip, bu tür üstün özelliklerini de bildikleri için de açık sözlü, daha az kuşkucu, intikam isteğine kapılmayan, daha az hileci olduklarını söylemiştir. “ Yasaların Ruhu “nun yazarı da olan Montesquieu bu durumun insan davranışları arasında da farklılıklar oluşmasını, sıcak iklim özelliği gösteren coğrafyalarda ki ülkelerde yaşayan insanlar yaşlılara benzerler ve utangaçtırlar, soğuk iklimlere sahip ülkelerin insanları ise cesaretlidir diyor. Bu iddiasını da yaşadığı yıllar Avrupa'sın da son savaşlardaki gelişmeleri örnek göstererek; “ Kuzey ülkelerinin insanları güneydeki ülkelere geldiklerinde, kendi iklimlerinde savaşan insanlar kadar başarılı olamadıklarını, tüm cesaretlerini kullanamadıklarını gözlemleyebiliriz “ diyor(Duverger, 2006, ss. 54-55).

İngilizlerin ünlü tarihçilerinden Arnold J.Toynbee, Montesquieu'nin görüşünü doğrular nitelikte, zengin kaynaklara sahip olmanın çoğu zaman o ülke insanların sosyal bilinç olarak gelişmesini yani evrimleşmelerini olumsuz yönde etkilediğini söylüyor. Bu kuramını da “ Kolaylık uygarlıklar için yıkıcıdır. Uygarlığa iten güç, ortamın düşmanlığı ile orantılı olarak artar.” diyerek ortaya koyuyor ve “En

uyarıcı meydan okuma türü, yetersizlikle, aşırı ağırlık arasında bir noktada bulunur “ diyerek görüşünü tamamlıyor(Kışlalı, 2010, s. 25).

İnsanoğlu yukarıda izah etmeye çalıştığımız gibi her çeşit etkinliğini, örgütlenmesini, ihtiyaçlarını karşılama işini bir yeryüzü parçasında yani bir coğrafyada ortaya koyar. Kableden organize bir yapı olan devlete geçişte belli bir coğrafya üzerinde şekillenir. Bu noktadan itibaren ise o coğrafyaya artık sembolik ve duygusal olarak bağlanmaya başlar. Bu durum ise bu insan topluluğunun bir “ ulusa “, üzerinde yaşanan toprağın ise “ vatana “ dönüşmesinin yolunu açar. İşte vatana dönüşen bu coğrafya üzerinde yaşanan siyasal, sosyolojik, kültürel gelişim süreci siyaset bilimi ve o coğrafya arasında yakın bir ilişkiyi de beraberinde getirir. Bu beraberlik coğrafyanın siyaset üzerindeki etkilerinde yoğunlaşarak “ Siyasal Coğrafya “ adında son derece özel, önemli bir bilim dalının ortaya çıkmasını sağladığı söylenebilir(Akengin, 2015, ss. 3-6).

Siyasal Coğrafyanın bu düzeyde öneminin kavranmasından ve güç kaynağı olduğunun kabullenilmesinden sonra, ülkelerde siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeleri etkileyerek demokrasinin de gelişmesine, yerleşmesine katkıları tartışılmaya başlanmıştır. 16 ve 17. Yüzyıllarda dünyada coğrafi keşiflerin yapılması ve bilimsel birçok buluşun ortaya konması; 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra buharla çalışan makinelerin seri üretim alanında kullanılmaya başlanması ile ortaya çıkan sanayi devrimi; Fransız devrimi ile de fikirsel ve yönetsel anlamda devrim sayılan modern ulus devletlerin kurulması ile coğrafi konumun önemi daha da belirgin hale gelmiştir. Siyasi Coğrafya tanımı içerisinde değerlendirilen coğrafi ve mekansal gelişmeler, milli/ulus devletlerin kendi siyasi coğrafyalarının önemini belirtmekte zamanla yetersiz kalmaya başlamıştır. Öyle ki, ülkelerin hangi iklim kuşağında bulunduğu; önemli yer üstü ve yer altı zenginlik kaynaklarına sahip olup olmadığı veya bu tür zenginliğe sahip coğrafyalara uzaklığı; bu coğrafyalarla bir kavşak konumunda bulunup bulunmaması; denizlerle ve okyanuslarla bağlantıları, deniz taşımacılığı ve liman kapasitesi; emperyal güçlerin ilgi alanlarındaki coğrafyalarda yer alan ülkelere yakınlığı gibi daha birçok etken uluslararası toplumda öne çıkan değerlendirmeler içerisine girmiştir. Yine, yeni keşiflerle paylaşımaya müsait hale getirilen topraklara Avrupa’daki sömürgeci devletlerce el

konulması ile birlikte bir bilimsel araştırma alanına daha ihtiyaç belirmeye başlamıştır(İlhan, 2019, ss. 21-22).

İşte bu etkenleri sadece Siyasi Coğrafya kavramı içerisinde araştırmak, değerlendirmek ve sonuçta bu potansiyelin ülkelerin politik manevra alanlarına, politik gücüne, ortaya koyacağı politik stratejilerini açıklamaya yetmeyeceğinin anlaşıldığı bir süreçte “ Jeopolitik “ kavramı ve bu kavramın bilimsel alt yapısını oluşturacak olan “ Jeopolitik Bilimi “ ortaya çıkmıştır. Bu kavram 1899 yılında Rudaolf Kjellen (1864 – 1922) adında bir İsveçli araştırmacı –siyasetçi tarafından ilk defa kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, Jeopolitiğin ayrı bir bilim alanı olmasına en büyük katkıyı; Darwin’in evrim teorisinden etkilenecek birer canlı organizma olarak değerlendirdiği devletlerin, birer “ yaşam alanı “ diyebileceğimiz bir coğrafyaya sahip olması gerektiğini savunan Friedrich Ratzel (1844 – 1904) adındaki Alman bilim insanı sağlamıştır. Ratzel Jeopolitiğin siyasal coğrafyadan ayrı bir alan olarak öne çıkartılmasında önemli bir rol oynamıştır. Kjellen jeopolitik konusunda genelde Ratzel’in görüşlerini temel alarak çalışmalarını sürdürmüştür. Özellikle Alman İmparatorluğu’nun toprak kazanımı yani genişlemesi konularında önemli çalışmaları vardır. Ratzel Jeopolitiği tanımlarken devletlerin sahip oldukları coğrafyalarının özellikleriyle, bu coğrafi özellikleri değerlendiren siyasi bakışları arasındaki ilişki şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur(Cömert, 2000, ss. 7-8). Yüzyılın sonlarında ABD’de donanmada görev yapan, aynı zamanda Jeostratejist ve tarihçi de olan amiral Alfred Thayer Mahan (1840-1914) ABD’de özellikle de güçlü deniz gücü olan ve denizaşırı sömürgeleri bulunan ülkelerin dünya siyasetinde daha etkin bir pozisyona kavuşabildiğini söyleyerek, ABD’nin jeopolitiğine de önemli kazanımlar sağlamıştır. Bu konuda yazdığı “ Deniz Gücünün Tarih Üzerindeki Etkisi “ en önemli eseridir(Mahan, 2011, ss. 25-89).

Jeopolitik ile ilgili birçok tanım yapılmıştır, bunların bir kısmı özgün tanımlar olsa da çoğunluğu birbirlerini tamamlayan tanımlardır. Jeopolitiği coğrafya ve politika üzerinden değerlendirmeli ve yorumlamalıdır, yoksa amacından sapabilir. Disiplinli bir düşünceye, değerlendirmeye dayandığı sürece daha tatmin edici sonuçlar çıkarılabilir. Sadece ülkelerin değil uluslararası birliklerin de gelişme ve güvenlikle ilgili oluşturacakları politikalarının ihtiyacı olan verileri toplar, bu veriler ışığında güç ve yapılacakları da içeren gerekli hareket tarzını araştırarak tavsiyede

bulunur. Gelişme ve güvenlikle ilgili veriler politik hedeflerin gerçekleştirilmesinde önemlidir(İlhan, 2019, s. 22).

Özellikle ülkeler açısından amaca ulaştırılacak güçlerin hareket tarzlarının belirlenmesi Jeopolitiğin bir bakıma tanımını da verir. Genelde ulusal politikaların belirlenmesinde ilk başvurulacak kaynak Jeopolitik araştırmalar sonucu elde edilen verilerdir denilebilir. Jeopolitiğin Siyasal Coğrafya ile içerik ve tanım genişliği olarak ta farkı vardır. Jeopolitik öncelikle küresel bir düşünme alanı açar. Bu alan küresel rekabetinde içerisinde olduğu her türlü siyasal spekülasyon yapmaya müsait geniş bir alandır. Yaşanılan coğrafyanın ülkelerin ortaya koyacakları politikalar üzerindeki belirleyiciliklerini araştıran, geliştiren, ortaya koyan bir bilim dalıdır diye tanımlasak bile, pratiğe baktığımızda daha geniş ve kapsayıcı bir bilim dalı olduğu gerçeği ile karşılaşılır. Jeopolitiğin ilgi alanına sadece dış politikayı yönlendirecek konular değil, iç politika dahil yaşamın birçok ayrıntısı girer. Milli güvenlik politikalarının güç unsurları olarak değerlendirilen siyasal, askeri, coğrafi, ekonomik, bilimsel, teknolojik, sosyolojik ve kültürel konular jeopolitiğin güç analizi değerlendirmelerinin de önemli parametreleri olduğu gibi, birçok konuda o coğrafyanın jeopolitiğini değerlendirerek belli konularda öngörülerde de bulunabilirsiniz. Jeopolitiğin en önemli özelliklerinden birisi de yukarıda açıklamaya çalışıldığı gibi dünyaya bütüncül bakma ve değerlendirme imkânı vermesidir(Hasanov, 2012, ss. 228-230).

Ülkelerin coğrafi konumlarını Jeopolitik anlamda değerlendirdiğimizde, farklı sonuçlarla karşılaşılması doğaldır. Buldukları coğrafi konum yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi ülkeler için bazen avantaj bazen de dezavantaj oluşturarak onların savunma giderlerini de önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu konuların daha somut değerlendirilebileceği dünya üzerinde birçok örnek vardır. Burada önemli bazı coğrafi konumlara örneklendirirsek:

Okyanuslar ile çevrili Asya ve Avrupa kıtalarına da uzak olan ABD'nin, yine ada ülkeleri olan İngiltere'nin, Avustralya'nın, Yeni Zelanda'nın işgale uğramaları veya bir saldırıyla karşılaşmaları birçok ülkeye göre daha güçtür. Ada devletleri oluşları bu ülkelere doğal bir savunma imkânı sağlar.

Soğuk, sert bir iklime ve çok geniş toprak alanına sahip olan Rusya Federasyonu'nun işgali de çok zordur. Bu durum, o zamanki adıyla SSCB'nin

Almanya tarafından ikinci dünya savaşı sırasında kesin işgal edilememesinde görülmüştür.

Bu örneklerden yola çıkarsak, coğrafi konumun sağladığı stratejik, siyasal, sosyal, ekonomik avantaj ve dezavantajlar değerlendirildiğinde, ülkelerin iç ve daha çok da dış politikasının belirlenmesinde jeopolitiğin hayati önemi daha anlaşılabilir şekilde ortaya konulabilir..

1.2. Devletleri de Coğrafi Konumlarından Kaynaklanan Sınırlarına Göre Aşağıdaki Şekilde Tanımlayabiliriz:

Ada Devletleri: Coğrafi konum olarak ada veya takım adalar üzerinde yer alan devletlerdir. İngiltere ve Japonya bu konuda örnek verebilecek ülkelerdir. Bu coğrafyalarda yer alan ülkeler jeopolitik ve güvenlik bakımından avantajlara sahiptirler.

Kıta Devletleri: Coğrafi açıdan büyük topraklara sahip ülkelerdir. Avustralya ve Rusya Federasyonu kıta devletleri için önemli örneklerdir. Bu ülkeler de jeopolitik ve güvenlik bakımından avantajlara sahiptirler.

Kıta İçi Devletleri: Coğrafi konum olarak genelde çok komşulu ülkelerdir. Jeopolitik ve güvenlik bakımından risk grubuna daha yakın ülkelerdir. Dünya da sayı bakımından ülkelerin çoğunluğu bu gruba girer. Avusturya, Almanya, İran, Afganistan, Türkmenistan, Özbekistan ve daha birçok ülke bu gruba girerler.

Kenar Devletleri: Yer aldıkları coğrafya bakımından daha çok deniz sınırlarına sahip olan ülkelerdir. Portekiz böyle bir coğrafi konuma sahiptir. Risk bakımından avantajlı bir konumdadır(Pazarcı, 2019, s. 122).

1.3. Jeopolitiğin Unsurları

1.3.1. Değişmeyen unsurları

- a. Ülkenin ada, kıta, kıta kenar devleti, kıta iç devleti olması gibi coğrafi konumu,
- b. Ülkelerin siyasi sınırları,
- c. Ülkelerin sahip olduğu toprağın yapısı, fiziki durumu, coğrafya olarak parçalı veya tek parça olması,

1.3.2. Değişen unsurları

- a. Ekonomik değer olarak kabul edilen yer altı ve yer üstü zenginlik kaynakları,
- b. Sosyal ve kültürel değerler,
- c. Ülkenin siyasi rejimi, siyasi partiler, ülkeler arası veya uluslararası birliklerle yapılan ittifaklar gibi siyasi değerler,
- d. Güç unsuru olan askeri değerler,

1.3.3. Zaman

Zaman içerisinde jeopolitiğin bu değişen ve değişmeyen unsurları ülkeler için fırsatlar veya riskler ortaya koyarak önemli kırılma noktaları yaratabilirler. İşte bu durumları ülkeler Jeopolitik sayesinde önceden tespit edebilirler fırsatları değerlendirebilirler, risk durumlarında da gerekli tedbirleri alabilirler.

Jeopolitik unsurlar, özellikle jeopolitik biliminin içerik, sınır olarak kapsadığı alanının belirlenmesinde önemli oldukları gibi, niteliksel olarak da bu bilim dalını tanımamıza yardımcı olurlar. Bir bakıma bu unsurlara jeopolitik biliminin alt birimleri de denilebilir. Doğal olarak değişmeyen unsurlar ile değişen unsurların bazıları yan yana düşünüldüğünde bazı durumlarda az da olsa bazı farklar görülebilir. Kültür unsuru bu farkı en çok etkileyen unsurlardan birisidir. Bunun yanında konular değiştikçe aynı unsurların çok farklı yönleri de etkilediğini görmemiz her zaman mümkündür. Bu yaklaşımla kültür unsurları ve milli güç unsurlarının diğer unsurlarla beraber oluşturduğu toplam jeopolitik unsurları analiz ettiğimizde; bu iki unsura da katkı sağlayan coğrafya, ekonomi, siyasi ve sosyal durum gibi bazı diğer unsurların katkıları bakımından değerlendirdiğimizde; ekonominin milli güç unsurları içerisindeki farklılığı hemen görülebilir(İlhan, 2019, ss. 23-24).

1.4. Jeopolitik Teoriler

1.4.1. Jeopolitik teorilerin tarihi gelişimi

19. Yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa devletlerinin özellikle dış politikalarının belirlenmesinde coğrafi unsurların öne çıkması, Jeopolitiğin önemini hissedilir derecede artırmıştır. Özellikle Siyasi Coğrafyanın Jeopolitiğin bilimsel olarak değer kazanıp kabul görmesine katkısı çok olmuştur. Zaman içerisinde coğrafyanın gücü temsil eden bir olgu olarak görülmeye başlanması, gücün jeopolitik biliminin de temelini oluşturmasına neden olmuştur. Yer küre üzerinde baktığımızda coğrafi konum ülkelerin dünya üzerindeki yerini bizlere bildirirken, ülkelerin bölgesel veya dünya güç merkezlerine göre değişken konumunu ise Jeopolitik Bilimi anlatır. Ülkelerin yönetim biçimleri, siyasi sistem uygulamaları, nüfusları, kaynakları değişkenlik gösterebilirler. Halbuki onların coğrafi konumlarından kaynaklanan durumları değişmeyen unsurlar olduğundan, özellikle dış politikada kendi coğrafi konumunu iyi bilmek ve bu konuma göre de sağlıklı analizler yaparak istikrarlı politik tercihlere göre hareket etmelerini sağlar. Coğrafyaya dayanarak geliştirilen jeopolitik tercihlerin en önemli avantajlarından birisi de, haritalar vasıtasıyla sınırlı bir alan içerisinde bu tercihlerin durumu görünür olarak izlenebileceği gibi, değişik değerlendirmeler konusunda da daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak mümkün olabilmektedir. Bu harita üzerindeki değerlendirmeler kararlar üzerinde yapılabileceği gibi, denizleri, okyanusları kapsayan değerlendirmeleri de yapmak her zaman mümkündür(Özey, 2017, s. 14).

İnsanların, toplumların, ülkelerin sadece yaşadıkları coğrafi alanlara değil, dünyadaki diğer coğrafi alanlara da değerler yüklemesi önemli araştırma ve değerlendirmeler sonucu belli bazı saptamaların, teorilerin, kuramların oluşturulmalarına zemin hazırlamıştır. Bu durum ülkelerin sadece güvenlikle ilgili politik tercihlerini etkilemekle kalmamış, ekonomik, ticari, siyasi, kültürel tercihlerine de yansiyarak farklı sosyal, siyasal, askeri kurumların oluşmasını da sağlamıştır. Özellikle bu tür gelişmeler 20. yüzyılın başından itibaren farklı rekabet alanlarının öne çıkmasına neden oluşturmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi deniz ve karaların farklı üstünlük değerlendirmelerine tabi tutulmasıdır. Ticarete deniz kıyısı olan ve deniz taşımacılığını kullanma avantajı yakalayan ülkeler kısa

sürede zenginleşmiş, kalkınma hamlelerini rahatça gerçekleştirmişlerdir. Pahalı ve birçok risk oluşturan kara taşımacılığını kullanan ülkeler ise zaman içerisinde ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda gerilemişlerdir. Bu süreçte denize kıyısı olan ülkeler gelenekselleştirdikleri ticari faaliyetleri sayesinde, coğrafi olarak karasal alanlarda yer alan ülkelere ucuz fiyatla temin ettikleri hammaddeleri işleyip yüksek fiyatlarla satarak daha çok zenginleşip birçok alanda güçlü hale gelmişlerdir. Esasında bu tür yaklaşımlar savaşlarda üstün gelen ülkelere birçok ticari imtiyazlar da sağlamıştır. Bu duruma en önemli örneklerden birisi olarak soğuk savaş döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği(SSCB) ile ABD ve onun önderliğindeki Batı ülkeleri arasındaki ideolojik olarak çekişmekten ziyade, Jeopolitik anlamda güç çekişmesini verebiliriz. Bu anlamda ABD ve Batı ülkeleri NATO şemsiyesi altında SSCB' ni kuşatma altında tutacak jeopolitik teorilere uygun bir şekilde çevrenin sağlanmasını sağlamışlardır. Yine bu jeopolitik çevreleme hareketinin yanında siyasi, ekonomik birçok girişimde buldukları gibi, ideolojik ve kültürel anlamda da savaş şartlarını pompalamışlardır.

Yukarıda da değindiğimiz üzere toplumların, ülkelerin üzerlerinde yer aldıkları coğrafyaların bilimsel olarak değerlendirmeye alınması, buradan hareketle yorumlar yapılabilmesi; özellikle dış politika saptama ve oluşturmada kullanılmak üzere sağlıklı analizler yapılabilmesi için kuramsal bir alt yapı oluşturulması neredeyse küresel anlamda bir zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle dünyaya hakim olmak yani dünya hakimiyetini elinde bulundurmak isteyen ülkeler içinse Jeopolitik güç merkezli kuramsal değerlendirmeler daha çok öne çıkmaya başlamıştır(İlhan, 2002, ss. 320-322).

Uzunca bir dönem karasal güç merkezi olarak öne çıkan Avrupa kıtasında 19.yüzyıl öncesi ülkeler arasında daha rekabetçi bir ortamdan rahatlıkla söz edebiliriz. Özellikle 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyıl ortalarına kadar ülkeler arasındaki ittifak ilişkilerinde sık rastlanılan değişkenlik nedeniyle, ülkelerin karşı karşıya geldikleri koşullarda bu değişkenliklere paralel olarak rekabetçi bir farklılık görülmüştür. Bu yapılanmaya uygun olarak diyebiliriz ki, Avrupa'da dengeler karada ve denizde sıkça değişmiş, coğrafi şartlara dayalı güç analizleri daha önemli hale gelmiştir.

Bu gelişmeler sonucunda da 19.yüzyıla kadar dünyadaki uluslararası gelişmeler Avrupa'nın kontrolünde şekillenmiş, Jeopolitiğe konu olan kavramsal düşünceler, teoriler, kuramlar genelde Avrupa çıkışlı olmuştur. 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında şekillenen jeopolitik anlayış klasik kuramların yol göstericiliğinde şekillenmiştir. Klasik kuramlarda genel anlayış olarak dünya hakimiyeti anlayışı bakımından coğrafi güce dayalı bütüncül bir yaklaşım sergilenirken; coğrafi güç yapısını önemli ölçüde etkileyen bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucu ortaya konulan çağdaş jeopolitik kuramlarda ise bu gelişmelere paralel değerlendirmeler ön plana çıkmıştır. Bunların yanında her ülkenin jeopolitikçileri kendi devletlerinin hakim ideolojilerine ve ulusal çıkarlarına uygun çıkarımlarda bulunarak politik tercihe katkı sağlarlar. Bu nedenle de aynı olayla ilgili bir Rus jeopolitikçinin çıkarımlarıyla bir ABD'li, bir Alman jeopolitikçinin çıkarımları genelde aynı olmayacaktır(Tarakçı, 2003, s. 4).

1.4.2. Başlıca klasik jeopolitik teoriler

Klasik jeopolitik kuramları genel olarak değerlendirildiğinde; Organik Devlet düşünce tarzı olarak Almanya'da ortaya konulan bir yaklaşımla, ABD'de ortaya konulan Anglo- Amerikan düşünce yaklaşımı diyebileceğimiz Jeostratejik bakış açısını öne çıkartan başlıca iki yaklaşımı görürüz. Diğer yaklaşımlar ise daha sınırlı kabul gören yaklaşımlardır

Klasik kuramların en kayda değer özelliklerinden birisi de dünya hakimiyetine yönelik fikirsel bir yaklaşım sergilemeleridir. Özellikle Jeopolitiğin coğrafi yerleşimi baz alarak geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunması, yine bu sayede ilgili ülkelerin hegemon güç olma iddiaları kuramların içeriklerini de belirlemiştir. Klasik kuramlar dönemi değerlendirildiğinde görüleceği üzere dönemin etkin büyük güçleri kuramlara adeta anlam kazandırmışlardır. Öne çıkan bu teorilerden ancak iki tanesi uygulamalarda kullanılabilmektedir. Bunlar “ Kara Hakimiyet Teorisi” ve “ Kenar Kuşak Teorisi “ dir(İlhan, 2019, s. 29).

1.4.2.1. Kara hakimiyet teorisi

Modern Siyasi Coğrafya'nın kurucusu olan Alman Friedrich Ratzel(1844-1904) ülkelerin var olan sınırlarını değiştirmek ve genişletmek istemelerini, devletlerin uzun süreli yaşamaları için doğal bir sonuç olarak savunur. Bu yaklaşımda devletlerin genişleme politikalarına jeopolitik yönden bir gerekçe oluşturmuştur. Büyük ölçüde Ratzel'in etkisinde kalan ve Jeopolitiğin kurucusu sayılan Rudolf Kjellen'da (1864-1922) “ Bir Yaşam Biçimi Olarak Devlet “ (1916) adını verdiği kitabında Jeopolitik Bilimini; belli bir toprak parçasında yerleşen, devamlı olarak gelişen, toprak olarak büyüyen, biyolojik ve coğrafi unsurları içerisinde toplayan devletle ilgilidir diye tanımlamıştır. Bu iki bilim insanının düşünce çizgisinden hareket eden İngiliz Halford John Mackinder(1861-1947) Kara hakimiyet Teorisini geliştirmiştir. Mackinder özellikle yaşanan coğrafyayla gelişen teknoloji arasındaki ilişkiyi değerlendirerek teorisini geliştirmiştir. Yeryüzünü merkez, iç kenar ay bölgesi, dış kenar ay bölgesi olarak üçe ayırarak başladığı çalışmalarını, 1917 Rus devriminden sonra meydana gelen gelişmeleri de dikkate alarak “ Demokratik İdealler ve Gerçek “ adlı kitabında “ Kara Hakimiyet Teorisi” (Kalpgah/Hertlant/Canevi Teorisi) ‘ nin ana hatlarını yazarak açıklamıştır(Karabulut, 2005: s, 200). Mackinder'ın dünyaya hakim olmayı amaçlayan bu teorisi, Doğu Avrupa'yı etki sınırları içerisine alan Kalpgah'ka (merkez bölge), Kalpgah'kı etki sınırları içerisine alan Dünya Adası'na, Dünya Adası'nı etki sınırları içerisine alan ise tüm Dünya'ya hükmeder demiştir. Ancak, bu teoride Kalpgah olarak adı geçen coğrafya soğuk savaş döneminde SSCB'nin sınırları içerisinde bulunmasına rağmen, SSCB Dünya Adasına(Avrupa, Asya, Afrika kıtaları toplamı) hakim olamamıştır.

Heartland/Dünyanın Kalbi: Kuzeyde sınır olarak Kuzey Buz Denizi, güneyde Himalaya Dağları, doğuda Sibiry Stepleri, batıda ise Volga nehrinin çevrelediği coğrafi alandır(Mackinder, 1942).

1.4.2.2. Kenar kuşak teorisi

Klasik Jeopolitik teoriler içerisinde öne çıkan ikinci teori olan Kenar Kuşak /Rimland Teorisi ABD'li John Spykman'a (1893-1943) aittir. “ Dünya Politikasında Amerika'nın Stratejisi “ (1942) ve “ Barışın Coğrafyası “(1944) adlı kitaplarında bu

teorisi ile ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. Bu teoride Kenar Kuşak olarak düşünülen alan Avrupa'nın batı kesiminden başlayarak, kuzeyde Doğu Sibirya'yı, güneyde Çin, Hindistan, Kore, Pakistan, Afganistan, İran, Irak ve Türkiye'yi de bu hattın içine alarak kuşağı tamamlıyor. Burada dünya egemenliğine ulaşmanın yolunu çevre coğrafyalardan merkeze doğru gerçekleştirilecek jeopolitik etkinlikle olabileceği düşüncesini ortaya koyuyor. Spykman Kenar kuşak Teorisini öz olarak , “ Kenar Kuşak ülkelerini etkisi yani hakimiyeti altında tutabilen ülke Avrupa ve Asya'ya hükmeder, Avrupa ve Asya'yı kontrolleri altında tutan ülkeler ise Dünya'ya hakim olur ve geleceğini belirler “ diye açıklar(Spykman, 1942).

1.4.2.3. Deniz hakimiyet teorisi

Yine ABD'den Amiral Alfred Thayer Mahan'ın (1840-1914) ortaya koyduğu bir teoridir. “Deniz Kuvvetlerinin Tarihe Etkisi “ (1890) isimli eserinde teorisinin genel hatlarını ortaya koymuştur. Mahan “ Denizlere hâkim olan dünyaya hâkim olur “ düşüncesini bu teziyle daha güçlü bir şekilde dillendirmiştir. Yaşadığı dönemde endüstri devrimi sonucu seri üretilen ürünlerin pazarlanma sorunları, yeni coğrafi alan keşiflerinin hızlanması, yeni ham madde kaynakları arayışları, gelişen teknolojilerle daha hızlı deniz taşıtlarının devreye girmesiyle doğal olarak deniz yollarının çekiciliği daha da artmıştı. Bu teoride dünya hakimiyeti için deniz, hava ve kara güçlerinin uyumlu bir şekilde hareket etmesi savunulmaktadır. Genelde teori içerik olarak savunma ve askeri strateji konularıyla daha ilgili görünse de, bu teori ABD'nin güçlü bir deniz gücü sahibi olmasına ve bu güçle jeopolitik etkinliklere aktif olarak katılmasına büyük katkı sağlamıştır(Mahan, 2011).

1.4.2.4. Hava veya uzay hâkimiyet teorisi

Bir havacı albay olan Hausy Scitaklian tarafından geliştirilen bir teoridir. NASA destekli geliştirilmiş olup, bütün dünyaya hâkim olma teorilerinin gerçekleşebilmesini hava hâkimiyetine bağlayan görüşü ortaya koymaktadır. Bu teori daha sonra, uzaya hâkim olan ülkelerin dünyaya daha kolay hakim olacağını savunan bir anlayışa dönüştürülmüştür. ABD uzay hâkimiyet teorisi olarak da bilinen bu yaklaşım, ABD'nin uzaya hâkimiyet kurma hedefini de ortaya koymaktadır. 20. ve 21.Yüzyıllardaki uzay'a yönelik bilgi ve teknolojik gelişmeler bu teorisinin önemini

daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Son yıllarda uzaya fırlatılan uydular sadece insanlığın faydalanacağı imkânları sunmakla kalmayıp dünya üzerinde istenilen noktanın tüm koordinatları ile tespitini mümkün kılacağı gibi; bu uyduları kullanarak dünya hâkimiyetini ele geçirmek isteyen ülkeler, dünya yörüngesine konuşlandıracakları lazerli uydularla veya başka bir teknoloji ile yeryüzünde istedikleri hedefleri yok edebilecek bir imkana da sahip olabileceklerdir. Bu tür gelişmelerde gelecekte uzay jeopolitiğinin önemli olacağını ortaya koymaktadır (Akengin, 2015, s. 38).

1.4.3. Soğuk savaş dönemi sonrası eleştirel yaklaşımlar ve jeopolitik teoriler

Bu yeni süreçte jeopolitik düşünce tarzı ve algıda önemli, radikal değişiklikler olmuştur. Coğrafi özellikler arz eden konum, sınırlar, toprak bütünlüğü gibi yaklaşımların yerini; siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik değerlendirmeleri ön plana alan, daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirme olanağı sunan kuramlar geliştirilmiştir. Bu değişimlere paralel olarak söylem ve eylemlerde de önemli değişimler olmuştur. Bu dönemde özellikle Batı’da “ eleştirel jeopolitik “ kavramlara dayanan söylemler öne çıkmaya başlamıştır. 19. Yüzyıl sonları 20. yüzyılın başlarından ve bir kısmıyla soğuk savaş dönemi süresince geçerli olan coğrafyayı esas alan klasik teorilerden uzaklaşıldığı gibi, yine bu klasik sürecin anlayışları arasında yer alan coğrafyayı sabit ve değişmez kurallarla yönetildiği iddiasında olan “ determinist “ değerlendirme anlayışını da dışlayan bir bakış açısı geliştirilmiştir. 1990’lı yıllarda Avrupa ve Kuzey Amerika’da çalışmalarını sürdüren Fransız Jacques Derrida ve Michel Foucault “ Eleştirel Jeopolitik “ anlayışına önemli katkılar sağlamışlardır. Eleştirel anlayış coğrafyayı bir söylem olarak değerlendirip, şimdiye kadar ortaya konan klasik yaklaşımlardan uzak bir şekilde; coğrafi temele dayalı düşünce ve varsayımların kültürel bir inşa sürecinden geçerek siyasal söylem olarak sürdürüldüğünü iddia etmişlerdir(Özgen ve Güngördü, 2019, ss. 915-918)

Gearoid O Tuathail, John Agnew ve Simon Dalby eleştirel jeopolitiğin gelişimine araştırmalarıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu araştırmalarında klasik jeopolitik kuramların uluslararası ilişkilerde sadece konunun askeri yönüne ağırlık vererek, ülkelerin yer aldıkları coğrafyanın kontrol edilebilir veya işgal

edilebilir bir bakış açısıyla değerlendirilmesini eleştirmişlerdir. Bu anlayışın yerine küreselleşen dünyada yani yeni dünya düzeninde hızla değişen siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ilişkiler dikkate alınarak değişimlere paralel yeni jeopolitik düşünceleri ve bu değişimlere uygun geliştirilecek kuramların oluşturulmasını savunmuşlardır

Ancak, bu eleştiri ve söylemlere rağmen 2000’li yıllar boyunca ortaya konulan Jeopolitikle ilgili kuramsal çalışmalarda klasik jeopolitiğin etkisinin tamamen ortadan kalktığı söylenemez (Atay, 2016, s.148).

1991 yılında SSCB’nin dağılması ile siyasal ve askeri alanda var olan iki kutuplu dünya düzeni artık sona ermişti. Bu nedenle de Yeni Dünya Düzeni’nin ne şekilde oluşacağı konularında birçok görüş ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu değerlendirmeler arasında öne çıkan Japon asıllı ABD vatandaşı Sosyal Bilimci Francis Fukuyama’nın 1989 yılında yazdığı “ Tarihin Sonu” başlığı ile yayınladığı makalesi bunlardan birisidir. Fukuyama, Hegel’in tarih anlayışına dayandırdığı tezinde “ Batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesi anlamında tarihin sonuna tanıklık edildiğini “ vurgulamış, bu sayede tüm dünyada liberalizmin barışı getireceğini ve artık tek kutuplu dünyaya geçildiğini savunmuştur (Fukuyama, 2012, s. 23).

Bu süreçte ABD’li Siyaset Bilimci Samuel P. Huntington (1927-2008) “ Medeniyetler Çatışması “adını verdiği teorisinde Yeni Dünya Düzeni’nde çatışma alanlarının ideolojik veya ekonomik nedenlere bağlı yaşanmayacağını; farklı kültürlerle ait insanlar arasında olacağını söyleyerek; Yeni Dünya Düzeni’nin dünyayı çok medeniyete dayanan çok kutuplu bir yapıya dönüştüreceğini savunmuştur (Huntington, 1996, ss. 27-29).

Yine bu sürecin önemli teorisyenlerinden birisi de “ Büyük Satranç Tahtası “ isimli eseriyle öne çıkan Polonya asıllı ABD vatandaşı Siyasal Bilimci, Stratejist Zbigniew Brzezinski’(1928- 2017) dir. SSCB’nin 1991 yılında dağılmasıyla birlikte, ABD’nin Yeni Dünya Düzeni hedefi paralelinde SSCB yerine kurulan Rusya Federasyonu, yeni oluşturulan küresel sistem içerisine alınarak entegrasyon çalışmalarına başlanmıştı. Bu çalışmalar sürerken ABD’nin büyük stratejisi olarak “ Yeni Dünya Düzeni” nin hedefleri, ilkeleri kamuoyuna açıklanmıştı. “Barış, çoğulculuk, refah “ olarak açıklanan bu ilkeler,

ABD'nin bundan sonra uluslararası alanda uygulayacağı ve dış politikasını da belirleyici ilkeleri olacağı iddiasını taşıyordu. Yani ABD artık, küresel düzlemde barışa destek verecek, liberal demokrasinin yaygınlaşması, gelişmesi için çalışacak ve küresel değerlerle küresel ticaretin gelişmesini destekleyerek de ulusların refahının yükselmesine katkı sağlayacağı iddiasını ortaya koyuyordu. Bu ideallerin en önemli mimarlarından Zbigniew Brzezinski'de ABD'nin bu iddialarını gerçekleştirecek küresel anlamda belli ve önemli güçlere sahip olduğunu özellikle vurguluyordu. Askeri, ekonomik, teknolojik ve kültürel anlamda ABD'yi sadece yeterli görmüyor, bu kriterlerde erişilmez bir güce sahip olduğunu vurguluyor; tüm bu güçlü olduğu alanlarla da dünyada yaptırım gücü yüksek siyasi bir duruma geldiğine işaret ediyordu(Brzezinski, 2005, 43). Hatta biraz daha ileri giderek etkin olduğu ve yönlendirme gücünün bulunduğu NATO, IMF, Dünya Bankası, Uluslararası Adalet Divanı gibi dünyada yaptırım gücü yüksek kurumları da bu yolda değerlendirdiğinde yaptırım gücünün daha da etkin hale geleceğini söylüyordu(Brzezinski, 2005, s. 49).

Bu dönemde öne çıkan isimlerden biriside Rusya Federasyonundan Aleksandr Dugin'(1962 Moskova) dir. Dugin ortaya koyduğu “ Yeni Avrasyacılık “ tezini genelde Klasik Jeopolitik Teorileri aratmayacak kavramlarla oluşturmuştur. Haushfer, Mackinder ve Mahan'nın teorileri, Dugin'nin bu tezini oluşturmasın da bir alt yapı oluşturmuştur diyebiliriz(Dugin, 2003). Şimdiye kadar yaklaşık 10 adet kitabı yayımlanmış olup, bu kitaplardan konumuzla ilgili olarak “ Jeopolitiğin Esasları “ kitabını 1997 yılında yayımlanmıştır. Dugin bu kitabında; Avrasya'nın coğrafyasına dayanan jeopolitiğiyle, kadim tarihi ve medeniyetiyle önemli bir jeopolitik güç oluşturduğunu; bu nedenle de tarihin Rusya'ya önemli bir misyon yüklediğini; Anglo- Saxon, Atlantikçi, Küreselci güçleri bertaraf etmesi için de, Rusya (Heartland) ve Avrasyacı kenar kuşak güçlerin (Rimland) güç birliği oluşturması gerekliliğini vurgulamaktadır. Dugin bu yaklaşımını tarihsel birikimler ve Avrasyacı jeopolitiğin sunduğu imkanların akılcı, iyi değerlendirmesine bağlıyor. Rusya'nın Rimland'ı oluşturan ülkelerle eşit temelli bir ilişki içerisinde olmasının başarının olmazsa olmaz ön şartı olduğunu belirtiyor. Bu konuda batıda Almanya'yı, doğuda Japonya'yı en önemli partner olarak görüyor.

Böylece ortada Moskova, batıda Berlin, doğuda Tokyo olmak üzere “Yeni İmparatorluk Avrasyası”nın Rusya’nın önderliğinde oluşturulabileceğini öngörüyor(Dugin, 2014).

1.4.4. Güç odağı kuramı

Teorilerin genelini değerlendirdiğimizde, temelde bir hakimiyet anlayışına ve belli bir güç oluşumuna dayandırıldıkları görülür. Yani güç, teorilerin uygulamalarda başarılı olabilmesi için en önemli etkidir diyebiliriz. Gücün coğrafi boyutta veya başka bir nedenle yer veya el değiştirmesi Jeopolitik teorilerin de başarı veya başarısızlığını etkileyen en önemli unsurdur diyebiliriz. Burada fiziki coğrafyanın tek başına jeopolitik hedeflerin gerçekleştirilmesinde belirleyici olamayacağı, fiziki coğrafyanın yanında mutlaka diğer güç unsurlarına da ihtiyaç duyulacağı bir gerçektir. Bu belirleyici duruma bağlı olarak da ülkelerin özellikle dış politikalarını belirlemede “ Güç Odağı Kuramı” ‘nın gereklerine göre hareket etmeleri gerekecektir diyebiliriz.

Güç odakları: Ulusal düzeyde güç odakları, bölgesel düzeyde güç odakları, küresel düzeyde güç odakları diye sınıflanabilir. Hangi düzeyde güç odağı olursa olsun, güncel ve öngörülebilir gelecek ile ilgili tüm hazırlıklar güç odaklarının olanaklarına ve bu olanaklar ölçüsünde belirlenecek jeopolitik kararlara göre yapılır.

Güç Unsurlarını da: Ülkelerin siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel varlık ve yapıları oluşturur.

Buradan hareketle jeopolitik kararların belirleyicileri olarak da: Ülkelerin buldukları coğrafyanın fiziki durumu, konumu, yer altı yer üstü kaynakları; güç durumuna göre hareket tarzı; hedef veya amaca göre belirleyiciler olarak sayılabilirler(İlhan, 2019, ss. 34-37).

İKİNCİ BÖLÜM

JEOPOLİTİK VE TÜRKİYE

2. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİĞİ

Genelde coğrafyalar ülkelerin kaderi şeklinde algılanır. Buradan yola çıkarsak Türkiye’nin üzerinde yer aldığı coğrafyanın jeopolitik açıdan küresel güç merkezlerinin ilgi alanına giren, bölgesel olarak denge sağlayıcı olabilecek, kendi güvenliği açısından da riskler ve avantajlar barındıran özellikler taşıdığını söyleyebiliriz. Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları gibi eski kara parçalarının merkezinde yer alan Anadolu coğrafyası, tarihi süreçler içinde adeta bir jeopolitik analiz alanıdır. Bu nedenle de Türkiye’nin jeopolitiği hakkında fikir sahibi olabilmenin önemli bir yaklaşımı da tarihini bilmekten geçer. Bu eşsiz coğrafya tarihin her döneminde ticari bir kavşak olmasının yanında, kültürel taşınmaların ve birikimlerinin de merkezi olmuştur(İlhan, 2019, ss. 213-214).

Türkiye coğrafi olarak Ortadoğu, Kafkaslar, Doğu Akdeniz gibi petrol ve doğal gaz enerji kaynaklarının merkezinde ve bunların ekonomik olarak uluslararası piyasalara taşınması bakımından da kilit konumunda bulunmaktadır. Yine Çin’in devreye sokmaya başladığı “ kuşak yol “ projesinde en kısa, en ekonomik ve riski en az güzergah olması ile her geçen zaman diliminde jeopolitik değerinin arttığını söylemek abartı olmayacaktır. Türkiye son derece özgün bu jeopolitik olanakları ile dış politikasının uluslararası alandaki saygınlığına da önemli katkılar sağlayabilir. Küresel ve bölgesel gelişmelerin Türkiye ölçeğindeki etkileri, kendi jeopolitik analizlerinin bilimsel bir yaklaşımla yapılmasıyla çok ilişkilidir. “ Devletlerin ortaya koyacakları politik yaklaşım, yer aldıkları coğrafya içerisinde saklıdır “ özdeyişi bu yaklaşımın bir ifadesi gibidir. Türkiye jeopolitiğinin değişmeyen ve değişen unsurlarıyla beraber değerlendirilmesiyle ancak jeopolitik bir hareket yaklaşımına ulaşılabilir(Sandıklı, 2011, s. 2).

Türkiye jeopolitiğini olumlu ve olumsuz yönde etkileyen iç ve dış faktörler kapsamlı bir şekilde incelendiğinde konu daha iyi anlaşılacaktır.

2.1. Türkiye'nin Jeopolitiğini Etkileyen Faktörler

2.1.1. İç faktörler

2.1.1.1. Coğrafi konumu

Uluslararası alanda askeri ve siyasi bir otorite, önemli bir stratejist kabul edilen Atatürk “ Ben askeri, meselelerde olduğu gibi, siyasi meseleleri de haritadan mütalââ ederim “ diyerek ülkelerin üzerinde yer aldığı coğrafyanın önemini en iyi şekilde vurgulamıştır(AAMB, 2006, s. 385).

Türkiye'nin üzerinde yer aldığı coğrafi konumunun en önemli özelliklerinden birisi de, kendi güvenliğini etkileyebilen jeopolitik konumunun dışında, küresel güç merkezlerinin durumlarını da etkileyebilecek bir coğrafi konuma sahip olmasıdır. Bu coğrafya dünya hakimiyetini ele geçirmek isteyen küresel güçlerin çok yönlü hayati çıkar çatışmalarına sahne olabilecek jeopolitik değeri yüksek bir alandır. Asya, Avrupa ve Afrika'nın arasında bir köprü olma özelliğinin dışında, bu coğrafyalarda yer alan birçok ülkenin kara, hava, deniz yolu trafiğinin de merkezi konumunda olmasıdır. Avrupa'dan Kafkas ülkelerine, İran'a, Orta Asya ve Güney Asya ülkelerine, Ortadoğu'da yer alan ülkelere kadar bu coğrafyalarda yer alan ülkeleri kara yolları ile birbirlerine bağladı gibi; Ak Deniz'den, Kızıldeniz'den gelip Karadeniz'e geçecek olan tüm deniz taşıtlarının geçeceği su yolu üzerinde bulunması bile Anadolu coğrafyasına çok özel bir anlam katmaktadır. Bu yollar sadece turizm, ticaret amaçlı kullanılmazlar. Bölgede hakimiyet kurmak isteyen küresel güçlerinde askeri güç intikallerinde de ihtiyaç duydukları yollardır. Akdeniz'i Karadeniz'e bağlayan Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, İstanbul Boğazı su yolu yaklaşık 160 deniz mili uzunluğunda olup, denizden başka alternatifi olmayan bir yoldur. Burası Montrö Boğazlar Sözleşmesi (1936) kurallarına uygun olarak askeri gemilerin geçişinin yanında, turizm ve uluslararası ticarete yönelik geçişlerinden yapıldığı Türkiye'nin jeopolitiği açısından önemli bir güzergahtır. Türkiye için stratejik önemdeki bu deniz yolu sadece Rusya Federasyonu için değil, Orta ve Kuzey Asya, Kafkasya coğrafyasında yer alan Türk Cumhuriyetleri ve diğer ülkeler içinde deniz yolu ile sıcak denizlere çıkış imkanı sağlayan bir yol olduğu kadar, bu ülkelerin Batı Avrupa, Orta Doğu, Afrika ülkeleriyle de sosyal, ekonomik, ticari, askeri

ilişkilerinde belirleyici bir özelliğe de sahiptir. Burada Rusya Federasyonu'nun daha özel bir durumu vardır. Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ile yaptığı deniz ticaretinin yaklaşık %50'sini bu deniz yolunu kullanarak gerçekleştirir. Yine bu ülkelerle ve Akdeniz'de askeri varlığını devam ettirebilmesi için de Türk Boğazlarından geçişe her şartta ihtiyaç duymasıdır (Atun, 2019, ss. 1-4).

Bu durumda doğal olarak Türkiye'nin Jeopolitiğinin yukarıda saydığımız komşularına, daha çok da Rusya Federasyonu'na karşı stratejik değerde bir avantajını ortaya koyar. Özellikle Rusya'nın 2015 yılından itibaren bir güç ve neredeyse belirleyici konumda Suriye coğrafyasındaki varlığını görünür derecede artırması; Doğu Akdeniz'de doğalgaz yataklarının paylaşımı ve Libya'daki gelişmelere ilgisi Türkiye Jeopolitiğinin önemini daha da artırmış bulunmaktadır. Bunlara ilaveten kendi topraklarından çıkardıkları doğal gazı, Ukrayna ile ilişkilerde yaşadıkları olumsuzluklar nedeniyle, Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine ulaştırabilmesinin yanında, gaz nakilleri için milyarlarca dolarlık yaptıkları yatırımların geleceği bakımından da Türkiye ayrı bir öneme sahiptir. Rusya Federasyonu için yine çok önemli olan Karadeniz'in güvenliğinin özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra ABD tarafından gündeme taşınması, endişe uyandırıcı gelişmelerin sıklaşması, bazen de fiili eylemlerin gerçekleşmesi Türkiye jeopolitiğinin, özellikle de Türk Boğazları'nın önemini artırmaktadır (Yılmaz, 2018).

Bu nedenle de Türkiye'nin üzerinde yer aldığı coğrafya hem jeopolitik olarak hem de jeostratejik olarak çok özel bir toprak parçasıdır.

2.1.1.2. Tarihi geçmişi ile ilgili süreç

Türkiye'nin Jeopolitiğini, güvenliğini bulunduğu coğrafyanın geçirdiği tarihsel süreç bakımından değerlendirdiğimizde, yine tarihinin her döneminde Anadolu coğrafyasının özel bir konuma sahip olduğu görülür. Bilindiği üzere toplumlar üzerinde yaşadıkları toprak parçasını tarihsel, kültürel birikimlerini kullanarak düzenlerler. Bu aşamada birçok örgütsel yapıya da ihtiyaç duyarlar. Bu örgütsel yapıların en önemlisi ve diğer kurumsal yapıları da bir şekilde yönlendirecek olan “ Devlet “ yapısıdır. Devletler de onu kuran toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendi içerisinde bir taraftan kurumsal yapılar oluştururken, bir taraftan da kendi devamlılığını sağlayacak ulusal hedefler,

politikalar belirlerler. İşte devletlerin ortaya koydukları hedefleri gerçekleştirmek için belirledikleri yöntemler ve araçların tümü ülkelerin ulusal politikalarını oluşturur. Dünyadaki gelişmeler ve yaşanan olaylar ülkeler arasında genel olarak iki tip mücadelenin olduğunu gösteriyor. Birinci grupta dünya egemenliğini ele geçirmek isteyen hegemon güçlerin, ikinci grupta ise ulusal bağımsızlıklarını sürdürmek isteyen ve bu amaçla politikalar oluşturmaya çalışan ulusal güçlerin mücadele çabaları öne çıkar. Bu mücadelede “ Politika- Güç- Hedef “ ilişkilerinin gerçekçi şekilde belirlenmesi ile başarıya ulaşılabilir. İşte bu aşamada hedefe ulaşılabilmedeki başarı için jeopolitikten faydalanmak en akılcı yaklaşım olur. Daha önce de farklı değerlendirmelere göre tanımladığımız üzere, tarihi süreçte coğrafya düzlemi üzerinde güç merkezlerini mukayeseli olarak değerlendiren ve buradan hareketle politikaları belirlemek üzere güç – hedef ilişkisi kurabilen bilim dalının jeopolitik olması, ona bu konularda özel bir anlam yükler(İlhan, 2003, s. 26).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu Anadolu coğrafyası, eski kıtaların bir kavşağı olarak nasıl jeopolitik yönden önem arz ediyorsa; geçmişte birçok devlete ev sahipliği yapan bu topraklar üzerinde yeşermiş medeniyetlerin birikimi de özel bir anlam ifade etmektedir. Devletlerin kuruluşlarında çok önemli belirleyici olan bu birikime de “ Jeofelsefi Birikim “ diyebiliriz. Dünyanın en eski milletlerinden birisi olan Türkler, tarihte devlet kurma yetenekleri ile öne çıkan bir millettir. Asya, Avrupa, Afrika gibi eski karaların jeopolitiğini etkileyecek şekilde Anadolu'da beylikler, imparatorluklar kurmuşlardır. Türkler' siz özellikle eski karanın tarihini yazmak gerçekçi bir tarih anlayışı ile mümkün değilken; tarih yapmada yetenekli olan Türklerin, tarih yazma konusunda başarılı olduklarını söylemek zordur. Tarihçilerimizden İlber Ortaylı' nın da (1947) belirttiği üzere saydığımız bölgelerdeki hiçbir ulusun tarihini Türk' süz incelemek imkansız gibidir. Arkeolojik eserler ve mimari yapılar hariç Türklerin tarihini genelde 7. ve 8. yüzyıla kadar olan kısmını komşuları olan milletlerin yazılı kaynaklarından öğreniyoruz. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yılları hakkındaki bilgiler bile sınırlı olarak dış kaynaklıdır. Asya kaynaklı olarak Çinliler, Persler; Avrupa kaynaklı olarak da Venedikliler, İtalyanlar, Yunanlılar, Macarlar başta olmak üzere daha birçok milletin tarihçisi, arkeologu, antropologu Türklerin tarihi konusunda önemli belgeye, bilgiye

sahiptirler. Osmanlı İmparatorluğu da tarihi süreci içerisinde oturmuş bir bürokrasiye ve arşive sahipti. Bu nedenle de fethettiği yerlerle ilgili tutulan tımar (arazi), vergi sistemi defterleri ve tahrir evrakları o dönem bilgilerine ulaşmada önemli kaynak oluştururlar(Ortaylı, 2008, s. 15).

Milattan önceki tarihlerden itibaren atı evcilleştiren, onu savaşlarda çok iyi kullanan, madenleri işlemeyi çok iyi bilen; kadın erkek eşitliğine özel önem veren; kurdukları devletleri genelde kurultay kararlarıyla yöneten Türkler, iyi savaşçı ve devlet kurma yetenekleri yüksek olan bir millet olarak bilinirler. Türklerin devlet kurdukları coğrafyalarını bugünkü jeopolitik bakış açısı ile değerlendirdiğimizde ise, çok özel yerleşim alanları olduklarını söyleyebiliriz(Çeçen, 2007, ss. 9-10).

Bazı çevreler tarihimizin, Türkiye Cumhuriyeti ile başladığını bilerek yada bilmeyerek ima eder gibi söze başlarlar. Tarihi süreçleri devamlılığı yönüyle değerlendirdiğimizde, bu yaklaşımın son derece yanlış ve sakıncalı olduğunu görürüz.

Burada Türklerin ve bu topraklarda Türklerin kurduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinin tamamını tabi ki anlatmayacağız. Amacımız tarihi süreç içerisinde bugün Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlikle ilgili konularına ışık tutabilecek bazı tarihi gelişmeleri, özellikle de Çarlık ve SSCB zamanlarındaki Rusya ile ilişkilerde yaşananlara bakarak, bu sürecin bugünkü ilişkilere ışık tutabilecek taraflarını değerlendirmeye çalışacağız.

Bu ilişkilerin başlangıcını 15. yüzyıla yani III. İvan'ın Moskova Büyük Knezi olduğu yıllara kadar götürebiliriz. Bu yıllarda III. İvan (1462-1505) Rus Knezleri arasında birliği sağlama çabası içerisindeyken; doğuda Altın Ordu (Altın Orda) Devleti'nin, batıda ise Lehistan ve Lidvanya'nın tehditleri söz konusuydu. Bu tehditler karşısında Kırım Hanlığı ile iyi ilişkiler içerisinde olması, destek alması çok önemliydi. Bu desteğin arkasında da Kırım Hanlığı'nı bir çeşit himaye eden Osmanlı vardı. O yıllarda Kara Deniz'de ticarete daha çok Cenevizliler hakimdiler ve bu işleri Kefe Limanı vasıtası ile yapıyorlardı. Kırım Hanlığı, 1475 yılında Kefe şehri Osmanlılar tarafından alınca Osmanlı'ya daha bağımlı bir duruma geldi. Ancak bu yıllarda Altın Ordu Devleti Kırım Hanlığı'nı da kendine bağlamak istiyordu. Bu durum Osmanlı'nın da Altın Ordu Devleti'ne karşı tavır almasına neden oldu. Bu neden, Moskova Knezliği ile Osmanlı'yı yakınlaştırmıştı. İlişkilerin kurulmasında bu

siyasi nedenin de önüne geçen başlıca konu ise, III. İvan'ın Osmanlı Sultanı'ndan ticari ayrıcalık ve bazı konularda güvence alma çabalarıydı.

O yıllarda Osmanlı Sultanları bir İslam İmparatoru olarak Osmanlı coğrafyasında Hıristiyan tüccarların iş yapmalarına kolaylık sağlamaya yönelik bazı imtiyaz yani kapitülasyon dediğimiz tek taraflı olarak ayrıcalıklar tanırdı. Bu imtiyazlar tamamen Sultan'ın takdirine göre, dost olarak gördükleri devletlere verilirdi ve iki taraflı bir anlaşma olmadığı içinde bir bağlayıcılığı yoktu. Bu durum, Osmanlı Devlet gerileme dönemine girdiğinde yani diğer devletler karşısında güç kaybedince tamamen kendi iradesi dışına çıkmaya başladı. 18. Yüzyılda Osmanlı Devleti Rusya karşısında artık eski gücünü kaybetmişti. Rusya 1739 yılında, Osmanlı'nın yaşadığı olumsuz sürecin şartlarından faydalanarak bu iyi niyetle verilen imtiyazları kalıcı hale getirmek için, Osmanlı'yı anlaşma yapmaya zorlayıp, anlaşmayı da yaparak Osmanlı topraklarında ticaret yapma açısından en imtiyazlı devletler arasında yer aldı.

III. İvan' da böyle bir imtiyazı Osmanlı Sultanı'ndan almanın yolunu bulmaya çalışıyordu. Bu isteğini iletmek içinde Osmanlı Sultanı'na bir elçi göndermek istiyordu. Bu isteğini de Kefe, Azak' ta ki yetkili isimlere 1492 tarihinde ileterek, bir elçiyi bu işle ilgili olarak görevlendirdi. Burada özellikle vurgulamamız gereken konulardan birisi de; o yıllarda Rus Moskova Knezi statü bakımından Osmanlı padişahının çok aşağısındaydı. Kırım Hanı bile statü bakımından Rus Knezinin üzerindeydi. III. İvan' ın gönderdiği elçi Pleşçeyev Altın Ordu, Lehistan, Lidvanya' nın engellemeleri nedeniyle 1495 yılında İstanbul'a varabildi. Bu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Bayezid hükümdardı. Elçinin davranış şekli Sultan'ı rahatsız etse de, II. Bayezid Kırım Hanı'nın olumlu görüşünü de dikkate alarak bu isteğe olumlu cevap verdi. Bu imtiyazlar Moskova elçi ve tüccarlarına Osmanlı topraklarına serbest geçiş, ticaret hakkı tanıyordu. Ancak Sultan Moskova'ya kendi elçisini göndermedi.

Bu tarihi süreci değerlendirdiğimizde, ilişkilerin daha önce Fatih Sultan Mehmet döneminde başladığını söyleyebiliriz. Hatta ticari ilişkilerin daha da eskiye gittiği biliniyor. Kefe şehri Cenevizliler' in elindeyken Osmanlı'dan ipek, baharat yoluyla gelen baharatları, Bursa'nın ipekli ürünlerini, ege bölgesinde üretilen

şarapları Ruslara sattıkları; onların pazarladığı keten, kürk, tahıl, hayvansal ürünleri Osmanlı topraklarında pazarladıkları biliniyor.

1499 yılına girildiğinde ise artık Kırım Hanlığı ile Moskova Knezliği Lehistan, Lidvanya ve Altın Ordu Devleti'ne karşı ittifak oluşturmuşlardı. Kırım Hanlığı bu yakınlaşmayı Osmanlı Devleti'nin bilgisi dışında yapamazdı. Bu nedenle de Osmanlı'da artık Moskova ile ittifak oluşturmuş oluyordu. 1502 yılına gelindiğinde Kırım Hanı Mengli Giray Altın Ordu Devleti'ne saldırarak egemenliğine son verdi. Bu durum Moskova Knezliği'nin geleceği için çok önemli bir gelişmeydi. Kendileri hiç riske girmeden varlıklarını tehdit eden çok korktukları düşmanları ortadan kaldırılmıştı. Altın Ordu Devleti'nin Hanları o yıllarda Büyük Moskova Knezi' nin de kendilerine bağlı olduklarını söyleyerek vergilendirme yoluna gidiyorlardı. Bir Türk Hanlığı'nın başka bir Türk-Moğol Devleti olan Altın Ordu Devletini' nin egemenliğine son vermesi; tarihi sürece baktığımızda o günkü Moskova Knezliği ve onun devamı olan Çarlık Rusyası, sonrasında SSCB ve bunların devamı olan bugünkü Rusya Federasyonu'nun tarihi, coğrafi, varlığı için olduğu kadar jeopolitik güç olarak da sağladığı eşsiz imkanları düşündüğümüzde, hayati değerdedir diyebiliriz.

Osmanlı'nın Rusya ile ilk ilişkilerinin başlangıcını değerlendirdiğimiz bu bölüme uzun yer vermemizin nedeni, konumuzun sonunda yapacağımız değerlendirmelerde göreceğimiz üzere; tarihi süreçlerin coğrafyadan gelen jeopolitik güç, uluslararası ilişkiler ve bu konularda politikalar oluşturma açısından ilgili olanlar için önemli, öğretici bir ders niteliği taşımasıdır.

Kırım Hanlığı'nın dolayısı ile bağlı olduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun hayati değerdeki yardımları ile ayakta kalan Moskova ve onun devamı olan Çarlık Rusya'sı; daha sonra özellikle doğu Avrupa'da önemli bir güç haline gelince; Osmanlının yaptığı yardımları unutarak, Osmanlı ile rekabet eden ve O'na açıktan düşmanlık yapabilen bir ülke konumuna gelmiş ve bu durum 1917 devrimine kadar sürmüştür. Bu süreç Rusya ile ilişkiler bakımından önemli bir ders niteliğindedir.

Kırım Hanı Mengli Giray'ın ölümüyle (1512) birlikte Moskova Knezliği ile aralarındaki ittifak bozuldu. Ancak, gerek Yavuz Sultan Selim gerekse de Kanuni Sultan Süleyman Moskova Knezliği ile ilişkileri iyi götürmek için çaba gösterdiler.

1547 yılına gelindiğinde Moskova Knezi IV. İvan (zalimliğinden dolayı Korkunç İvan olarak tanınır) (1530-1584) kendisinin Altın Ordu Devleti'nin varisi olduğunu iddia ederek bundan sonra Büyük Moskova Knezlerinin “ Çar “ (imparator) unvanını kullanacaklarını ilan etti. Özellikle bölgedeki hanlıklarla ilişkilerinde “ Uluğ Han “ olarak kendini takdim ediyordu. Aslında IV. İvan' nın soy olarak Cengiz Han ve oğlu Cuci ile ilgisi yoktu. Bölgedeki hanlıkları kendi yönetimi altına almak için bu düpedüz bir aldatmaca idi. Bu arada IV. İvan Kazan ve Astrahan'ı işgal etmişti. Osmanlı'nın tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, 1569 yılında Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa'nın Rusları Volga Havzası'ndan çıkarmak, Kazan ve Astrahan'ı geri almak ve daha birkaç hedefi gerçekleştirmek üzere Don ve Volga nehirleri arasını bir kanalla bağlama girişiminin dışında bir hamlesi olmadı. Fakat bu girişimi de başarısızlıkla sonuçlandı. Sokollu'da bu nedenle saray çevresinde de sıkıntılar yaşadı. IV. İvan Asya- Avrupa arası ticaret konularında da Osmanlıyı kalıcı sıkıntıya sokacak hamleler yaptı ve Çarlık Rusyası' nı Osmanlı'ya alternatif konumuna taşıdı. Sibir Hanlığı'nı da işgal etmeleri, o yıllarda Avrupa'da çok tutulan kürk ticaretini de tamamen ele geçirmeleri demektir. Bu durum onları özellikle Osmanlı karşısında ekonomik olarak da çok güçlendiriyordu

Batıyla devamlı iletişim halinde olan Çarlık Rusyası bu yıllarda özellikle gelişen ateşli silah, harp teknolojilerini de alarak, bu alanda Osmanlı'ya karşı önemli üstünlük sağladı. Yivli tüfekleri de Avrupalılarla birlikte 1615'den itibaren kullanmaya başlamışlardı.

Ruslarla Osmanlı ordusunun ilk karşılaşması bugünkü Ukrayna topraklarında oldu. O yıllar Osmanlı'ya bağlı Özerk Çehrin şehrinin yönetiminde bulunan Kazak Ataman Doroşenko' nun Rusların korumasına geçmesi üzerine; Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu ve Kırım Hanı'nın ordusu birlikte 1677-1678 yıllarında iki defa Çehrin şehrine girmek zorunda kaldı. Burada Doroşenko'ya Rusların da yardıma gelmesi nedeniyle karşılaştılar. Bu savaşın galibi Osmanlı ordusu olunca, Ruslar ve Kazaklar Dinyeper nehrinin doğusuna çekildiler. Bu galibiyet sonrası Kırım'da Osmanlıyı temsilen Kırım Hanı ile Ruslar arasında 1681 tarihine Bahçesaray Antlaşması yapıldı.

Osmanlı'nın 1683 Viyana Kuşatmasındaki başarısızlığı Avusturya-Lehistan-Venedik'in oluşturdukları " Kutsal İttifak "a (bu ittifaka Ruslar da sonradan katıldı) karşı devam edince, Osmanlı barış istemek zorunda kaldı. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı ilk defa barış isteyen devlet durumuna düştüğü gibi, büyük çapta toprak kaybetti. Böylece saldırıdan savunmaya geçtiği bir dönem başlamış oldu. Kutsal İttifak'a Rusya'da katılmış olduğu için onlarla da İstanbul Antlaşması 1700 yılının 13 haziran tarihinde imzalandı. Bu antlaşmayla Azak Kalesi Ruslara bırakılınca, Ruslar artık Kara Deniz'e rahat çıkma durumuna geldiler(İnalçık, 2003, ss. 1-31).

1711 Yılındaki Prut savaşını Osmanlı kazanmış ve Prut antlaşması imzalanmıştı. Ancak, Osmanlı'nın bu başarıdan çok iyi faydalandığı söylenemez.

18. Yüzyılda Rusya'da kocası III. Petro'nun tahtan indirilmesiyle yerine eşi II. Katerine (1729-1796) Çarıçe oldu. Katerina dönemi Osmanlı için hiç iyi geçmemişti. II. Katerina'nın emri ile Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlamak için Mora yarımadasında ayaklanma başlatmak üzere Akdeniz'e gelen Rus donanması; önce Osmanlı donanmasını vurmak için aramaya başlamıştı. Çeşme Limanı'nda bulunan Osmanlı donanmasını, tarihe Çeşme baskını olarak geçen 6/7 temmuz 1770 tarihinde girilen çatışma sonrası tamamen imha ettiler. Yine 1768- 1774 tarihlerinde Osmanlı ile Ruslar arasındaki savaşı da Ruslar kazanmıştı. Bu yenilgi sonucu 1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı sadece toprak kaybedip, savaş tazminatı ödemekle kalmadı. Bu antlaşma ile Ruslar artık İstanbul'da devamlı elçi bulundurabilecekleri gibi, ileride Panslavist hareketlerin balkanlarda başlamasına neden olacak bir maddeyi de Osmanlı bu antlaşma ile kabul ediyordu. Bu madde ile Ruslar Balkanlarda istedikleri yerlere konsolosluk açabilecekleri gibi; Ruslar Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoks Hıristiyanların haklarının devamlı korumasını yapabileceklerdi. İngiltere ve Fransa'ya tanınan kapitülasyon ayrıcalıkları Ruslar'a da aynen tanınacak; Ruslar'ın ticaret gemileri artık Karadeniz ve Akdeniz de serbestçe dolaşabilecekler, istedikleri limanlara demirleyebileceklerdi. Kırım Hanlığı' da artık Osmanlı'ya bağlı olmayacak, bağımsız olacaktı. Bu acı tablonun sıkıntıları henüz geçmeden 1783 yılında Kırım Hanlığı'nı tek yanlı olarak ilhak ettiler. Kırım'ı geri almak için 1787-1792 yılları arasında Osmanlı Rusya'ya savaş ilan etti. Osmanlı kendisinin ilan ettiği savaşta da yenilince, Padişah III. Selim

Yaş Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Bu antlaşmayla Kırım'ın Ruslar'da kalması kabul edilmişti. Artık Ruslar bu başarıdan sonra Kara Deniz'de donanma kurabileceklerdi(Kurtaran, 2016, ss. 17-20).

19.Yüzyılda da ilişkiler yine Ruslar'ın lehine hareketli geçecekti. Özellikle 20 ekim 1827 tarihinde Mora' nın Navarin Limanında Mora ayaklanması nedeniyle demirlemiş olan Osmanlı ve İbrahim Paşa komutasındaki Mısır donanması, bir aldatmaca ile limana sokulan İngiliz, Fransız ve Rus donanmalarının baskınına uğradı. İngiliz amiralin komuta ettiği donanma tarafından Osmanlı ve mısır donanması imha edildi. Bu süreçte 15 haziran 1826 tarihinde Osmanlı'da II. Mahmut tarafından, çıkardıkları isyanlar gerekçe gösterilerek Yeniçeri ordusu dağıtılmıştı. Osmanlı bu süreçte donanmasını da kaybederek, askeri olarak büyük güç kaybına uğramıştı. 1829 Yılında Rus baskıları devam etti. Edirne Antlaşması yapılarak Yunanistan'ın bağımsızlığı tanındı. 1853 yılında yine Rusya Eflak, Boğdan ve Kırım'a saldırınca, Osmanlı ile aralarında savaş başlamış oldu. Bu durum Avrupa'da Rusya aleyhine rahatsızlık yaratmıştı. Daha sonra Rus Donanmasının Sinop Limanı' nın da Osmanlı donanmasını yakarak imha etmesi, İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirdi, Osmanlı ile ittifak yaparak bu savaşta müdahil oldular. Bu savaşın bir özelliği de o zaman yeni bulunmuş olan teknolojilerin bu savaşta kullanılmış olmasıydı. Telgraf, askeri amaçlı demiryolları, buharlı makinelerle çalışan tren ve gemiler bunlar arasında sayılabilir. Savaş 1856 yılında Rusların yenilgisiyle sonuçlandı. 30 Mart 1856 tarihinde ilgili devletler arasında Paris Barış Antlaşması imza altına alındı. Bu galibiyette Osmanlı'nın toprak kazancı olmadı. Bu anlaşmayla Osmanlı Avrupa devleti sayıldı. Karadeniz askeri faaliyetlere kapatıldı.

1877-1878 Yılında (93 Harbi) ise Ruslar Panslavist bir politika izlemeye başladılar. Balkanlar'daki azınlıkları Osmanlıya karşı isyan ettirdiler. Hıristiyanlara baskı yapıldığını iddia ederek hem batı (Balkanlar) hem de doğu (Kafkas) cephesinden Osmanlı topraklarına saldırdılar. Osmanlı bu savaşta da hazırlıksız yakalanmıştı. Ruslar batıdan İstanbul Yeşilköy'e kadar geldiler. Doğu cephesinde de Batum, Kars, Ardahan, Artvin işgal edilmişti. Bu savaş sırasında özellikle Rusların kışkırtma ve vaatleri ile Osmanlı, Rusya ve Kafkasya'da yaşayan Ermenilerin bir kısmı Rus birliklerinin içerisinde ve özellikle de komuta kademesinde yer alıp Türklere saldırı düzenlediler. Balkanlar'da Ruslar ve Bulgarlar Türk-Müslüman

halka acımasız katliamlar yaptılar. Sultan II. Abdülhamid ateşkes istemek zorunda kaldı. 03 Mart 1878 tarihinde Osmanlı ile Ruslar arasında Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmanın maddelerinin Ruslar'a Balkanlar'da büyük insiyatif sağlaması, sıcak denizlere inmelerini kolaylaştırması özellikle İngiltere başta olmak üzere Avrupa'nın diğer ülkelerini de Ruslara karşı harekete geçirdi. Osmanlı'da bu durumdan faydalanarak, şartları daha hafif olan yeni bir antlaşmanın yapılmasını istedi. İngiltere'nin öncülüğünde 13 temmuz 1878'de Berlin'de şartları Avrupalıların endişelerini giderecek şekilde, Osmanlı için de daha uygun şartlarda bir antlaşma yapıldı. Ancak Osmanlı'nın toprak kaybı yine çok fazlaydı. Doğu cephesinde Artvin, Kars, Batum, Ardahan Ruslar'da kaldı. Bosna-Hersek, Doğu Rumeli, Teselya, Dobruca, Niş, Bulgaristan, Kotur ve civarı Osmanlı hakimiyetinden ayrılmış oldular. Kıbrıs İngilizlere kiralandı. 1914 yılında da ise İngiltere Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak ettiğini açıkladı(Topsakal, 2016, ss. 43-45).

Birinci Dünya Savaşında da Rusya, Osmanlı Devletine ilk savaş ilan eden ülkeydi. Bu savaş devam ederken Rusya'da devrim gerçekleşince; devrimin önderi olan Lenin Çarlık Rusyası'nın İngiltere ve Fransa ile yaptığı Osmanlı toraklarının gizli paylaşım planını deşifre ederek açıkladı. Ayrıca, Çarlık Rusyası'nın bu savaşta işgal ettiği yerlerin ilgili ülkelere iade edileceği yeni bir antlaşma yapılması kararlaştırıldı. Bunun için Rusya'da Brest Litovsk şehrinde 03 mart 1918 tarihinde ilgili ülkelerle antlaşma imzaladı. Rusya bu antlaşma gereğince askerlerini işgal edilen yerlerden çekti, daha sonra da yerlerin iadesini yaptı.

Ruslar özellikle 19. ve 20. yüzyıl içerisinde Kafkasya bölgesinde yaşamlarını sürdüren yaklaşık 1 milyon 500 bin insanı dramatik koşullarda Anadolu'ya, Sibirya steplerine sürmüşlerdir. Özellikle Stalin dönemindeki sürgünler insanlık dışı denilebilecek şartlar ve yöntemlerle yapılmıştır. Sürgüne gönderilerin çoğunu Türkler oluşturur. Geri dönemeyecek şekilde göçe tabi tutulan diğer etnik gruplardan Çerkeslerin ilk baskı görmeye başladıkları dönem IV. İvan' kadar uzanır. 1864 tarihi Çerkes kavimleri için acıların yoğun yaşandığı bir tarihtir. Bu tarihte göçe mecbur bırakılan Çerkeslerin çoğunluğu Türkiye'ye gelmiştir(Şahin, 2016, ss. 2785-2789) Anadolu coğrafyasında Milli Mücadelenin başladığı dönemde, Rusya'da ekim 1917devrimi gerçekleşeli çok olmamıştı. Rusya bir taraftan kendi içerisinde sosyalist

yönetim kurumlarını oluşturmaya çalışırken; bir taraftan da ekonomi, işsizlik gibi sorunları ve köylülerin tarımsal üretime dönük isteklerini çözmeye çalışıyorlardı.

Bu tarihlerde Mustafa Kemal daha Samsun'a hareket etmeden önce ve sonrasında Sovyetlerden gelen bazı askeri yetkililerle temas kurmuştu. Kongreler sürecinde de bu temaslar devam etti. Ankara'ya geldikten sonra Büyük Millet Meclisi'ni açma çalışmalarını yürütürken, bir taraftan da İstiklal savaşını yapacak olan orduyu toparlama faaliyetleri ile meşguldü. Ancak, bunların yanında bir önemli sorun da, yürütülecek İstiklal Savaşı'nın finansmanının, silah ve cephanesinin temin edileceği kaynakların acilen bulunması arayışıydı. Ankara'da şartlar her yönüyle çok ağır, hatta ümitsizlik yaratacak kadar sıkıntılıydı. Mustafa Kemal bu ağır koşullara çözüm bulmak üzere, arkadaşlarıyla görüşmeler yapıyordu. Aralarında kararlaştırdıkları gibi Sovyetlerle temas kurmak için meclisin açılmasından hemen sonra harekete geçti. O'nu bu konuda cesaretlendiren olaylardan birisi de, 1919 yılında Bolşevik hükümetinin açıkladığı anti- emperyalist mücadele veren mazlum milletlere yardım edecekleri vaatleriydi. 13 Eylül 1919'da Sovyet Hariciye Komiseri Çiçerin'in radyodan Türk işçi ve köylülerine hitaben yaptığı konuşmada, Çarlık Rusyası'nın Boğazlar ve İstanbul için yaptıkları taleplerini reddettiklerini, artık böyle bir talebin olmayacağını, emperyalistleri ülkelerinden kovmalarında yardımcı olacaklarını söylemesiydi. 26 Nisan 1920 tarihinde Sovyet Devriminin lideri Lenin'e Sovyet devrimi ile ilgili olumlu düşüncelerini iletmek; Türk Milleti'nin de işgalci emperyalizme karşı vereceği mücadelenin içeriği hakkında bilgi vermek ve bu mücadele için hem maddi hem de silah ve cephane yardımı talebini iletmek üzere hızlı kurye Moskova'ya gönderildi. İlk başlarda Sovyetler bu yardım talebine karşı biraz temkinli yaklaştı. Daha sonra Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlık ettiği, İktisat Bakanı Yusuf Bey'in de bulunduğu bir heyet Moskova'ya gönderildi. 03 Haziran 1919 tarihinde Çiçerin imzası ile gelen cevap Mustafa Kemal'e iletildi. Bu mektupta Mustafa Kemal ve meclisin kabul edemeyeceği dilekler vardı. Mustafa Kemal 23 Haziranda yine hızlı kurye ile Çiçerin'e nazikçe mektubunun içeriğine yönelik düşüncelerini ilettiler. Bu yazışma ve heyetlerin gidip gelmesi uzun sayılabilecek bir süre devam etti.

19 Şubat 1921 tarihinde sınır antlaşmasını yenilemek için Moskova'ya giden heyet 09 Mart 1921 tarihinde Stalin'le görüştü. 16 Mart 1921 tarihinde sınır

antlaşması imzalandı. Para, silah, cephane yardımları konusunda da; savaş süresince her yıl 10 milyon altın ruble, yaklaşık iki tümeni donatacak şekilde askeri yardım listesi yapılarak, karşılıklı imza altına alındı.

Burada imzalanan Moskova antlaşma ile doğu sınırları güvenli bir konuma getiriliyordu. Ayrıca da, taraflar birbirlerinin içişlerine karışmama, karşı ülke aleyhine faaliyetlerde bulunabilecek oluşumlara müsaade etmeme gibi önemli konularda da mutabakat sağladılar.

Sakarya savaşına kadar para yardımının tespit edilen birinci taksiti gelmişti. Askeri yardım konusu ise bazı ufak yardımların dışında aksamıştı. Sakarya zaferi belirleyici olmuş, Sovyet yönetiminin kuşkularını silinmişti. Bu zaferden sonra önce Ukraynalı General Frunze başkanlığında bir Sovyet heyeti 13 Aralık 1921 tarihinde Ankara'ya geldi. Yardımların aktarılması bir programa bağlanarak, Başkomutanlık Meydan Muharebesi'ne hem para hem de silah ve cephane yardımları yetiştirildi. Türk İstiklal Savaşı süresince Sovyetlerin yaptıkları bu yardımların çok faydası görüldü. Bu iyi ilişkiler Cumhuriyet kurulduktan sonra da Atatürk'ün vefatına kadar karşılıklı saygı ve yardımlaşma çerçevesinde sürdürüldü. Bu yardımlaşmanın hem Türkiye'nin hem de SSCB'nin jeopolitiklerine, güvenliklerine katkıları o günlerin tarihi süreçleri içerisinde değerlendirildiğinde, iki ülke içinde çok kıymetli olduğu görülür. Yine bu dönemde iki ülke arasında 1925 yılında " Türk- Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması " imzalandı. Bu antlaşma 07 Kasım 1945 tarihinde Stalin'nin tek taraflı antlaşmadan çekilme isteği ile sona erdi.

Burada vurgulanması gereken bir konuda; bu ilişkiler kurulmaya başlandığında o günlerde içte ve dışta birçok çevre Sovyetlerin Türkiye'ye mutlaka kendi siyasi rejimlerini de en hafif ifade ile ihraç edecekleri düşüncesiydi. Böyle bir sonucun yaşanmamasının nedeni ise, siyasi ilişkilerin başladığı andan itibaren M.K.Atatürk'ün yürüttüğü açık, tutarlı, kararlı, güven veren rasyonel dış politika yaklaşımıydı(Benhür, 2008, ss. 278-309).

2.1.1.3. T.C.'nin kuruluş felsefesi ve milli ulus/ulusal ve üniter devlet yapısı

Türk Milli Mücadelesi'nin başlangıç tarihi diyebileceğimiz 19 Mayıs 1919' da M.K.Atatürk Samsun'a çıktıktan sonra, yaptığı toplantılar ve kongrelerde ilerde kurulacak olan Cumhuriyetin kuruluş felsefesini de adım adım açıklamaya başlamıştı

bile. 22 Haziran 1919’ da açıklanan Amasya Tamimi (genelgesi) gelecekte kurulacak yönetim biçiminin de habercisi gibiydi. Bu genelgede en belirleyici cümle ise “ Milletin İstiklalini Yine milletin Azim ve Kararlılığı Kurtaracaktır. “ cümlesidir. Savaş şartlarında bile milletin iradesini her şeyin üzerinde gören bu yaklaşım, bir bakıma cumhuriyetin kuruluş felsefesinin de ana gövdesini belirliyordu. Bu düşüncesini 27 aralık 1919’da Ankara’ya geldiğinde daha ortada devlet bile yokken uygulamaya koymaya kararlıydı. Tüm arkadaşlarının görüşleri öncelikli olarak düşmana karşı savaşmak üzere bir ordunun kurulması önerisine karşılık; O, Türk Milleti’nin iradesinin temsil edileceği Meclisin iradesi ile düşmana karşı savaşmanın yolunu açıyordu. Bu davranış, bugünkü dünya koşullarında bile görülmesi çok ender olabilecek, halkına saygı ve güven duyan demokratik bir yaklaşımdı. O günlerden itibaren TBMM Başkanlık kürsüsünün hemen arkasında “Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir “ yazar. 29 Ekim 1923’de “ Cumhuriyet “ ilan edilmesi ise, bu konuda ki kararlığın bir ifadesidir. İlan edilen bu Cumhuriyetin en önemli özelliklerinden birisi ise demokrasiye giden yolu açmasıdır. Bu gerçek bir devrimdi. Monarşiden halkın egemenliğine dayanan bir yönetime ve yurttaş/vatandaş olma hakkına kavuşmak demektir.

Aslın da Türk Devrimi sadece yönetim şekli veya devlet yapısıyla ilgili de değildir, bir kültür devrimidir. Akli, bilimi önceleyen, çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkmayı hedef alan, hukukun üstünlüğü ve sosyal devlet ilkeleri ile yurttaşlarını eşitleyen, laiklik prensibiyle akli özgürleştiren bir felsefenin eseridir Cumhuriyet. Cumhuriyet, Türk Milleti’nin/Ulus’unun varlığının güvencesidir. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkeleri Türkiye Cumhuriyeti’ni ve O’nun kuruluş felsefesini sonsuza kadar yaşatacak olan çok önemli belirleyicilerdir. Cumhuriyetin felsefesi; Ulusal egemenlik, tam bağımsızlık, anti- emperyalist duruştur. Cumhuriyet ulusçu, demokratik çoğulculuk anlayışıdır. Kuruluşa giden süreçte Türkiye Cumhuriyeti Devleti çağdaş Milli/Ulus ve Üniter yapıda bir devlet olarak kurulmuştur(Kili, 2014, ss. 329-338).

2.1.1.3.1. Milli/Ulus devlet yapısı

Bu devletler meşruiyetlerini belli coğrafi sınırlar içerisinde yaşayan bir milletin/ulusun egemenliğinden alan devletlerdir. Milli/Ulus devletler topluma

bütüncül bakarlar. Etnik, dini ve mezhepsel olarak toplumları bölmezler. Tüm yurttaşlarını eşit olarak gören devletlerdir. Etnik farklılıklar, dini ve mezhepsel değerler kültürel zenginliklerdir(Güler, 2015, ss. 42-49).

2.1.1.3.2. Üniter devlet yapısı

Genelde “ tek devlet “ şeklinde tanımlanan, merkezi bir yönetimle yönetilen devlet şeklidir. Bu devlet şeklinde devleti oluşturan unsurlar tektir. Bu teklilik; ülkenin, milletin, egemenliğin tekliliği ve her üç unsurunda bölünmez bütünlüğünü ifade eder.

Bu konuya bu kadar önem vererek izah edilmeye çalışılmasının nedeni, Türkiye Cumhuriyeti'nin jeopolitiğini ve güvenliğini tehdit eden emperyal ve bölücü saldırıların hedeflerinin bu yapılar ve değerler olmasıdır. Bu çevrelerin amaçları Irak'a 2003 yılındaki işgallerinden sonra 2005 yılında kabul ettirdikleri etnik, din ve mezhep ayrımına göre düzenledikleri bir anayasayı, Türkiye Cumhuriyeti'ne de kabul ettirmektir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesi ve hukuki yapısı, Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'nin bölünme ve parçalanmasına yönelik saldırıları önleyen en önemli anayasal güvencelerdir(Güler, 2015, ss. 50-53).

2.1.2. Dış faktörler

2.1.2.1. Sınırdış ülkelerin petrol- doğal gaz gibi zenginlik kaynakları

Modern çağdaş yaşamın, üretimin en önemli kaynaklarından ve önde gelen göstergelerinden birisi de ülkelerin enerji tüketim miktarlarıdır. Küresel olarak görülen nüfus ve gelir artışı birincil enerji tüketiminin de artmasına neden olmaktadır. Kentleşme, sanayileşme, artan üretim bu artışı hızlandıran temel etkenlerdir. Dünya enerji görünümünü değerlendirdiğimizde, gelişmeler çerçevesinde oluşturulan senaryolara göre 2040 yılına kadar fosil kaynaklı yakıtların kullanımında nispi oranlarda bir azalma olsa bile, yine bu tür yakıtların enerji temininde ön sıralarda olacağı gözükmektedir. 2040 yılı itibariyle Yenilenebilir Enerji Kaynakları Payı'nın da % 16,1 olacağı beklenmektedir(SGB, 2017, s. 3).

Dünyada birincil enerji tüketim oranlarını kaynaklar bazında 2018 sonu rakamları ile değerlendirdiğimizde; Petrol % 33,6, Kömür % 27,2, Doğal Gaz %

23,9, Hidrolik % 6,8, Nükleer % 4,4, Yenilenebilir Kaynaklar % 4,1 olduğunu görüyoruz. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere geçmiş yıllara göre yenilenebilir kaynaklarda nispi artışlar olmuş ancak, fosil kaynaklı yakıtlar hala birincil enerji kaynakları olarak açık ara ön sıralarda yer almaktadırlar. Bu nedenle de bu tür yakıtların çıkarıldığı ülke ve coğrafi bölgeler daha uzun süre jeopolitik ve jeostratejik açıdan önem ve çekiciliklerini koruyacaklardır(Pamir, 2019).

Dünyada kanıtlanmış petrol rezervlerinin dağılımına baktığımızda, tüm rezervlerin % 47,3'nün Türkiye'ye komşu veya yakın olan Orta Doğu coğrafyasında yer alan ülkelerde; yine Türkiye coğrafyasına yakın veya komşu olan Afrika'da % 7,6, Rusya Federasyonu'nda % 6, Kazakistan % 1,8 olduğunu görüyoruz. Orta Doğu coğrafyasında sayılan sınır komşuları İran'ın tek başına rezerv oranı % 9,3, Irak'ın ise % 8,4'dür.

Dünyada kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin dağılımına baktığımızda, tüm rezervlerin % 42,8'i Türkiye'ye komşu veya yakın olan Orta Doğu coğrafyasında yer alan ülkelerde; yine Türkiye'ye yakın veya komşu olan Afrika'da % 8,4, Rusya Federasyonu'nda % 17,3, Türkmenistan'da % 9,4; Orta Doğu rezerv oranları içerisinde sayılan sınır komşuları İran'da % 18,2, Irak'da % 2 dir(SGB, 2019).

Yine Türkiye'nin jeopolitiği ile yakından ilgili olan Doğu Akdeniz'de, Kıbrıs Adası etrafında, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarında bulunan, miktarları henüz tam netlik kazanmamış olan çok zengin hidrokarbon yatakları, Levant Bölgesi'ndeki petrol yatakları şimdiden bölge ülkelerinin ve ABD başta olmak üzere bazı AB ülkelerinin, Rusya'nın dikkatlerini o bölgeye çekmiş; saydığımız ülkelere ait dev enerji şirketleri ilgili ülkelerle sözleşmeler yapmışlardır. Bu bölgede Türkiye jeopolitiğini ve dolayısı ile de güvenliğini yakından ilgilendiren güç mücadelesi başlamış durumdadır. Küresel boyutta görülen pandemi bölgeye şimdilik sakinlik getirirse de, bu sakinliğin uzun sürmeyeceği bellidir. Yine bu alanda, Türkiye'nin Libya'da Fayiz es- Serrac'ın başında bulunduğu Ulusal Mutabakat Hükümeti ile 27 Kasım 2019 tarihinde imzaladığı stratejik önemdeki “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına Yönelik Mutabakat Muhtırası”, bölgede hareketliliğe açık gelişmelerdir(Pamir, 2019).

Dünyada Birincil Enerji Tüketim Sıralamasında ülkeler dağılımına baktığımızda ise; Çin % 22,9, ABD % 17,3, Hindistan % 5,3, Rusya Federasyonu %

5,1, Japonya % 3,4 olduğunu görürüz. Burada Avrupa Birliği'ni oluşturan ülkeleri AB çatısı altında değerlendirdiğimizde sıralama Çin, ABD, AB ülkeleri, Hindistan, Rusya ve Japonya şeklinde olacaktır. Türkiye ise % 1'lik tüketim miktarı ile 19. sırada yer alır(SGB, 2017, ss. 6-10).

Enerji kaynakları içerisinde önemli bir yeri olan petrolde dünyadaki rezervler bakımından tepe noktasına ulaşılmıştır. Tüm enerji kaynaklarına talep ilerleyen süreçte bir taraftan artarken, rezerv miktarları ise azalmaktadır. Bu açılarından “ Enerji Güvenliği “ her bakımdan önemli hale gelmektedir. Yukarıda rakamsal değerlerle ifade ettiğimiz dünyadaki enerji tüketim sıralamasında ilk sıralarda yer alan ülkeler için bu sorun çok daha özel önem arz eder. Enerji güvenliği konusu, üretim yeri güvenliğinden başlayıp taşıma yolları güvenliği ile devam eden, dağıtım aşamasında da belli sistemlere gereksinim duyulan yani kendine özgü kuralları ile bir bütünlük içerisinde yürütülür. Özellikle 1973 yılında dünyanın yaşadığı petrol ile ilgili krize kadar varan sorunlar, tüm enerji kaynaklarının güvenlikle ilgili tehdit unsurlarının önemini öne çıkarmıştır. Güvenliği tehdit edecek nedenler olarak da; üretimi belirli sürelerde durduran doğal afetler, lokavtlar, grevler, fiyatlara yönelik arz ayarlamaları önemli olsa da, asıl güvenlik sorunu terörist saldırılar, iç savaşlar, ülkelerin işgallerine yönelik savaşlar, taşıma yollarında ki terörist saldırılar, taşıma yollarının geçtiği ülkelerin iç güvenlik sorunları veya bilinçli engellemeleri sayılabilir.

Bunların dışında ABD, AB ve ekonomik, askeri anlamlarda bir süper güç olma yolundaki Çin gibi ülkelerin enerji kaynaklarının paylaşımı konusundaki mücadeleleri arz ve taşıma güvenliğinin bile önüne geçebilecek potansiyeldedir. Özellikle ABD'nin, AB'nin başat ülkelerinin, İngiltere'nin dünyada belli bölgelerde bulunan enerji kaynaklarını ve bunların taşınma güzergahlarını kontrol altında tutma konularındaki hassasiyetlerinin bölgemizdeki çatışmaların, savaşların nedenleri arasında olduğunu görmekteyiz. 1973 yılında tüm dünyayı etkileyen petrol krizi sonrasında Ortadoğu ülkelerinde bulunan enerji kaynaklarının dünya piyasalarına arzı sırasında, taşınma yolları olan Basra Körfezi çıkışı konusunda ABD'nin güç kullanımına varan hamleleri olmuştur. 23 Ocak 1980 tarihinde ise açıktan yayınlanan Carter Doktrini'nin “ Bir dış gücün Körfez'i kontrole kalkışması ve petrol akışının kesintiye uğraması ABD'nin yaşamsal çıkarlarına saldırıdır ve askeri güç dahil her yolla engellenecektir. “ gibi tehdit dolu sözleri içermesi bu konuda ABD'nin

hassasiyet ve kararlılığını ifade eder. Sonraki yıllarda Türkiye'nin de jeopolitiğini, güvenliğini tehdit eden birçok olumsuz gelişme maalesef görülmüştür (Sevim, 2007, ss. 54-57).

Türkiye kendi birincil enerji kaynak ihtiyaçlarını karşılamak; uygun şartlarda aldığı ve depoladığı bir kısım birincil enerji kaynağını ihraç etmek; birincil enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerden enerjiye ihtiyaç duyan bölge ve ülkelere birincil enerji kaynağı nakillerine aracılık etmek üzere kendi coğrafyasında ve kara sularında uluslararası kurallar çerçevesinde nakil boru hatları kurulmasını sağlamıştır. Ülkemizde bu amaçlara yönelik yapılan nakil boru hatları aşağıda sıralanmıştır:

2.1.2.1.1. Petrol taşımacılığında

Irak Türkiye Ham Petrol Boru hattı: Bu hat birbirlerine paralel iki hattan oluşmaktadır. İlk yapılan hat Kerkük- Ceyhan boru hattıdır. Ceyhan deniz terminaline uzanan bu hattın dünya pazarına sevk imkanı sağlanır. İkinci hatta bu hatta paralel yapılmış olan Kerkük- Yumurtalık ham petrol boru hattıdır. Yumurtalık deniz terminalinden petrolün dünya pazarlarına ulaşımı sağlanmış olur. Bu hatlardan gelen petrol sadece Kerkük bölgesinden değil, Irak'ın diğer bölgelerinden elde edilen petrolün de bu hatlardan taşınabileceği şekilde inşa edilmişlerdir.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Boru Hattı: Sadece Azerbaycan petrolerini değil Hazar Denizi çevresindeki ülkelerin de (Türkmenistan ve Kazakistan gibi) petrolerinin Türkiye'deki Ceyhan Deniz terminalinden dünyaya pazarlanmasını sağlar (SGB, 2017, s. 67).

2.1.2.1.2. Doğal gaz taşımacılığında

Rusya-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı: En eski doğal gaz boru hatlarından birisidir. Bulgaristan üzerinden gelip Türkiye'ye giriş yapan bir hattır. Yurt içi ihtiyaca yöneliktir.

Mavi Akım Gaz Boru Hattı: Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye Karadeniz'den borularla gelen bir hattır. Yurt içi arza dönük yapılmıştır.

Doğu Anadolu Gaz Ana İletim Hattı: İran'dan Türkiye'ye gelen gaz boru hattıdır. Yurt içi arza dönük yapılmıştır.

Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı: Azerbaycan'dan Türkiye'ye yapılan bir gaz boru hattıdır. TANAP projesini birinci hattıdır. Yurt içi arza dönük yapılmıştır.

Türkiye- Yunanistan Doğal Gaz Enterkonneksiyonu: Türkiye'den Güney Avrupa'ya ihraç edilecek ve bölge ülkelerinde gaz ringi oluşturacak bir gaz boru hattıdır. Şimdilik bu hattan sadece Yunanistan'a gaz gönderilmektedir.

Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı: TANAP projesinin ikinci hattıdır. Azerbaycan'ın Şah Denizi'nden elde edilen gazın Türkiye'ye getirilmesini sağlayacak bir hattır. Sadece yurt içi ihtiyaç arzı için değil 2022 yılından itibaren Avrupa'ya dönük arz da başlayacaktır.

Türk Akım Gaz Boru Hattı: Rusya'dan Karadeniz'in altından iki hat şeklinde döşenen borularla Türkiye'ye ulaşan gaz boru hattıdır. Birisi yurt içi arza dönük yapılmış, diğeri ise Avrupa'ya Rus Gazının geçişini sağlamaya dönük yapılmıştır. Rusya- Ukrayna arasındaki sorunlar nedeniyle hem güvenlik hem de oluşabilecek gaz kesintilerini de önleyecek hat olarak düşünülmektedir (SGB, 2019, ss. 68-73).

Türkiye'nin coğrafi konumunu işlerken yazıldığı gibi Anadolu coğrafyası kıtalar arası adeta doğal bir kavşak gibidir. Orta Asya, Hazar Bölgesi, Rusya, Ortadoğu coğrafyalarında yer alan ülkelerin birincil enerji kaynakları olan petrol ve doğal gazını, büyük tüketim merkezlerinden olan Avrupa'daki ülkelere güvenli, en kısa sürede ve taşıma maliyeti en düşük olarak ulaşımı Türkiye üzerinden sağlanabilir. Doğal gaz ve petrolün bu pazarlara ulaştırılmasında sunduğu güven ve ulaşım çeşitliliği, Türkiye jeopolitiğini, güvenliğini daha da önemli hale getirmektedir (Ercümen, 2016).

2.1.2.2. Emperyalist ülkelerin zaman zaman uygulamaya koydukları bölgemizle ilgili projeler

2.1.2.2.1. Yeşil kuşak projesi

Dünyada soğuk savaşın hakim olduğu süreçte SSCB ile ABD arasında bölgesel ve küresel olarak birçok alanda, kıyasıya bir rekabet ve adeta görünmeyen veya vekaletler üzerinden sürdürülen bir savaş yaşanıyordu. SSCB bu süreçte İslam

coğrafyasında ABD'den daha çok etkin olmaya başlamıştı. Özellikle ABD ve Batı karşıtı milliyetçi gruplara önemli destekler sağlıyor, bazı ülkelerin yönetimlerinde ideolojik olarak da etkili oluyordu.

ABD'de petrol rezervleri bakımından zengin İslam coğrafyasında, Basra Körfezi'nde SSCB'nin etkili olmasını ve komünizmin yayılmasını engellemek için İslam dinini kullanmayı birçok açıdan yararlı görüyordu. İslam dinini bu işlerde kullanmak istemesinin bir nedeni de Mısır'da başlayan Arap milliyetçiliğinin yayılmaya başlamasını engellemek içindi.

Yeşil Kuşak Projesi, 1977 yılında ABD Başkanı Jimmy Carter'in Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Siyaset Bilimci Zbigniew Brzezinski (1928-2017) tarafından SSCB'ni radikal İslam'ı kullanarak çevreleme/kuşatma projesi olarak geliştirildi. İslam komünizme karşı bir panzehir olarak sunulmaya başlandı. İslam'ın rengi olarak kabul edilen " yeşil renk " artık " kızıl komünizmin " panzehiriydi. 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali ABD için bu projeyi uygulamaya geçirmesi için adeta bir fırsattı. Afganistan'da SSCB'ne kendilerinin Vietnam'da yaşadıklarını yaşatmak ve kısa sürede de dağılmalarını istiyorlardı.

İslami cihatçı grupları Pakistan topraklarında CIA ve Pakistan istihbaratı (ISI) ile eğitmeye başladılar Bu savaşçılara İslam dünyasının sempatisini toplayacak "mücahit " (Allah için savaşan) ismini verdiler. İslam coğrafyasının her ülkesinden cihatçı sempatisianları Pakistan'daki bu kamplarda eğittiler, hepsini en gelişmiş silahlarla donattılar. İşte Taliban denilen cihatçı yapılanmayı böyle oluşturdular. Bu işi yaparken ABD için sadece İslam dinini, Müslüman gençleri kullanmakla kalmadılar, bu işler için gerekli olan paranın tümünü başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinden tahsil ettiler. Yeşil Kuşak projesi sadece Afganistan'da uygulamaya sokulmadı. Tüm İslam ülkelerinde SSCB ve komünizm karşıtı eylemleri düzenlettiler. Bu gelişmelerin yaşandığı, ilgili projenin uygulamaya konduğu yıllarda komşumuz İran'da da Ayetullah Humeyni liderliğinde Şii radikalizminin etkin olduğu bir İslami Devrimi gerçekleştirmişti. İran'daki bu hareketin önderleri ABD'nin politikalarına karşıydılar(Şahin, 2008, ss. 44-51).

Türkiye'de bu projenin etki alanı içerisindeydi. Üniversitelerimizde, şehirlerimizde, sokaklarda sağ- sol çatışması tavan yapmıştı. Her gün onlarca gencimiz birbirlerini öldürüyorlardı. Bu gençlerimize silahları aynı merkezler temin

ediyordu. Yabancı istihbarat örgütlerinin yönlendirdiği gruplar Çorum, Kahramanmaraş, Sivas gibi şehirlerimizde sadece siyasi değil mezhepsel farklılıkları da kullanarak kardeşi kardeşe karşı saldırttılar. Çok sayıda insanımızın ölümüne sebep oldukları gibi, iç barışımızı da yok ettiler. Sonuçta, aksakta olsa yürüyen demokrasimiz gerçekleşen 12 eylül 1980 darbesi ile bir kere daha askıya alınmıştı. CIA'nın 1970' lerde Türkiye masası şefi olan Paul Henze'nin o tarihlerde ABD Başkanı olan Jimmy Carter'a " bizim çocuklar başardı " demesi; sadece askeri darbenin arkasındaki gücü değil, aslında birçok şeyi anlatan bir cümleydi(Miş, 2018).

Bu gelişmelerin hepsi Türkiye ve bölge jeopolitiğini, güvenliğini olumsuz etkileyen hareketlerdi.

2.1.2.2.2. Büyük orta doğu projesi

ABD'nin ve koalisyon güçlerinin komşumuz Irak'ta 2003 yılında gerçekleştirdikleri işgalin, milyonlara varan ölümlerin, kanın, tecavüzlerin, Ebu Gureyb'teki işkencelerin, göz yaşlarının, yıkımların, etnik- mezhepsel bölünmelerin velhasıl tüm insanlık dışı uygulamaların daha dumanları tüterken; 2010 yılında yeni bir yıkım projesi yerli işbirlikçilerin himayelerinde İslam coğrafyasında tekrar uygulamaya konuluyordu. Türkiye'nin de dahil edildiği 22 ülkeyi kapsayan; ilgili ülkelerin idari yapılarını ve sınırlarını da değiştirmeyi; bölgedeki enerji kaynaklarının ve taşınma yollarının kontrolünü ele geçirmeyi, kendileri için güvenceye almayı hedefleyen; Kuzey Afrika ülkelerini de içine alan " Büyük Ortadoğu Projesi " veya bir başka adıyla " Genişletilmiş Ortadoğu İnsiyatifi "; barış, demokrasi, özgürlük, refah gibi insanlık adına özel değerleri çağrıştıran vaatler ve " Arap Baharı " adıyla, moda deyimle mottosuyla devreye sokuluyordu.

Tunus'ta, Cezayir'de, Mısır'da Libya'da ayaklanmalar, çatışmalar ile başlatılan, 2011 yılında komşumuz Suriye'de iç kalkışma adıyla provoke edilen ve savaş ortamına sürüklenen ülkede, hala ölümlerin ve yıkımların sonu gelmiyor. 2015 yılından itibaren Putin ile birlikte küresel bir güç olma yolunda önemli bir mesafe alan Rusya'nın bölgeye müdahil olması, bölgede bir denge sağlama görüntüsü verse de; kendi jeopolitik hedeflerini gerçekleştirmesine öncelik vermesi nedeniyle farklı bir seyir izlemeye devam ediyor. Rusya'nın Suriye'de, Libya'da belirleyici askeri güç bulundurmasının yanında, kalıcı sayılabilecek deniz ve hava üsleri inşa etmesi;

bunlarla da yetinmeyip Doğu Akdeniz’de etkin olmaya başlaması; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi topraklarında Fransa’dan sonra iki adet askeri üs kurması Putin’in jeostratejik öngörü farkını ortaya koyan gelişmelerdir. İngiltere’nin Kıbrıs adasında daha önceden var olan Ağrotur ve Dikelya üslerinden faydalanan ABD’nin de İran’ 11 General Kasım Süleymani’yi öldürdükten sonra acil gelişebilecek olaylara müdahale bahanesi ile Kıbrıs Rum Yönetimine ait Baf kentinde Andreas Papandreu hava üssünü kullanmaya başlaması bölge barışını üst düzeyde tehdit eden gelişmelerdir(Köylü, 2018, ss. 89-99).

BOP başta olmak üzere, bu projeye bağlı uygulamalarla yukarıda özet olarak izah edilmeye çalışılan gelişmeler, Türkiye’nin Jeopolitiğini, güvenliliğini, ekonomisini, demografik yapısını, kültürel birikimini dolayısı ile de ulusal devlet yapısını olumsuz etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir.

2.1.3. Şanghay işbirliği örgütü’ nün (ŞİÖ) amaç ve yaklaşımları

“ Şanghay Paktı “ veya ilk kurulduğunda kurucu ülke sayısı beş olduğundan “ Şanghay Beşlisi “ diye de isimlendirilen bu örgüt Çin Halk Cumhuriyeti’nin öncülüğünde 26 nisan 1996 tarihinde kurulmuştur. İsmi de ilk toplantının yapıldığı yer olan Çin’in Şanghay şehriden almıştır. Kurucu ilk beş ülke Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan’dır. 2001 yılında Özbekistan’ın örgüte üye olarak katılmasıyla üye sayısı da altıya yükselmiştir. 2015 yılında ise Pakistan ve Hindistan’ın üyelik süreçleri başlatılmış, 2017 yılında Kazakistan’ın Astana şehrinde yapılan Devlet başkanları toplantısında da bu iki ülkenin üyelikleri onaylanarak kesinleştirilmiştir. Bu ülkelerin dışında gözlemci ülke konumunda Moğolistan, Afganistan, Belarus ve İran vardır. Duşanbe’de 2008 yılında yapılan toplantıda ise Şanghay İşbirliği Örgütü ile üye ve gözlemci statüsü olmadan irtibat kurmak isteyen ülkeler için yeni bir kurumsal yapı olan “ Diyalog Ortağı Ülkeler “ statüsü oluşturulmuştur. Bu karardan sonra Türkiye’de bu statüde ŞİÖ ile ilişki kurmak için müracaatta bulunmuştur. Çin’in başkenti Pekin’de 06-07- haziranda 2012 tarihinde gerçekleştirilen Devlet Başkanları’nın katıldığı toplantıda, Türkiye’nin oy birliği ile Diyalog Ortağı olarak ŞİÖ’ ye girmesi onaylanmıştır. Bu muhtıra 01.05.2017 tarihinde Bakanlar kurulunca onaylanıp, 24.05.2017 tarihinde de resmi gazetede yayınlanarak Türkiye’nin iç

hukuku açısından da işlerlik kazanmıştır. Diğer Diyalog Ortağı ülkeler ise; Azerbaycan, Kamboçya, Nepal, Sri Lanka ve Ermenistan'dır(Hepaktan, 2017, ss. 397-398).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin böyle bir örgütün kurulmasına öncülük etmesinin öncelikli nedeni jeopolitiğini olumsuz yönde etkileyen yaşadığı sınır güvenliği sorunlarıdır. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra bu sorun derinleşmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan yeni Türk Cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu ile bu sorunların daha makul şekilde çözülebileceğini öngörerek yola çıkmıştır. Çin bu sorununun dışında özellikle geri kalmış batı bölgeleri ile komşu ülkeler arasında ticari ilişkileri geliştirmeyi sağlamak; 1993 yılından sonra devamlı artan enerji ihtiyacını Basra Körfezi'ne fazla bağımlı kalmadan karşılamak; bunlardan daha da önemlisi soğuk savaş sonrası ABD 'nin tek hegemon güç olarak ortaya çıkmasını bölge ülkeleri ile işbirliği yaparak dengelemek üzere bu örgütüm oluşmasına önderlik etmiştir. Bu örgüt oluşturulurken bir taraftan da Rusya Federasyonu ile Çin Halk Cumhuriyeti arasında stratejik ortaklık adımı atılmıştır. Bu sürecin devamı olarak da o yıllarda Çin'in devlet başkanı olan Jiang Zemin 1997 yılında Moskova'ya yaptığı ziyarette, Türkiye dahil tüm dünyadaki jeopolitik gelişmeleri etkileyecek bir ortak bildiriye Rusya ile beraber imza atmışlardır. Soğuk savaş döneminden sonra tek süper güç olarak kendini ortaya koyan ABD'nin hareketlerini uzun vadede kısıtlayacak, dengeleyecek olan “ Dünya'da çok Kutupluluğun Desteklenmesi “ açıklamasıdır. Bu olay uzun vadede küresel bir kırılma noktasıdır. Ekonomide, uluslararası ticarete, üretimin her alanında, askeri alanlarda ve bunları destekleyen özellikle dijital teknoloji alanlarında hızlı bir gelişim gösteren ve gelecekte dünyada süper güçlerden birisi olma yolunda önemli mesafe alan Çin'in, yine küresel güç olma yolunda önemli çıkışlar yapan Rusya ile bu konularda stratejik işbirliğine gitmeleri, yapılan açıklamanın önemini daha da artırmaktadır(Erşen, 2013, ss. 18-21)

Şanghay İşbirliği Örgütü kuruluşundan itibaren üyelerinin ve paydaşlarının sadece sınır güvenlikleri ile ilgili sorunlarının çözümü ile yetinmemiş, bu konu dahil 2001 yılında ekonomi, ticaret, enerji, kültürel aktiviteler, terörizm, ayrılıkçılık, köktencilikle mücadele gibi konularda da işbirliği yapılması kararı alınmıştır.

Türkiye'nin ŞİÖ' de DiyalogaOrtağı olmasında özellikle Putin'in teşvik ve desteği önemli rol oynamıştır.

Türkiye'nin Diyalog Ortaklığı Statüsü ile terörle mücadele, bölgesel güvenlik, organize suçların ve uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesi, ekonomi, ticaret, kültürel alanlar gibi önemli konularda ŞİÖ' nün paydaşlarıyla işbirliği yapma fırsatı da yakaladığını söyleyebiliriz. Bu tür işbirliklerinin Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlik gibi hassas konularında önünü açıcı etkileri olacaktır.

Ayrıca Türkiye'nin, bir NATO üyesi olmasına rağmen ŞİÖ gibi genelde NATO karşıtı ülkelerin oluşturduğu bir yapının içerisinde Diyalog Ortaklığı Statüsü ile de olsa yer alması, Jeopolitik açıdan ABD ve AB'ye karşı farklı ve düşündürücü bir mesaj verme gereği duyduğunun da işareti olabilir(Isakov, 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

3. KONUMUZLA İLGİLİ ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ

Daha önce Jeopolitikle ilgili teoriler konusunda tanımlamalar ve değerlendirmeler yapmıştık. Şimdi de ana konumuza girmeden önce uluslararası ilişkiler üzerine ortaya konmuş bazı teoriler özet olarak işlenecektir. Bu konularda ortaya konulan teoriler en karmaşık olarak tanımlayacağımız uluslararası konularda bile bir çıkış kapısı aralayabilirler. Çünkü teorilerin özü; karmaşık gördüğümüz olayları, gelişmeleri muhataplarının daha basit, anlaşılabilir olarak açıklamalarına ve olayların derinine, köküne inerek bir çıkış kapısı bulunmasına yardımcı olma mantığına dayanır. Teorilerin muhataplarına sundukları bu özel katkının temelinde de onların oluşturulmasına yardımcı olan ontoloji, epistemoloji ve metodoloji gibi çok önemli üç basamaklı bir alt yapıya sahip olmaları yatmaktadır. Konuların irdelenmesinde hangi teoriden faydalanılacağına yönelik tercihin yapılmasında genelde konularla ilgili bilgi düzeyi etkili olsa da, optimum düzeyde konuyu kapsamasını dikkate alarak siyasal bakışa göre tercih yapılır. Yapılan tercih sonuçta konular üzerinde daha sağlıklı analizler ve değerlendirmeler yapılmasına yardımcı olacaktır(Arı, 2018, s. 3).

Bu teoriler konusunda bir sıralama yapılırsa; İdealizm, Realizm ve Neo-Realizm, Liberalizm ve Neo-Liberalizm, Marksizm ve Merkez Çevre Teorileri olarak sayılabilir.

3.1. İdealizm

İdeal olanı, olması gerekeni savunan; genelde uluslararası sorunların, iyi niyetli barışçıl yaklaşımlar çerçevesinde çözüme kavuşturulmasını esas alan bir teoridir. Uluslararası ilişkilerde en çok kullanılan diplomasi, hukuk ve savaş gibi kavramlardan, savaşın dışarıda bırakılarak diplomasi ve hukukun öne çıkarılmasını; bu kavramlar üzerinden sonuca gidilmesini öneren bir teori olarak tanımlanabilir(Beriş, 2012, s. 206).

3.2. Realizm

Gerçekçi bir yaklaşım olarak, uluslararası ilişkileri “ güç “ ve “ çıkar “ ekseninde değerlendiren bir teoridir. Burada “ Ulusal çıkar- Güç- Denge “ üçlemesi ön plana çıkar. Siyasal gerçekçilik olarak da isimlendirilen bu yaklaşımda, gücün belirleyiciliğinden hareketle ulusal çıkarların korunabileceği anlatılır. Bu teori I.Dünya savaşı sonrası idealizmin dünyadaki uluslar arasındaki sorunların çözümünde başarılı olamadığını öne sürerek, bir tepki olarak ortaya konmuştur. Burada sorunları daha gerçekçi bir bakışa değerlendirip ve sonuçta belirleyici olarak da güç–çıkara mücadelesi olarak görülerek çözülebileceği savunuluyor. Devletlerin güvenliği konusu Realizm için çok önemlidir. Bu konularda her devletin güvenliğini sağlayacak küresel boyutta bir yapı olmadığından, her devletin kendi güvenliği için gerekli önlemleri almak zorunda olduğu savunulur. Bu nedenle de bazı uluslararası ittifakların oluşturulabileceğini; buna rağmen yine de devletlerin bu yapılara da çok güvenmeyerek, kendilerine ait güç oluşturma çabası içine girerek güvenliklerini kendi oluşturdukları güçle sağlamaları vurgulanır. Öz olarak bu teori temelde, dünyaya idealimizdeki gibi bakmanın sorunların çözümünü güçleştireceğini, halbuki olduğu gibi bakarak değerlendirmenin çözüm odaklı bir yaklaşım olacağı savunulur(Beriş, 2012, s. 206).

3.3. Neo- Realizm

Devletlerin güvenliği konusunda Klasik Realizmden farklı bir yaklaşımı vardır. Neo- Realistlere göre devletler en güvenli maksimum güce ulaşma çalışmalarını sırasında, diğer devletlerinde bu tür çalışmalarına engel olmak için önemli bir çaba sarf ederler. Her devletin bu çabası sırasında oluşan “ güç dengesi “ nin devletlerin güvenlikleri açısından istikrarını da sağlayan önemli bir etken olduğunu savunurlar. Bu yaklaşıma göre güçler dengesinin koruyucu olduğu kadar düzenleyici olduğunu da söylerler. Daha önceki konuyu irdelerken izah etmeye çalışıldığı gibi “Güç ve Denge “ aslında ulusların kendi aralarındaki ilişkilerinde önemli belirleyicilerdir(Arı, 2016, s. 13).

3.4. Liberalizm

Bireyin özgürlüğünü her koşulda önde tutan aydınlanma döneminin siyasal ve ekonomik konulardaki yaklaşımıdır. Otoriter, totaliter toplumların panzehiri demokrasilerdir anlayışı geçerlidir. Siyasette ve İktisadi konularda serbestiyi savunurlar. Liberal teoriye göre, özgür bireylerden oluşan demokratik devletler barışı korumaya daha yakın devletlerdir. Bireyin hak ve özgürlükleri liberalizmin felsefi temelidir denilebilir. Devletlerin sadece güvenlikleri konularıyla bir etkileşim içerisinde olamayacaklarını; ticari şirketler, kurumlar ve bireye dayalı etkileşimlerinde önemli olduğunu savunulur. Uluslararası kültürler arası etkileşimin gücünün etkili olduğuna; küresel yararın ancak karşılıklı bağımlılık ve işbirliği koşullarında sağlanabileceğine inanılır(Arı, 2016, ss. 29-32).

3.5. Neoliberalizm

Özellikle soğuk savaş döneminde devletlerin birbirlerine bağımlılıklarının artmasından etkilenecek ortaya konan bir yaklaşımdır. Liberal teoriden ayrıldığı yönü, devletlerin uluslararası en aktif oyuncular olduklarını kabul ederler. Bu yönüyle realizmi törpüleyip yumuşatarak güncelleşmesine katkı sunmaya çalışırlar. Ancak, yine de neoliberalizmin önemli aktörleri olan uluslararası devlet dışı örgütlerin, ticari şirketlerin, sivil toplumun önemi vurgulanır. Neoliberal kurumsallık olarak da tanımlanır. Bu yaklaşım bir bakıma liberal kurumsalcılık olarak da ifade edilebilir. Temel olarak bu teori neoliberal ekonomi yaklaşımından etkilenecek ortaya konduğu için; küresel anlamda piyasacılığın yani serbest pazarın toplumların tüm alanlarında olduğu gibi uluslararası alanda da yaygınlaşmasının, devletler arası ilişkileri de olumsuz etkileyeceğini savunurlar(Arı, 2016, ss. 33-34).

3.6. Marksizm ve Merkez Çevre Teorileri

Marks kendi adı ile anılan kendi siyasal- toplumsal değişim teorisini ortaya koyarken Alman Filozof Hegel'in(1770-1831) genel felsefi yaklaşımlarından; sanayi devriminin gerçekleştiği ve buna bağlı olarak kitlesel işçi sınıfının ortaya çıktığı İngiltere'nin ekonomi-politiğinden; radikal bir siyasi, sosyal değişimin ve aydınlanmanın doruk noktası sayılan Fransız Devriminden etkilenmiştir. Ancak

Hegel'in idealizm konusundaki yaklaşımlarını kabul etmez, reddeder. O, tarihsel ve sosyal gelişmenin temelinde maddi koşulların belirleyici olduğuna inanır. Hegel'in, diyalektiğin tarihsel gelişim sürecindeki etkisini materyalist bir yorumlama ile olumlaması da aslında kendi görüşüyle de çelişki yaratır. Ona göre sınıflar, partiler ve diğer toplumsal hareketler tarihsel gelişimin ana unsurlarıdır(Heywood, 2015, ss. 135-137).

Marksizm'i temel alan uluslararası ilişkiler teorisi bu tür ilişkilerde genel olarak ekonomik veri ve kaygıları, sınıf çatışmalarını ön plana çıkarır. Genelde Marks'ın dünyaya siyasal anlamda bakışına ve emperyalizm ile ilgili değerlendirmelerine baktığımızda sınıfsal çatışmalar, sömürü konusunda bir genel yaklaşımı vardır. Sömürünün odağı konumundaki emperyalizmle ilgili özel bir teorisinin olduğunu söyleyemeyiz. Emperyalizm ile ilgili teoriler konusunda ise özellikle Lenin ve diğer önde gelen Marksist teorisyenlerin yoğunlaştığını görebiliriz. Bu teoride uluslararası ilişkiler; üretim araç ve ilişkileri, bu ilişkilerinde ortaya çıkardığı sınıfların ilişkisi temelinde gelişmektedir. Özet olarak uluslararası ilişkilerde; siyasal süreci tarihsel bir bakış ile ele aldıklarını, bu tarihsel değişim sürecinin içerisinde sınıf çatışması kavramını önceleyerek, bu sınıf çatışmasının temelinde kolonileştirme ve emperyalizmin olduğunu özellikle vurgularlar. Merkez ve çevre kavramları ile de; kapitalist üretim ilişkileri içerisinde, ekonomik ve üretim olarak güçlü merkezlerin bulunduğunu, bu merkezlerin etrafında ekonomik ve üretim olarak zayıf ve güçsüz merkez ülkelerin sömürüsüne açık, bağımlı çevre ülkeler bulunduğunu belirterek, bu durumun uluslararası ilişkilerde yapısal bir çelişki ve önemli bir sorun olarak görüldüğünü vurgularlar(Arı, 2016, ss. 45-52).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENLİK VE TEORİLERİ

4. ULUSAL GÜVENLİK VE İLGİLİ TEORİLER

İnsanlar yaşamları süresince kendilerini ne kadar güvende hissederlerse; mutlulukları, yaşama bağlanmaları ve bu mutluluklarını çevrelerine yansıtmaları, paylaşmaları o ölçüde artar. İnsanların kurdukları devletlerinde varlıklarını sürdürebilmeleri için güvende olmaya, varlığını güvende hissetmeye ihtiyaçları vardır. Devletlerin güvenliğini hem içten hem de dıştan etkileyen tehditler güvensizlik sorunu nu gündeme getirir. Ulusların güvenlik algısı dönemlere göre farklılıklar göstermiştir. Tarihsel süreçte geriye, orta çağ devletlerine gittiğimizde ülkelerin işgallerine, yağmalanmasına yönelik güvenlik sorunları yaşanırken; modern ulus devlete geçildiğinde tehditlerin nitelikleri değişmiş; özellikle Fransız devrimi siyasi kaygıları da öne çıkartarak, güvenliği ulusların diğer devletlerle ilişkilerinde politik bir kavram haline getirmiştir. Uluslararası savaş, çatışmaları anlatan sıcak savaş kavramının yanına, ikinci dünya savaşından sonra bir de soğuk savaş kavramı eklenmiştir. Bu dönemde belli bir sayıda “ bağlantısızlar “ bloğu olsa da, genelde dünyadaki ülkeler iki kutup şeklinde bölünmüştür. Bu bölünmeyle birlikte güvenlik kaygılarının nitelikleri de farklılaşmaya başlamıştır. Bu süreçte ön plana çıkan güvenlikle ilgili tehdit boyutu sadece tehdidin niteliğini belirlemekle kalmamış; dönemin savaş stratejileri ile birlikte ulusların sosyal ve siyasal algı ve biçimlerini de belirlemiştir. Yaşamın neredeyse her alanında bu kadar etkili olan etken ne konvansiyonel ne de nükleer silahlardır. Bu silahlar sadece onların arkasında olan ve onları destekleyen güç faktörleriydi; esas tehdit ideolojilerdi. Yani blokların savundukları dünya görüşleri; üretim ilişkilerine, emeğe bakış açılarıydı. Bu ideolojiler karşı ülkelerin insanlarına öyle abartılarak gösterilmiştir ki; şayet o ideolojiler bir ülkenin kapısından içeri girerse, o ülke insanların din başta olmak üzere tüm milli-manevi değerlerini tersyüz edeceği algısı oluşturulmuştu. Bu yayılmayı sözde önlemek için yukarıda anlattığımız üzere çevreleme projeleri bile oluşturuldu. 1991 yılında SSCB'nin tamamen dağılmasından sonra ulusların güvenlik algısı başka bir boyuta taşındı. Artık tek kutuplu dünyanın hegomon gücü

yukarıda ayrıntılı anlattığımız üzere bir başka projesini uygulamaya koymuştu. Yine tehdit ve güvenlikle ilgili algılar değişmişti. 11 Eylül 2001 tarihinden sonra küreselleşme olgusunun devreye sokulması ile ulus devletlere karşı “ Böl- Parçala- Yönet “ gibi kavram ve eylemleri içeren projelerin devreye sokulmasıyla bilinçli oluşturulan terörist gruplar (TALİBAN, El KAİDE, İŞİT, PKK / PYD / YPG, FETÖ gibi) ve bunlara karşı yapılan mücadele gibi güvenlik kavramları da devreye sokulmuştu(Birdişli, 2011, ss. 150- 153).

Bir de günümüzde kısaca “ sanayi 4.0 “ denilen dijital teknolojinin neredeyse yaşamımızın ayrılmaz parçası olduğu çağımızda “ Siber Saldırı “ kavramı ulusların güvenlik kaygılarını başka bir tehdit alanına yönlendirdi. Bu tehdit artık masa başında oturarak belli donanıma sahip kişilerce klavyeler kullanılarak yapılabiliyordu(Göçoğlu, 2018, s. 96).

Peki ülkeleri bu kadar tedirgin eden, bütçelerinin büyükçe sayılabilecek bir kısmını ayırdığı güvenlik kavramının etimolojik kökeni verilerek ve genel bir tanımlaması yukarıdaki anlatımlarımız ışığında artık yapılabilir. Esasın da tüm ulusların kendi kültürleri içerisinde güvenlikle ilgili kendi dillerine özel kavramları vardır. Biz burada uluslararası kullanılan ve İngilizce güvenlik anlamına gelen “ Security “ kelimesinin etimolojik kökenine bakacağız. “se “= olmaksızın + “ cura “ = endişe/kaygı = Securitas = kaygıdan / endişeden uzak olma durumu diye izah edebileceğimiz Latince kökenli bir kelimedir. Bireysel olarak güvenliğimizden söz edebileceğimiz gibi ulusların oluşumundaki tüm katmanların, ulusların ve dünyanın güvenliğinden, hatta daha da ileri giderek Uzay’ın güvenliğinden söz edebiliriz. Biz burada konumuz gereği ulusların ve onların sahip oldukları devletlerin güvenliği konusu üzerinde duracağız.

Ulusal güvenlik, genelde bir devletin kendisine yöneltilen iç ve dış tehditler ve risklere karşı ortaya koyduğu ulusal politikaların tümünü kapsar. Bu kapsam içerisine, yumuşak güç olarak kabul edilen diplomasi başta olmak üzere, istihbarat ve silahlı kuvvetlerin hepsi girer. Yani bir bakıma, güvensizlikle ilgili oluşabilecek şartlara karşı tedbir alınması veya bu şartların ortadan kaldırılmasıdır diyebiliriz. Ulusal güvenlik açısından hem “ risk” hem de “tehdit” sürekli bir şekilde kontrol altında tutularak izlenmesi gereken durumlardır. Burada“ risk ve “ tehdit” kavramlarına da açıklık getirmemiz konunun anlaşılması bakımından önemlidir.

“Risk “ genelde bir olasılığı, zarara uğrama olasılığını anlatmak için kullanılır. “ Tehdit “ ise kısaca bir tehlikeyi ifade ederek korku veya gözdağı verme durumu olarak açıklanabileceği gibi; bireylerin, toplumların, devletlerin değerlerine, var olmalarına karşı gerçekleştirilmesi muhtemel bir eylem şeklidir. Bu tanım içeriklerinden anlaşılacağı üzere risk ve tehditlere karşı zaman faktörünü iyi değerlendirerek önlem alabilmemiz mümkündür(Torun, 2012, ss. 14-20).

Ulusal güvenlikle ilgili olarak, yukarıda açıklamaya çalıştığımız uluslararası ilişkiler bağlamında oluşturulan teorilerin hepsinin çözüm odaklı yaklaşımları farklılık gösterir. Bu teorilerin bir kısmı Birinci Dünya Savaşı sonrası geliştirilen teoriler olmalarına karşın hala önemlerini korumaktadırlar. Bu konular üzerinde yapılan çalışmaları genelde dört dönem halinde inceleyebiliriz. 1918-1955 Yılları arasında Birinci dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı şartları ve yaşananlar dikkate alınarak geliştirilen teoriler genelde diplomat ve asker kökenli olan kişiler tarafından geliştirilmişlerdir. 1955- 1985 Yılları arasında ise bu durum olumlu yönde gelişerek akademisyenler konulara ilgi göstermeye başlamışlar ve en başarılı yaklaşımlar bu dönemde gerçekleşmiştir. 1985-1995 Yılları arasındaki süreç genel olarak dünyada soğuk savaşın bitiş sürecinin etkisi ile ortaya çıkan yaklaşımlar görürüz. 1995’den günümüze kadarki zamanda ortaya çıkan teoriler ise genelde küreselleşme sürecinin etkisini taşırlar(Bakan, 2007, s. 48).

Bu teorilerden İdealizm, Realizm, Neorealizm, Liberaliz, Neoliberalizm ve Maksim- Merkez ve çevre Teorileri genel hatları ile daha önce açıklanmıştır. Bu teorilerin güvenlikle ilgili yaklaşımları da açıklamalar doğrultusundadır. Bu nedenle bu teorileri tekrarlamadan, güvenlikle ilgili yeni yaklaşımların ortaya çıkardığı teorilerin öne çıkanlarını özetlemeye çalışacağız.

4.1. Kopenhag Okulu

1990’lı yılları sonrası soğuk savaş döneminin kapanması ile birlikte güvenlikle ilgili anlayışlarda önemli farklılıklar yaşanmaya başlamıştır. Kopenhag Okulu’ da bu çalışmalara farklı yaklaşımlar getirdi. Barry Buzan (1946) “ People State and Fear “ isimli eserinde güvenliğin sadece askeri olarak ele alınmasının yetersiz kalacağını söyleyerek; güvenliğin sadece yaşamın askeri alanında değil, başka alanlarını da kapsayacak şekilde değerlendirilmesi gerektiğini üzerinde

durmuştur. Bu alanlardan özellikle devletlerin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel yapılarında güvenliklerini belirleyecek unsurlar olduğunu; bu konuda yapılacak değerlendirmelerin de küresel değil, bölgesel olması gerektiği üzerinde durmuştur. Sektörel Güvenlik Analizi ve Güvenikleştirme kavramları da Kopenhag Okulu'nun güvenlikle ilgili yaklaşımlara yaptığı önemli katkılardır(Baysal, ve Lüleci, 2015, ss. 70-71).

4.2. Konstrüktivist (İnşaaacı-Yapılandırmacı) Teori

Realizme karşı olarak 1980 sonrası ortaya konan bir yaklaşımdır. Bu yapılandırıcı yaklaşımda güvenlik, bireyler arasında kültürel değerlendirmelere bağlı etkileşimle beraber ortaya çıkan bir olgu olarak değerlendirilir. Yapısalcı bir teori oluşuyla Neorealizm'e benzer. Yapısalcı bu yaklaşıma göre, sosyal yapılar devletin çıkarlarını oluştururken dış müdahalelere maruz kalmazlar. Bu teorinin en belirgin özelliklerinden birisi de ortaya koyduğu “ Güvenlik Topluluğu “ olgusudur. Bu yaklaşıma göre, oluşturulan bu olgu sayesinde devletler arasında güvenlikle ilgili sorunların çözümünde devletleri oluşturan halklar arasındaki işbirliğinin, birbirlerine karşı güveni artıracağını ileri sürerek, bunu da karşılıklı iletişimin artırılmasıyla sağlanabileceği vurgulanmaktadır(Birdişli, ve Başurgan, 2017, ss. 62-63).

4.3. Eleştirel Teori

1990 Başlarında Uluslararası çevrelerin ilgi gösterdikleri bir teori olarak biliniyor. Frankfurt Okulu çıkışıdır. Eleştirileri genelde Realizmin devleti öne çıkaran yaklaşımındadır. Realizmin güvenlikte devleti öne çıkartarak, insanları ihtiyaçlarından mahrum bıraktığını savunur. Devletin güvenliğin tek yönlendiricisi olamayacağını öne sürer. Devleti güvenlik ilişkilerinde araç olarak kabul eder. Bireylerin özgürlüğünü önemser ve güvenliğin dünyanın özgür bireylere kavuşmasıyla sağlanabileceğini savunur(Birdişli, 2014, ss. 233-243).

4.4. Postmodern Teori

Esas olarak ortaya yeni bir teori koymayı değil de, özellikle realizmi ve diğer teorileri eleştirme görevini üstlenmişlerdir. 1980'li yıllarda varlık göstermeye

başlayan bu yaklaşım devletin varlığını gereksiz görürler. Bu nedenle moderniteyi de ulus devletin oluşumunu sağladığı için eleştirirler. Devletlerin oluşmasıyla güvenlik sorunlarının gündeme gelmeye başladığını, devletler olmayan sorunları kendilerinin yarattığını özellikle vurgularlar. Ulus devletin oluşturulmasını sorgulayarak, eleştirel teori ile bireylerin özgürlüğü savında buluşurlar(İnaç, 2003, ss. 6-7).

4.5. Feminist Teori

Devletlerin güvenlikleri ile ilgili olarak Postmodern ve Eleştirel yaklaşımlar gibi Realist güvenlik anlayışını eleştiren bir yaklaşımı vardır. Kopenhag yaklaşımı ile birlikte güvenlikle ilgili bir yaklaşım ortaya koymuştur. Cinsiyet odaklı bir yaklaşımla, güvenlik konularına ayrı bir bakış açısı getirmiştir. Savaşların, güç kullanımının, devletin eril kavramlar olduklarını vurgulamışlar ve eleştirmişlerdir. Realist kriterlere değil; adalet, ekonomi, eşitlik gibi sosyal adalet ve refahı öne çıkartan konulara daha çok emek ve zaman ayrılmasını talep etmişlerdir. Savaşların en çok kadınlar üzerinde travma oluşturduğunu; fiziksel ve psikolojik şiddete karşı savunmasız kaldıklarını; bunlara karşın savaşa da sadece erkekler cephesinden bakıldığını, bunların ise kadınlara karşı haksızlık olduğunu vurgulamışlardır(Birdal, 2014, s. 169).

4.6. Devletlerin Yer Aldıkları Coğrafyanın Bütünlüğünü Korumak- Ulusal Güvenliklerini Sağlamak İçin Risk ve Tehditlere Karşı Oluşturdukları Bazı Stratejiler

4.6.1. Güç dengesi oluşturma

Burada amaç birkaç devlet bir araya gelerek saldırgan güç karşısında caydırıcı bir güç dengesi oluşturmaktır.

4.6.2. Tarafsız kalma

Burada geliştirilen stratejinin amacı tarafsızlığını ilan ederek ittifaklara ve savaşa katılmama, bir taraf olma durumudur.

4.6.3. Sorumluluğun hegemon bir ülkeye teslimi

Bir devletin tehditler karşısında hegemon bir ülkenin sorumluluğunu kabul ederek güvenliğini sağlama şeklidir.

4.6.4. Güçlüye dahil olarak güvenliğini sağlama

Kendi başına güvenliğini sağlayamayan bir ülkenin güçlü bir ülke liderliğini kabul ederek güvenliğini sağlaması durumudur.

4.6.5. Yaşa ve yaşat stratejisi

Bir devletin güvenliğini riske atmamak için komşu devletlerle iyi ilişkiler kurması ve devam ettirmesidir(Elmas, 2013, ss. 52-53).

4.7. SSCB'nin Dağılma Döneminden Sonraki Süreçte Türkiye'nin Güvenlik Algısı

Soğuk savaş döneminin kapanması dünyada birçok ülkede güvenlik algılaması bakımından büyük bir rahatlama olduğu gibi, savunma bütçelerinde de kayda değer bir azalma görülmüştür. Türkiye için bu konularda çok iyimser konuşmak mümkün değildir. Türkiye girilen bu süreçte daha farklı risklerle karşı karşıya kalmıştır. Türkiye'nin etrafı adeta bir çatışma alanına dönmüştür. Hatırlayacağımız gibi o yıllar Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu coğrafyalarında etnik, dini, mezhepsel bölünme projelerinin uygulamaya konulduğu; renkli devrimlerin gerçekleştiği; Balkanlarda soy kırıma varan çatışmaların yaşandığı bir olumsuz bir süreç hafızalara kazındı. Türkiye'de bu çatışmaların, bölünmelerin orta yerinde kalınca bir taraftan etrafındaki ateşin söndürülmesine katkı sağlamaya çalıştı, bir taraftan da kendi güvenliği bakımından gelişen şartlar çerçevesinde güvenlik politikaları oluşturmaya başladı. Türkiye bu dönem boyunca caydırıcılığı ön plana alan, askeri güce dayanan, savunmaya yönelik bir güvenlik şemsiyesi ile yoluna devam etmişti. Türkiye'de bu dönemde ulusal güvenlik politikalarının belirlenmesinde Milli Güvenlik Kurulu, Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı etkili ve yetkiliydiler. Türkiye 2003 yılı başlarına kadar realist, devlet

merkezli bir yaklaşımla; ulus ve toprak bütünlüğünü, devletin bekasını korumak ve ulusal düzeyde güvenliği sağlamak üzere politikalar oluşturmuştur.

2003 Yılından sonra iktidar değişikliği ile birlikte güvenlik algısında ve buna bağlı oluşturulan politikalarda önemli değişiklikler gerçekleşti. Yeni iktidar ulusal güvenlik konularında dönemin başlarında komşularla “ sıfır sorun “ iddiasıyla sert güç politikalarından uzaklaşarak “ yumuşak güç yaklaşımı “ çerçevesinde politikalar oluşturmaya başladı. Bu politikalar Kopenhag ekolünden etkilenerek gerçekleştirilen, “güvenleştirme “ yaklaşımını da içerisinde taşıyan bir dönüşümdü. Bu süreçte ulusal güvenlik anlayışındaki bu değişimin dışında demokratikleşme adı altında bazı adımlar atılarak Avrupa Birliği’ni müzakere sürecine ikna edebilme konusunda da bazı avantajlar yakalandı(Bakan, 2007, ss. 43-47).

Bu dönemde daha önce Sayın Abdullah Gül ve Sayın Tayyip Erdoğan’a danışmanlık yapan ve 01 mayıs 2009 yılında da Dışışleri Bakanlığı görevine getirilen Sayın Ahmet Davutoğlu (1959) Ak Parti hükümetlerinin dış ve buna bağlı olarak ta güvenlik politikalarının belirlenmesinde etkin rol oynadı. Ahmet Davutoğlu’ nun “ Stratejik Derinlik” kitabının, uygulamaya konulan politikalara adını veren, adeta ana eksenini belirleyen bir özelliği vardı. Bu süreçte “ pro-aktif “ diyebileceğimiz dış politika yaklaşımı ve buna bağlı olarak ta “ komşularla sıfır sorun, maksimum ilişki “ sağlama iddiasıyla yola çıkıldı. Özellikle komşu coğrafyalarla ilişkilerde geçmişten gelen tarihi, coğrafi ve kültürel bağlara, birikimlere dayanan bir yaklaşım ön planda tutulacaktı. Buradaki amaç Türkiye’yi “ çok boyutlu, çok kulvarlı “ olarak tarif edilen bir “ merkez ülke “ konumuna taşımaktı. Artık amaçlarının kriz odaklı politikalardan uzaklaşarak, vizyon odaklı politikalara yönelme olacağı sıkça tekrarlandı. Bu stratejik derinlik vizyonu güvenlik politikalarının belirlenmesinde de yol gösterici olmaya başlamış; bu vizyon gereği de tehdit algılamalarına karşı “yumuşak güç” ön plana geçirilmiştir. Bu doğrultuda AB ile yakın temas sağlanmış, bölgesel güvenlik sorunlarının çözümünde yumuşak güç kullanımı ve kolektif yaklaşım anlayışı ön plana çıkartılmış, devletler arası sorunlarda arabulucu roller üstlenilmiştir(Telatar, 2015, ss. 493-498).

İç ve dış güvenlik politikalarının belirlenmesinde önemli bir yere sahip olan Milli Güvenlik Kurulu’nun üye sayıları siviller lehine 57. Hükümet zamanında 9 sivil 5 asker oranında değiştirilmiştir. Bu dönemde ise kurulun en önemli makamı

olan Genel Sekreterlik görevine sivillerinde atanması yönünde değişiklik yapılarak, bu göreve sivil atamalar yapılmaya başlandı(Barbak, 2018, s. 45).

BEŞİNCİ BÖLÜM

PUTİN – TEK KUTUPLU DÜNYA

5. PUTİN'İN TEK KUTUPLU DÜNYA KABÜL EDİLEMEZ ÇIKIŞI VE RUSYA FEDERASYONU'NDA BAZI FİKİRSEL HAREKETLER

5.1. Putin'in “ Tek Kutuplu Dünya Düzeni Kabul Edilemez “ Açıklamaları

SSCB'nin 1989'da başlayan dağılma sürecinden sonra yani soğuk savaş sürecinin sona ermesi ile Küresel anlamda tek hegemon güç konumundaki ABD'nin başını çektiği ve AB'nin başat ülkelerinin de genelde desteklediği tek kutuplu yeni dünya düzeni hakim olmuştu. Dünya halklarının bu yeni düzenden beklemedikleri barış, demokrasi, hak, hukuk, adalet ve daha çok refah payı değer ve kavramları sadece sözlerde kalıp; geri kalmış, gelişmekte olan ülkeler üzerinde baskılar yoğunlaşmış, özellikle de ulus devletleri hedef alan “ böl- parçala- yönet “ dayatmasının emperyal projelerle birlikte “ neo-liberalizm “ gibi yumuşatılmış bir adla gündeme gelmesi, tek kutuplu dünyanın daha sıkıntılı bir süreç oluşturacağı tartışmalarını da dünya gündemine taşımıştı. Bu süreci iyi takip eden ve ülkesindeki 1991'den sonra gelişen iç ve dış olumsuzlukları da toparlama aşamasında olan Putin, 2007 yılında Almanya'nın Münih şehrinde yapılan 43. Güvenlik Konferansında 10 şubat tarihinde tek kutuplu dünya savunucuları karşısında “ Tek Kutuplu Dünya Düzeni Kabul Edilemez. “ dedikten sonra, bu sözlerinin altını da doldurmaya çalışmıştır. Putin burada sadece bu cümleyle yetinmemiş “ aynı zamanda imkansız olduğu kanaatindeyim. “ de demiştir. Bu sözler o tarihten itibaren ABD, müttefikleri ve tüm dünya açısından önemli bir kırılma oluşturmuştur(Bozkurt, 2007).

Putin burada, ABD'nin ortaya koyduğu birçok ülkede yıkımlara, ölümlere, kan ve göz yaşlarına neden olan yayılmacı politikalarını şiddetle eleştirmiş; ABD'nin güdümündeki NATO'nun da bu amaçlar doğrultusunda yayılmacılığına devam ettiğini ileri sürmüştü; ABD'nin kendi çıkarlarını gözeterek uygulamaya koyduğu, uluslararası hukuk açısından da meşruiyeti olmayan bu politikalarının dünya sorunlarına çözüm üretmeyeceği gibi, daha büyük yıkımlara neden olacağını da vurgulamıştır.

Bu açıklama Türkiye’de o tarihte ulusalcı çevrelerde, özellikle de Türk Silahlı Kuvvetleri’nde büyük yankı uyandırdı. Genelkurmay Başkanlığı, 10 Şubat 2007 tarihinde ABD ve NATO’yu eleştiren Putin’in yaptığı bu konuşmanın tam metnini kendi internet sitesinde yayımlamıştır.

Putin bu konuda yalnız olmadığını adeta gösterir gibi 16 Ağustos 2007 yılında Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te yapılan Şanghay İşbirliği Örgütü toplantısında diğer beş ülkeyi de yanında gösterecek şekilde tekrar “ Tek Kutuplu Dünya Düzeni Kabul Edilemez. “ demiş ve yine neden kabul edilemeyeceği konusunda da açıklamalarda bulunmuştur.

Tek kutuplu dünyanın kabul edilememesi, aynı zamanda çok kutuplu düzeninde bir başlangıcı oluyordu. İşte bu sürecin adeta başlangıcına işaret eder gibi; 08 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya Gürcistan’dan bağımsızlığını ilan edince, Gürcü birlikleri Güney Osetya’ya girdiler. Bu sıcak ortamı iyi değerlendiren Putin, Gürcü birliklerinin Kuzey Osetya’ya da girdiğini sebep göstererek Gürcistan’a askeri bir hareket başlattı. Kısa sürede Rus askerleri başkent Tiflis yakınlarına kadar olan bölgeyi ele geçirdi. Gürcistan devlet başkanı Saakaşvili ABD’den ve batı ülkelerinden yardım istedi. Ancak ABD ve AB ülkeleri Rus birliklerinin işgale son vermelerini istemelerinin dışında askeri bir yardımda bulunmadılar. Bu arada o zamana kadar Gürcistan’a bağlı özerk bölge olan Abhazya ve Güney Osetya tek taraflı bağımsızlıklarını ilan ettiler. Rusya Federasyonu’ da hemen Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlıklarını tanıdığını dünyaya ilan etti. Bu durum aynı şekilde günümüzde de devam etmektedir. Bilindiği üzere Putin’li Rusya 2014 yılında da Ukrayna’ya bağlı özerk bir durumda olan Kırım’ı tek taraflı ilhak ettiğini de açıkladı. Ukrayna başta olmak üzere, ABD, AB ülkeleri ve Türkiye bu durumu kabul etmediklerini sert bir şekilde açıklamalarına rağmen, Putin bu eyleminden de geri adım atmadı(Hepaktan, 2017, s. 398).

5.2. Rusya’da Gelenekselleşen Avrasyacılık Hareketi

Genelde coğrafi olarak Avrasya denildiğinde, Asya ve Avrupa kıtalarının birleşik olarak düşünülerek adlandırılması kabul edilir. Burası da Atlantik Okyanusu’ndan Pasifik Okyanusu’na kadar olan çok geniş bir coğrafyayı kapsar. Alman coğrafyacı Aleksander Gumberldt (1769-1859) coğrafi anlamda bu ismi ilk

kullanan olarak bilinmektedir. Ancak, günümüzde bu terim jeopolitikçiler, siyaset bilimciler, uluslararası ilişkiler ve kültür uzmanlarınca daha farklı sınırlar içerisinde kalan bir bölge olarak kabul görür. Ural Dağları'nın batı ve doğusunda yer alan Türklerin, Çinlilerin, Slavların, Moğolların yaşadığı Orta Asya denilen coğrafya genel kabul gören alandır. Bu bölge tarihi süreç içerisinde kavimler arasında çatışma ve barış ortamlarının yaşandığı, bu nedenle de yüzyıllar boyu karşılıklı etkileşimlerle ortaya çıkan zengin bir uygarlık sentezine, birikimine de sahiptir.

Tarihin akışı içerisinde “ Avrasyacılık “ terimi için coğrafi anlamının dışında felsefi ve ideolojik anlamda da tanımlar yapılmıştır. Bu sınırların belirlenmesinde daha çok, hangi amaç için değerlendirme yapıldığı düşüncesi öne çıktığını görmekteyiz. Bizim konumuzla ilgili alanı Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi'nde tarif ettiği Heartland'ı merkez alarak Rusya, Ukrayna, Moldova ve doğuda Çin'e kadar uzanan, güneyde Karadeniz, Türkiye, Kafkaslar, İran, Orta Doğu'nun kuzeyinde yer alan Avrasyacı Kıyı güçleri yani “ Rimland “ ıda içine alan geniş coğrafyayı tarif edebiliriz. Yani Asya'da daha büyük kısmı bulunmakla birlikte Avrupa, Asya ve Afrika gibi eski kıtalarının orta yerinde kalan bir coğrafi alandır diyebiliriz(Çeçen, 2015, ss. 11-16).

SSCB'nin dağılma süreci ile birlikte sona eren soğuk savaş dönemi sonrası Rusya Federasyonu'nda yeniden gündeme gelen “Avrasyacılık “ düşünce ve hareketinin kökleri 15. yüzyıla kadar uzanır. Süreç olarak baktığımızda 1920'lerden sonra Rusya'da Bolşevik devriminden Avrupa ülkelerine kaçan Rus aydınları tarafından tarihsel kökene dayandırılarak geliştirilmiş; İkinci Dünya Savaşı başladığı zamana kadarda önemli bir çevre tarafından da kabullenilmiş felsefi ve ideolojik bir hareket olduğunu söyleyebiliriz. Bu hareketin belirttiğimiz üzere temel olarak dayandığı tarihi kökleri de vardır. Bu tarihi kök “Rus ideası “'nı (Russkaya İdea) temel alır. Rus İdeası'nın başlangıcı da Fatih Sultan Mehmet'in 1453'de İstanbul'u fethetmesine kadar uzanır. İstanbul'un Türkler tarafından alınmasından belli bir süre sonra Rahip Filofey Moskova Büyük prensi III. Vasili İvanoviç'e yazdığı mektupta, Roma ve Bizans İmparatorluklarının yıkılmalarından sonra Hıristiyanlığın temsil yerinin artık Moskova Prensiği olduğunu özellikle belirtmiştir. Rahip Filofey Moskova'yı 3. Roma olarak değerlendirmekteydi. Ruslar Ortadoks Hıristiyanlığı gerçek Hıristiyanlık olarak düşünürler. Rus İdeası özellikle iki konuyu çok öne

çıkartır. Bunlardan birisi, Özellikle Avrupa coğrafyasında yer alan ülkelerden ve diğer ülkelerden sosyolojik, tarihi ve dini inanış olarak farklı ve üstün olduğuna yöneliktir. Bir başka özellik olarak da Rusya'nın dünyanın hiçbir ülkesinin sahip olamadığı ruhani olarak yüce ve evrensel bir görevle görevlendirildiği iddiasıdır. Bu iki ideayı araştırdığımızda coğrafi ve ruhani özellikler taşıdığını görürüz. Bu özelliklerden coğrafi olarak, Rus halkı tek başına ne Asyalı ne de Avrupalıdır, kendine özgü bunlardan da bazı özellikler alan mükemmel bir halk olduğu inancı gibi, ruhani olarak ta dünyada Yahudilerden sonra en köklü inanca sahip bir halk olduğu inancıdır. Yukarıda belirttiğimiz üzere Avrasyacılık, Bolşevik devriminden sonra Avrupa'ya kaçan Rus aydınlarca gündeme getirilen temeli Rus İdeası'na dayanan felsefi ve ideolojik bir fikrî hareket olarak gündeme taşınıyor. Bu terimi yukarıda da belirttiğimiz üzere ilk olarak bir coğrafyacı olan Alman Aleksander Gumbeld(1769-1859) kullanmış, daha sonra ise Rusya'da etnograf Vladimir Lamanski(1833-1859) tarafından kullanılmıştır. Bu hareketin fikrî alt yapısını geliştirenler içerisinde dil bilimci Nikolay S. Trubetzkoy(1890-1938), coğrafyacı – ekonomist Piyort N. Savitski(1895-1965), teolog Georgi V. Floovski(1892-1979), müzik eleştirmeni Piyotr P. Suvcinski(1892-1985, tarihçi, etno -coğrafi bilimci Lev N.Gumilyev(1912-1992) gibi önemli isimler bulunmaktadır. Bu isimlerden Savitski beyazların son tutunma yerlerinden olan Kırım'da Avrasyacılık hareketinin fikrîsel çerçevesini oluşturmuş, 1921-1922 yılları içerisinde de Sofya'da “ Doğu'ya çıkış “ eseriyle bu fikirleri daha olgunlaştırarak yayımlamıştır. Bu hareket destekçileri Yugoslavya, Çekoslovakya, İngiltere, Avusturya gibi ülkelerde dernekler açarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1926 yılında “ Avrasyacılık Sistematik Görüşler “ ile fikrî alt yapıyı doktriner hale getirmişler, 1929 yılında ise merkez seçtikleri Paris'te “Avrasya Günlüğü “, “Avrasya “ gibi yayınlar çıkarmaya devam etmişlerdir(Kurt, 2019, ss. 428-432).

Gumilyev özellikle Türk ve Moğol halklarının diğer Avrupalı halklara göre Ruslara daha yakın olduklarını vurgulayarak Slav, Türk, Moğol Halklarının oluşturduğu etnosu “ Süper Etnos “ olarak isimlendirmiştir.

Avrasyacılık hareketinin bu yaklaşımlara uygun olarak savunduğu savlardan birisi de, Rusya' nın ortaya koyduğu medeniyete Slavlar kadar Tatarlarda katkı koymuşlardır savıdır.. Moğol hakimiyet dönemlerinin bile bu medeniyete önemli

katkılar sağladığını belirterek, Rusya medeniyetinin çok özel bir medeniyet olduğunu; ne yalnız Avrupa'ya ne de yalnız Asya'ya benzemediğini, kendine özel bir medeniyete sahip olduklarını vurgularlar.

Bu hareketin bir diğer özelliği ise “ bütünlükçü “ bir yaklaşıma sahip olmasıdır. Bu nedenle de Avrupa'daki “ bireyci “ yaklaşımı eleştirirler.

Burada bir başka vurgulamamız gereken ise, SSCB'nin Slav ve diğer halkların birlikteliği fikrini ön plana çıkarmalarıdır. Bu düşünce Slav milliyetçiliği fikrini aşan, tüm halkları bir ulus olarak gören bir bütünlükçü yaklaşım olduğu görüşüdür(Dugin, 2014, ss. 50-56).

5.3. Dugin'nin “ Yeni Avrasyacılık “ Hipotezine 2003 Yılından Sonra Getirdiği Yorum

Rusya'da “ Yeni Avrasyacılık “ hareketinin önemli isimlerinden birisi olan Aleksandr Gelyeviç Dugin 1962 Moskova doğumludur. Filoloji mezunu olan Dugin; G.Meyrinka, J.Evola, R.Guenon gibi Rus klasikçiliğinin önemli isimlerinin kitaplarını tekrar yazım hayatına kazandırarak başladığı yazarlığına; stareteji, jeopolitika ve siyaset üzerine kitaplar ve makaleler yazarak devam etmektedir. Rusya'da Neo-Avrasyacılığı ve Rus Ulusalçılığını savunan isimlerden kabul edilir. Rusya Federasyonu Federal meclisin Alt kanadı Duma'da 1998-2004 yılları içerisinde strateji ve jeopolitik konularında danışmanlık yapmıştır. Bu danışmanlık görevi devam ederken 2002-2003 yılları içerisinde Avrasya Birliği Partisi'nin Başkanlığı görevini de yerine getirmiş, sonrada Uluslararası Avrasya Hareketi'ni kurarak siyasi çalışmalarını sürdürmüştür. Literaturnaya gazeta, Vremya Novostey, İzvestiya gibi gazetelerde siyasi içerikli makalelerde yazan Dugin, 2008-2014 yılları içerisinde de Moskova Üniversitesi Sosyoloji bölümünde öğretim üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Fransa'da yayın yapan Actuel dergisi Dugin'den “ etkili bir Rus düşünür “ olarak söz etmektedir. Türkiye'de de çok tanınan Dugin'in; Dünya Adasında Son Savaş, Rus jeopolitiği: Avrasya Yaklaşımı, Nursultan Nazarbayev'in Avrasya Misyonu, İnsanlığın Ön Cephesi Avrasya isimli kitapları yayımlanmıştır Bunların içerisinde “ Rus Jeopolitiği: Avrasya Yaklaşımı “ isimli eserinde “Yeni Avrasyacılık” tezini en ayrıntılı şekilde anlatır.

Dugin'nin Yeni Avrasyacılık tezi öz olarak "geçmişten gelen devamlılık" yaklaşımına uygun olarak genel hatları ile Klasik Avrasyacı yaklaşımdan köklerini almaktadır. Ancak, fikirsel düzlemde ve mekansal anlamda da önemli farklılıklarda içermektedir. Mekansal olarak yani coğrafi olarak değerlendirdiğimizde, klasikçilere göre daha çok ulusu da içine alan geniş bir coğrafyayı kapsamakta olduğunu görürüz. O da tezini, Mackinder'in jeopolitik teorisinde "kara " ve "deniz " güçleri olarak tarif ettiği, güçler arası mücadelesine dayandırmaktadır. Fikirsel olarak da daha geniş bir cepheyi karşısına almakta olduğunu görüyoruz. Klaskçiler Avrupa'nın başat ülkelerini yani İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya, Macaristan'ı karşılıklarına alırken, O ise ABD'nin önderliğinde ve onunla birlikte hareket eden Avrupa ülkelerini de içine alan Atlantik cephesini karşı taraf olarak tarif etmektedir. Dugin bu Atlantik cephesinden daha güçlü bir pozisyona geçebilmek için bir Avrasya İmparatorluğu'nun acilen kurulması gerektiğini savunmaktadır. Bu İmparatorluğun merkezinde de Rusya'nın öncülüğünde Rusya Federasyonu İmparatorluğu ve onu çevreleyen alt İmparatorluklar diye isimlendirdiği doğuda Japonya'nın önderlik ettiği pasifik İmparatorluğu, batıda Almanya'nın öncülüğünde Avrupa İmparatorluğu, güneyde ise İran'ın öncülüğünde Orta Asya İmparatorluğunun kurulması gerektiğini öngörmektedir. Bu konuları ilk olarak 1997'e yazmaya başladığı ve Türkçeye de çevrilen " Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım " eserinde geniş olarak anlatmaktadır. İşte bu eserinde Türkiye ile ilgili düşüncelerini de açıklamaktadır. Bu açıklamasında özellikle imparatorluğun merkez ve güney kanadı konusunda Türkiye'nin etkilerini değerlendirirken, Atlantikçi ittifak içinde yer alan Türkiye'nin ABD ile birlikte hareket ettiği, merkez ve Orta Asya bölgesinde bulunan Türk akrabalarını olumsuz yönde etkileyerek bu imparatorluğun birliğini tehlikeye düşüreceği için Türkiye'yi karşı blokta düşman ülkeler arasında değerlendirmiş, Orta Asya ve Kafkaslarla ilişkilerinin sınırlandırılması ve mekansal olarak da daha güneye gönderilmesi gerektiğini vurgulamıştır(Kurt, 2019, ss. 444-461)

Dugin, özellikle 2003 yılından itibaren bu düşüncelerinden uzaklaşarak Türkiye hakkında daha farklı ve müspet düşünmeye başlamış, bu görüşlerini daha sonra yazdığı kitap, makale ve konuşmalarında gerekçeleriyle anlatmıştır. Bu dönüşümüne gerekçe olarak da, Türkiye'nin Batı Bloğu dediği ABD-AB ile ilişkilerinin bozulduğunu; Türkiye'de artık ulusalcı yaklaşımı olan bir iktidar

bulunmadığını, ilgi alanının Kafkaslardan ve Orta Asya'dan uzaklaşarak Ortadoğu ve diğer İslam coğrafyasına kaydığını; bu nedenle de artık Kafkaslar ve Orta Asya için tehdit oluşturamayacağı için Türkiye'nin de artık “ Yeni Avrasya “ yaklaşımı içerisinde değerlendirilebileceğini vurgulamıştır. Bu yaklaşımın zaman zaman bir “Avrasyacı “ olarak dillendirilen Putin'in Türkiye'nin jeopolitiğine, güvenliğine olan ilgisini ve etkisi artırdığını söyleyebiliriz(Dugin, 2017, ss.155-159).

ALTINCI BÖLÜM

DIŞ POLİTİKA PARAMETRELERİ VE PUTİN'Lİ RUSYA'NIN ETKİSİ

6. PUTİN'İN İKİNCİ DÖNEMİ - TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKA PARAMETRELERİNDE 2003 YILINDAN SONRA YAPILAN DEĞİŞİKLİKLER - RUSYA FEDERASYONU'NUN ÖZELLİKLE 2015 YILINDAN SONRA TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİĞİNE -GÜVENLİK POLİTİKALARINA ETKİSİ VE SONUÇLARI

6.1. Putin'in Özet Biyografisi ve Rusya Federasyonu'nda İkinci Dönemi

Putin bilindiği üzere 1999 yılında Boris Yeltsin tarafından başbakanlığa getirilişinden sonra, 31 Aralık 1999 tarihinde Yeltsin'in istifası ile boşalan devlet başkanlığı makamına önce vekaleten atanıyor, 26 Mart 2000 tarihinde ise yapılan seçimde Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı'na seçiliyor. 2000- 2008 yılları arasındaki dönemi genelde 1. Putin dönemi olarak anılıyor. 2008-2012 yılları arasında Medvedev'in Devlet Başkanlığı ve Putin'in Başbakanlık görevlerinden sonra 2012 yılında tekrar Devlet Başkanlığına seçilmesi ile 2. Putin dönemi başlıyor ve 2024'e kadar da devam edeceği öngörülürken, son yapılan anayasa değişikliği ile bu süreyi 2036'ya kadar uzatabileceği artık biliniyor. Görev süresi bakımından sadece Josef Stalin'e yetişememiş durumda.

Bu dönemde Türkiye'nin hem Jeopolitik hem de Güvenlikle ilgili politikalarında önemli ölçüde etkili olmuş, S-400 gibi hava savunma sistemlerinin gündeme girmesiyle de kırılma yaratacak ölçüde sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu nedenle de Türkiye'nin Jeopolitiğine ve de Güvenliğine yönelik politikalarını etkileyen Putin'i, biraz daha yakından tanımamızın konumuzun ilerleyen bölümlerinin anlamlandırılmasında faydalı olacaktır.

Wladimir Putin 07 ekim 1952 tarihinde SSCB'nin Sankt –Peterburg/Saint-Petersburg/ St.Petersburg/Petrograd/Leningrad şehrinde maddi durumu iyi olmayan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geliyor. Putin ailesi ile birlikte mutfağını, banyosunu, tuvaletini komşularıyla ortak kullandıkları bir evde yaşama başlıyor. Bu

durum da o yıllardaki SSCB’de devlet politikası olarak uygulanan ve paylaşımlı ev adı verilen yaygın bir konut uygulaması olduğu biliniyor. Bu süreçte Putin’in kolay bir yaşamı olmuyor. Okul yıllarında yaramazlığı ile öne çıkan, öğretmenleri ile tartışan, ders notları çok iyi olmayan bir öğrenci iken, bir öğretmenin 6. sınıfta iken kendisine bulunduğu bir burs sayesinde yaşamı ve öğrencilik durumu pozitif yönde değişiyor, notlarını yükseltiyor. Tarih dersi başta olmak üzere Almanca derslerine ilgisi fazla olduğu söyleniyor. Yüksek öğrenimini o yıllardaki ismiyle Leningrad Üniversitesi şimdiki ismiyle Sang Petersburg Üniversitesi Uluslararası Hukuk Bölümü’nü bitirerek tamamlıyor. Bu bölümde okurken belki de ileride onun siyasi yaşama girmesine en önemli katkıyı sağlayacak olan hocası hukuk profesörü Anatoly Sobçak ile tanışıyor. 1975 yılında üniversiteden mezun olduktan sonra 9. sınıftan itibaren katılmayı çok istediği SSCB gizli İstihbarat Servisi’nde (KGB) çalışmaya başlıyor. Bu süreçte Judo sporu ile de yakından ilgilenerek siyah kuşak sahibi oluyor, Almanca’sını ilerletiyor. 1985 yılında ise istihbarat görevlisi olarak Doğu Almanya’ya gidiyor(Ontiveros, 2020).

SSCB dağılma sürecine girince Hukuk Fakültesinden hocası olan Sobçak, KGB’nin henüz tepe noktalarına ulaşmamış olan Putin’i önce üniversitede yanına alıyor, sonradan da kendisi St. Petersburg’a belediye başkanı seçilince, belediyede önemli görevler vererek belediye başkan yardımcılığına kadar yükseltiyor. Yani Sobçak Putin’i artık siyasetle de buluşturmuş oluyordu ve daha bu bir başlangıçtı.

Liberal görüşlere sahip Anatoly Sobçak bir üniversite hocası olduğu gibi Rusya siyasetinin de etkin isimlerinden birisiydi. O Gorbaçov ve Yeltsin ile beraber SSCB’nin dağılma sürecini başlatan ve Rusya Federasyonu’nun kurulma sürecini yönlendiren isimler arasındaydı.

1996 yılında Putin yine Sobçak’ın yardımıyla Yeltsin’in yanında Kremlin’de KGB’nin Rusya Federasyonu zamanındaki devamı sayılan Federal Güvenlik Servisi’nin (FSB) başına getiriliyor. Bundan sonrası da yukarıda girişte anlattığımız gibi geliyor.

2015 yılında çocukluğunun geçtiği Leningrad’a ki günlerini anlatırken söylediği “ Leningrad sokakları bana bir şey öğrettiyse o da şuydu: kavga tek seçenekse, ilk darbeyi sen vurmalsın.” cümlesi gelecekte siyasette izleyeceği yolun da işareti gibiydi.

Yeltsin'in devlet başkanlığı görevinden istifa ettiği tarih, halef olarak ilan ettiği Putin'nin de Kremlin kariyerinin başladığı tarih olacaktır.

Putin 2000 yılına vekaleten de olsa devlet başkanı olarak giriyordu. 31.12.1999 tarihinde vekaleten devlet başkanlığı görevine getirilmişti. 26 Mart 2000 tarihinde yapılan seçiminde ise Rus Halkı tarafından devlet başkanlığına bu defa vekaleten seçilmişti.

SSCB dönemi dahil Rus yöneticilerin olaylar karşısında ağladıklarını görmek pek rastlanmayan bir gelenektir. Ancak, 24 şubat 2000 tarihinde Putin ağlıyordu, O'nu bu görevlere taşıyan Anatoly Sobçak'ın cenaze töreninde. Putin seçimlere hazırlanırken Sobçak Kaliningrad'ta bir otel odasında ölmüş olarak bulunmuştu. Sobçak'ın eşi Lyudmila Narusova eşinin ölümünden şüphelenerek otopsi yapılmasını istemişti. Kendisine eşinin öldürülüp öldürülmediği sorulduğunda ise “ Bilmiyorum... “ demişti.

Felsefi bir yönünün de olduğu iddia edilen judo sporu sayesinde Putin'in rakiplerinin olumlu, olumsuz yönlerini daha iyi gördüğünü ve yine o anda rakiplerinin his ve duygularını derinlemesine takip edebildiği söylenmekte. Bu sayede de 2014 yılında Kırım'ın ilhakı zamanlamasını bu felsefe çerçevesinde yaptığı Sergey Aleksashenko (önceki maliye bakanı) tarafından özellikle vurgulamaktadır.

İnternet kullanımını bile sınırlı tutan Putin, cep telefonu kullanmaktan da kaçınıyor. Genelde güvendiği istihbarat bilgileri ile ülkesindeki ve dünyadaki gelişmeleri takip ettiği biliniyor. Özel hayatı konusunda genelde fazla gündeme gelmemeye çalışan, 2014 yılında da eşi Lüdmila Putina'dan ayrılan Putin'in, bu evliliğinden Katerina ve Mariya isimli kızları bulunmaktadır(Gatehouse, 2018).

Bilindiği üzere Putin'nin bölgesel ve küresel düzeyde sesini duyurduğu önemli çıkışları ikinci dönemi dediğimiz 2012 yılında yeniden Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı görevine seçilmesi ile başlamıştır. Putin öngörülerini güçlü iyi bir siyasetçi olduğu kadar, bu yönünü besleyen iyi bir stratejist olduğu da bilinmektedir.

Şimdi ise konunun sınırları içinde kalarak, özellikle 2012 yılından önce Türkiye ile ilgili yaptığı çalışmaları anlatılmaya çalışılacaktır.

2002 yılında planlanıp ancak 2004 yılında Putin'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret birçok ilke konu olmuştu. Cumhuriyetin kuruluş yılları ve

Atatürk'ün vefatına kadar son derece sıcak devam eden SSCB - Türkiye arasındaki ilişkiler, daha sonraki yıllarda uzun süre gerilimli soğuk dönemlere dönüşmüş, bu süreç iki ülkenin iki ayrı kutupta yer almasına neden olmuş, ancak Stalin'in ölümünden sonra yumuşamaya başlamıştır. 1952 Yılında Türkiye'nin NATO üyesi olmasıyla birlikte İlişkiler tekrar durağan bir sürece girmiştir. 1960'lı yıllar ise ilişkilerin üst düzeye çıktığı, birçok Sovyet yatırımının Türkiye'ye getirildiği yıllardır. Kıbrıs olayları dolayısı ile 05 haziran 1964 tarihinde ABD'nin o yıllardaki başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen ve Türkiye'nin Kıbrıs'a haklı müdahale girişimini önlemeye yönelik olarak sert üslupla yazılmış olan mektuptan sonra, Türkiye çok alternatifli dış politika arayışlarına girmiştir. İşte bu süreçte SSCB Başbakanı Aleksey Kosigin (1904-1980) 20-27 aralık 1966 tarihlerinde Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret Türkiye'de SSCB destekli birçok sanayi tesisinin kurulmasını sağlayan önemli bir ziyarettir. Bu ziyarete karşılık 19 eylül 1967 tarihinde Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel 10 gün süren ve çok kalabalık bir heyetle SSCB'n ziyaret gerçekleştirmiştir. 1972 Yılında SSCB Prezidyumu Yüksek Konseyi Başkanı Nikolay Potgorni Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. 1978 yılında ise Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit SSCB'ni ziyaret etmiştir. Rusya Federasyonu'nun kurulmasından sonra ise Boris Yeltsin 1999 yılında İstanbul'a AGİT toplantısına katılmak üzere gelmiştir. Bu ziyarette bilineceği üzere resmi bir ziyaret değildi. Türkiye'ye Rusya Federasyonu'ndan ilk üst düzey resmi ziyareti Putin gerçekleştirmiştir. Putin'in o yıllardaki dış politika danışmanı olan Sergey Prihodko “ Bu zamana kadar Rusya – Türkiye arasındaki ilişkilerin yapay anlaşmazlıklar nedeniyle soğuk devam etti; bugün ise bu modeli terk ediyoruz” diyerek, ilişkilerde yeni bir başlangıcın işaretini veriyordu. Bu ifade ve yaklaşım 05-06 Aralık 2004 tarihinde gerçekleşen bu ziyaretin önemini vurguladığı gibi, ilişkilerde yaşanan değişimle gelinen noktanın da seviyesini gösteriyordu. Bu gezinin en önemli özelliklerinden birisi olarak da, Putin'in bu gezisini bir protokol ziyaretinden daha fazla bir konuma taşıyarak, bölgesel ve iki ülkenin jeopolitiğini de ilgilendirecek konularda birden çok çerçeve anlaşmaları yapması sayılabilir. Çerçeve anlaşmalarında özellikle; Avrasya'da beraber hareket edecek şekilde işbirliğine yönelik doğal gaz ve petrole dayalı enerji konularını kapsayan boğaz geçişlerine alternatif boru hatları inşası gibi yatırım

önerileri, Avrasya’da beraber hareket edecek şekilde işbirliğine yönelik çalışma planı, bazı askeri malzemeler, helikopter satımı ve bu konularda ortak teknoloji geliştirmeye yönelik işbirliği; Kafkasya ve iki ülkeyi ilgilendiren diğer bölge konuları, terörizme karşı ortak mücadele, sanayi yatırımlarında ve iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesinde işbirliği gibi konuların üzerinde durulmuştur. Bilindiği üzere bu çerçevede anlaşmalarının bir kısmı daha sonraki yıllarda proje düzeyinde anlaşmalara dönüştürülerek gerçekleştirilmiş; gerçekleşen projelerinde bu çalışmanın içerisinde değerlendireceğimiz jeopolitik ve güvenlik konuları anlamında etkileri ortaya çıkmıştır.

Putin’in 05-06 aralık 2004 tarihlerindeki Ankara’yı ziyaretinde yukarıda da değinildiği gibi öne çıkan konulardan birisi de imzalanan ancak, süreç içerisinde raflarda kalan Avrasya’da Türkiye ile işbirliğine yönelik girişimlerin raflardan indirilerek işlerlik kazanmasına yönelik girişimidir. Bu girişimlerin 17 Aralık 2004 tarihinde Türkiye’nin Avrupa Birliği ile müzakereci ülke konumuna yükselme görüşmelerinin de yapılacağı sürece rastlaması; Avrasya’da Rusya Federasyonu ile işbirliği hiçbir şekilde AB’nin alternatifi gibi görünmese de; o zamanki iktidarın elini belli oranda güçlendirmiştir(Oğan, 2004).

6.1.1. Çok kutuplu dünya düzeninin başlangıcı mı?

SSCB’nin 1989’da başlayan dağılma sürecinden sonra yani soğuk savaş sürecinin sona ermesi ile Küresel anlamda tek hegemon güç konumundaki ABD’nin başını çektiği ve AB’nin başat ülkelerinin de genelde desteklediği tek kutuplu yeni dünya düzeni hakim olmuştu. Dünya halklarının bu yeni düzenden beklemedikleri barış, demokrasi, hak, hukuk, adalet ve daha çok refah payı değer ve kavramları sadece sözlerde kalıp; geri kalmış, gelişmekte olan ülkeler üzerinde özellikle de ulus devletleri hedef alan “ böl- parçala- yönet “ dayatmasının emperyalist projelerle birlikte “ neo-liberalizm “ gibi yumuşatılmış bir adla gündeme gelmesi, tek kutuplu dünyanın daha sıkıntılı bir süreç oluşturacağı tartışmalarını da dünya gündemine taşımıştı. Bu süreci iyi takip eden ve ülkesindeki 1991’den sonra gelişen iç ve dış olumsuzlukları da toparlama aşamasında olan Putin, 10 şubat 2007 tarihinde Almanya’nın Münih şehrinde yapılan 43. Güvenlik Konferansında tek kutuplu dünya savunucuları karşısında “ Tek Kutuplu Dünya Düzeni Kabul Edilemez. “ diyerek bu

sözlerinin altını da doldurmaya çalışmıştır. Putin burada sadece bu cümleyle yetinmemiş “ aynı zamanda imkansız olduğu kanaatindeyim. “ de demiştir. Bu sözler o tarihten itibaren ABD, müttefikleri ve tüm dünya açısından önemli bir kırılma oluşturmuştur(Bila, 2007).

Bu açıklama Türkiye’de o tarihte ulusalcı çevrelerde, özellikle de Türk Silahlı Kuvvetleri’nde büyük yankı uyandırmış; Genelkurmay Başkanlığı 10 Şubat 2007 tarihinde ABD ve NATO’yu eleştiren Putin’in yaptığı bu konuşmanın tam metnini kendi internet sitesinde yayınlamıştır. Putin bu konuda yalnız olmadığını adeta gösterir gibi 16 Ağustos 2007 yılında Kırgızistan’nın başkenti Bişkek’te yapılan Şanghay İşbirliği Örgütü toplantısında diğer beş ülkeyi de yanında gösterecek şekilde tekrar “ Tek Kutuplu Dünya Düzeni Kabul Edilemez “ demişti.

Tek kutuplu dünyanın kabul edilememesi, aynı zamanda çok kutuplu düzeninde bir başlangıcı oluyordu. İşte bu sürecin adeta başlangıcına işaret eder gibi; 08 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya Gürcistan’dan bağımsızlığını ilan edince, Gürcü birlikleri Güney Osetya’ya girdiler. Bu sıcak ortamı iyi değerlendiren Putin, Gürcü birliklerinin Kuzey Osetya’ya da girdiğini sebep göstererek Gürcistan’a askeri bir hareket başlattı. Kısa sürede Rus askerleri başkent Tiflis yakınlarına kadar olan bölgeyi ele geçirdi. Gürcistan’nın o tarihlerdeki devlet başkanı Saakaşvili ABD’den ve batı ülkelerinden yardım istedi. Ancak ABD ve AB ülkeleri Rus birliklerinin işgale son vermelerini isteme söylemlerinin dışında askeri bir yardımda bulunmadılar. Bu arada o zamana kadar Gürcistan’a bağlı özerk bölge olan Abhazya ve Güney Osetya tek taraflı bağımsızlıklarını ilan ettiler. Rusya Federasyonu’ da hemen Güney Osetya ve Abhazya’nın bağımsızlıklarını tanıdığını dünyaya ilan etti. Bu durum aynı şekilde günümüzde de devam etmektedir. Bilindiği üzere Putin’li Rusya 2014 yılında da Ukrayna’ya bağlı özerk bir durumda olan Kırım’ı tek taraflı ilhak ettiğini de açıkladı. Ukrayna başta olmak üzere, ABD, AB ülkeleri ve Türkiye bu durumu kabul etmediklerini sert bir şekilde açıklamalarına rağmen, Putin bu eyleminden de geri adım atmadı(Karabulut, 2012, ss. 188-204).

6.2. Dış Politika Belirleme İle İlgili Genel Bir Değerlendirme

Tarihsel ve kurumsal birikime sahip devletler, uluslararası sistem içerisinde kendi iç dinamikleri kadar bu sistemimin yapısı ve işleyişini de dikkate alarak dış

dönük siyasi argümanlarını, güvenliği ile ilgili politikalarını, diplomatik ilişkilerini belirlerler. Bu saydıklarımızda ulusların bir bakıma karşılıklı yaşamsal hak ve menfaatlerinin söz konusu olduğu bu tür ilişkilerde yine de yeterli değildir. Uluslararası ilişkilerin uzun vadeli ilişkiler olduğunu da hesaba katarsak, dış politikayı belirleyenlerin işlerinin devletlerin geleceği için ne kadar özel, anlamlı ve büyük bir sorumluluk ifade ettiği daha iyi anlaşılabilir. Öz olarak, dış politika ve devletler için yaşamsal değer taşıyan güvenlik konuları belli bir disiplin içerisinde kullanılacak bilgi, birikim, hamasetten uzak bir ciddiyet gerektirir(Doster, 2020).

Küreselleşme adı verilen “ Yeni Dünya Düzeni “ süreci ile birlikte uluslararası ilişkilerde özellikle küresel güçlerce desteklenen uluslararası hukuk kurallarının açıktan çığnendiği, ilkesizliğin, belirsizliğin yaygınlaştığı bir süreç yaşanmaktadır. Yukarıda izah edilmeye çalışıldığı gibi kendi hazırladıkları emperyalist projelerle ülkeler işgal edilmekte, zenginlik kaynakları ve tarihi-kültürel değerleri yağmalanmakta, insanlar en acımasız şekilde öldürülmekte, yaşadıkları evlerinden, topraklarından göç ettirilmekte ve tüm insani değerler en aşağılık şekilde çığnenedir. Sonra da bu yapılanları; işgal ettikleri o topraklara demokrasi, insan hakları, özgürlük, barış götürmek adına yaptıkları savıyla ikiyüzlülükle savunurlar!.. Dünyanın içinden geçtiği böyle kaotik bir süreçte, devletlerin jeopolitik konumlarının avantajlarını ve dezavantajlarını sağlıklı bir biçimde değerlendirerek, güç- denge ilişkisini de gözeterek rasyonel, uygulanabilir, tutarlı ve sürdürülebilir ulusal dış politika ve güvenlik politikaları üretmeleri çok daha önem kazanır.

Devletler izledikleri uluslararası politikaların parametrelerinde zaman içerisinde dünyada meydana gelen ve uluslararası ilişkileri, dengeleri, güvenlik ve ulusal çıkar konularını etkileyen nedenlerle bazı değişiklikler yapabilirler. Bu yapılanlarda uluslararası sistemin dinamik yapısıyla izah edilebilir. Bu değişiklikler yapılırken de ciddi, köklü devletlerde olduğu gibi, devletin kuruluş felsefesine ve buna bağlı benimsemiş olduğu temel dış politika parametrelerini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu açıdan baktığımızda Türkiye, komşularıyla barış ve güvenlik içerisinde yaşayan; dünyadaki barış çalışmalarına da katkı sağlayarak; emperyalist projelerin parçası ve emperyalist emelleri olmadan yaşamını sürdürmek isteyen bir ülke durumundadır. Tarihsel geçmişiyle beraber jeopolitik olarak da avantajları olduğu kadar riskleri de çok olan bir coğrafyada yer almaktadır. Bazı

çevreler tarafından Türkiye’yi pasifleştirici bir söylem olarak değerlendirilen M.K. Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh “ söylemi, Türkiye’nin dış politikası yaklaşımını uzun yıllar içerisinde özetleyen bir söylem olmuştur. Bu söylem Türkiye’nin öncelikli amacı ve hedefini gösterir. Hiçbir zamanda Türkiye’nin ulusal çıkarlarını korumasına engel bir söylem olarak değerlendirilmemiştir. 1936 yılında “Montrö Boğazlar Sözleşmesi” ile Boğazlar sorununun ve 1939 yılında Hatay sorununun bir kurşun dahi atılmadan ülkeyi yönetenlerin Dünya’daki saygınlığı ve kararlılıklarına dayanan Türkiye’nin caydırıcılığı rolü ile, yumuşak güç olan diplomasi yoluyla çözüme kavuşturulması; yine 1974 yılında garantörlük haklarımızı kullanarak Türkiye’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekatı bunun en önemli örneklerini oluşturur. Bu söylemin savaşlar yönetmiş, devlet kurmuş, emperyalizmin acımasız yüzünü bizzat yaşamış; bir özlemi de sadece kendi ülkesinin insanları için değil, tüm insanlığın barış ve refah içerisinde yaşaması olan; hiçbir zaman maceracı olmayan gerçek bir lider tarafından söylendiği ve uygulandığı, dış politikalarımızın belirleyicileri tarafından unutulmaması gerekir(Doster, 2019).

6.3. Türkiye’nin 2003 Yılından 2015 Yılı Sürecine Gelineye Kadar Oluşturduğu Dış Politika Parametrelerinin Ana Hatları ve Özel de Ortadoğu Süreci Özeti

21. Yüzyıl dünyasının en önemli özelliklerinden birisi de her konuda değişim ve dönüşümlerin çok hızlı bir şekilde yaşanır olmasıdır. Bu anlayışın en çok etkili olduğu alanlardan birisi de, hiç şüphesiz ki siyaset yapma ve politikalar üretme üzerinedir. Kavram içeriği olarak kulağa anlamlı geldikleri gibi, uygun alanlarda değerlendirildiklerinde çok iyi sonuçlar veren değişim ve dönüşümler; sağlıklı, ölçülebilir analizler ve değerlendirmeler yapılmadan uygulamaya geçirildiğinde ise ülkelerin, ulusların gelecekleri bakımından geri dönülmez sorunlar açmaları kaçınılmaz olur. Özellikle değişim ve dönüşümleri dış politika parametrelerini yeniden belirlemede uyguluyorsak, burada çok daha dikkatli, çok daha hassas olmamız gerekir. Bunun nedeni de, dış politikada yapılan hataların telafisinin bazen imkansız, bazen de çok güç olmasının yanında; bir milletin/ulusun yaşamsal değerlerinde de onarılmaz yaralar açabilmesidir.

Türkiye’de 2003 yılından başlayarak Türk dış politikası parametrelerinde önemli ve hızlı değişimlerin, dönüşümlerin yaşandığı bir sürece girilmiştir. Küresel

ve bölgesel sorunların komşu coğrafyalarda yoğunlaştığı, bir kısmına da Türkiye'nin müdahil olduğu bir dönemde; dış politikada bu kadar önemli ve hızlı değişimlerin sonuçlarının iyi analiz edilmesi ve değerlendirilmesi yaşamsal önem arz eder. Aşağıda Türk dış politikasında yapılan bu değişimler ve sonuçları bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilecektir.

2003 Yılında Ak Parti Türkiye'de iktidar partisiydi. O yıllarda Sayın Tayyip Erdoğan'ın ve Sayın Abdullah Gül'ün dış politika danışmanlığını yapan ve daha sonra da 01 Mayıs 2009 tarihinde Dışişleri Bakanlığı görevine getirilen Sayın Ahmet Davutoğlu'nun (1959) Türkiye'nin dış politikasının belirlenmesinde önemli bir yeri vardı. Yazdığı "Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu" isimli kitabı, Türkiye'nin dış politikasına yeni bir vizyon getirecek farklı yaklaşımları içeriyordu. Sayın Davutoğlu, önceki yönetimlerin daha doğrusu cumhuriyet dönemindeki dış politika vizyonunu pasif, tarihi, kültürel bağları olan coğrafyalarla ilgilenmeyen, soğuk savaş dönemi sonrası küresel fırsatları değerlendirememiş, kendisini bölgesinde "model ülke" olarak gören statükocu olarak tanımlıyordu.

Özet olarak, artık Türkiye'nin dış politika vizyonu Sayın Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adını verdiği kitabındaki gibi oluşturulacaktı. Kısa süre de bu vizyonun parametreleri Türk Dış Politikası'nın temel yaklaşımlarını oluşturdu. Türk Dış Politikası'nın yeni vizyonunda Türkiye "merkez ülke" olarak tasarlanacak, "pro-aktif" dış politika izlenecek, komşularla "sıfır sorun" politikası hayata geçirilecek; komşularla tarihsel, kültürel bağlar, ekonomik ilişkiler ve "yumuşak güç" politikaları öne çıkartılıp uygulanacaktı. Bu süreçte Ortadoğu Türkiye'nin doğal hinterlandı sayılacağı için, bu coğrafyada yer alan ülkelere değişik açılımlar da yapılacaktı. Kısa süre içerisinde de bu uygulamalara geçildi (Davutoğlu, 2014).

Aynı dönemde ABD Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı Ortadoğu coğrafyasında ve Kuzey Afrika'da 22 ülkeyi kapsayan Büyük Ortadoğu projesini uygulama çalışmalarına hız vermişti ve Türkiye'de bu projenin eş başkanlarından birisiydi (Ünal, 2004).

İngiliz siyaset adamı Lord Palmerston'un (1784-1865) uluslararası ilişkilerle ilgili olarak söylediği ve dünya siyasi tarihini izlediğimizde de haklı olduğunu gördüğümüz çok bilinen bir sözü vardır. "Devletlerin daimi dostları ve düşmanları yoktur, daimi çıkarları vardır" demiştir. Bu söz bir bakıma uluslararası ilişkilerin

reel politiğidir. Türkiye'nin 2003 yılından itibaren izlediğı ve yukarıda izah etmeye çalıştığımız "pro-aktif" ve "komşularla sıfır sorun" politikasını uygulamaya koyan Sayın Davutoğlu, belli ki bu özlü sözü hiç dikkate almaya değeri bulmamış. Sayın Davutoğlu'nun yeni yaklaşımı insani ve komşuluk değeri bakımından dışarıdan çok güzel görünmesine rağmen; dış politikada yapılan vizyon değeriikliğı temelinde değeriendirdiğimizde, uygulamada aynı sonuçlara ulaşmak bakımından çok zor olan bir yaklaşım olduğunu görürüz. Suriye'nin mevcut yönetimiyle, Mısır'la, Lübnan'la, İsrail ve daha bir çok bölge ülkesiyle ilişkilerimize baktığımızda bu gerçeğı maalesef görmekteyiz. Bu dönemle ilgili olarak "değeri yalnlık" tanımlaması yaparak da bu gerçeğinin üzerini kapatmamızın mümkün olmadığı da görülmektedir. Uluslararası ilişkilerde güvenlik, ekonomi gibi konularda karşılıklı işbirliğinin çok önemli hale geldiğı günümüz koşullarında, komşularımızla ilişkilerimizde görülen bu durum Türkiye'nin dışarıdaki imajına da olumsuz olarak yansımaktadır(Şener, 2013).

Sayın Davutoğlu'nun değerişim ve açılımlar sonrası gelen eleştirilere karşılık, Türkiye'nin tarihsel olarak Avrupa'dan ve Ortadoğı'dan kopmasının mümkün olmadığını söylemesine rağmen, bu dönemle ilgili yapılan önemli değeriendirmelerden birisi de, dış politikada uygulamaya konulan yeni parametrelerin, açılımların etkisiyle Türkiye'nin bu süreçte yüzünü batıdan Ortadoğıya çevirdiğı iddiasıdır. Bu nedenle de dış politikadaki bu değerişimler, Türkiye için rasyonel bir vizyon değerişikliğı olarak kabul görmemiştir(Zengin, 2010, s. 203).

Pro-aktif dış politika ve bölgesel güç olma iddiası ile yola devam eden Türkiye; arkasında BOP projesinin bulunduğu "Arap Baharı" olarak adlandırılan ve 2010 yılında Tunus'ta yönetime karşı demokrasi, özgürlük, insan hakları, refahın adil dağılımı gibi demokratik isteklerin karşılanması amacı şeklinde başlatılan halk hareketleri sırasında çok hazırlıklı olmadan gelişen olayların bir kısmının içerisine sokulmuştur. Böylece Mısır, Libya ve komşumuz Suriye'de bir bakıma taraf durumuna gelmiştir. Önceden ortak bakanlar kurulu toplayacak kadar dostane ilişkiler içerisinde bulunulan Beşar Esad, istenmeyen adam olmuştur. Bu süreçte izlenen politikalar Türkiye'yi adeta Suriye çıkmazının içerisine çekiyordu. İlk etapta Türkiye'ye büyük bir sığınmacı akını başlamıştı. O yıllarda yüz bin sığınmacı sınırı bir kırılma noktası gösterilirken, bugün geldiğimiz noktada resmi rakamlara göre 3milyon 650' binin, resmi olmayan rakamlara göre de 5 milyon 500 binin üzerinde

bir sayıda sığınmacı Türkiye’de yaşamlarını dokuz yıldır sürdürmektedirler. Bu durumun mevcut savaş şartlarından ülkelerini terk eden bir sığınmacı sorunu olmadığı, daha sonra ABD ve AB’nin yaptığı açıklamalar ve uygulamaya konulan entegrasyon projeleri ile görülecekti. ABD’li ve AB’li yetkililer sığınmacıların devamlı olarak Türkiye’de kalmaları için bu insanların entegrasyon çalışmalarında kullanılmak şartıyla kaynak aktarmaktalar. Amaçları ise, sağlam temeller üzerine bir ulus devlet yapısıyla kurulmuş olan ve şimdiye kadar tüm uğraşlarına rağmen bölemedikleri Türkiye Cumhuriyeti’ nin hayati önem taşıyan demografik ve kültürel yapısını, ekonomik dengelerini bozmak; güvenlik kaygılarını derinleştirerek iç cephesini zayıflatmak, sonuç olarak da emperyal projelerine hazır hale getirmektir. Bu yaklaşımı görmek için bu işlerin uzmanı olmaya bile gerek yoktur. Yıllardır sadık müttefikleri olarak gördükleri PYD/LPG gibi terör örgütlerine açıktan binlerce tır dolusu son sistem silah yardımını Türkiye’ye rağmen yapmaktadırlar. Genelde bir taşla birden fazla kuş avlama gayreti içerisinde olan bu çevrelerin amaçlarından birisi de Suriye’de yerleşik Arap ve Türkmen kökenli nüfusu bu bölgelerden bilinçli bir şekilde Türkiye’ye göç ettirerek, boşalan bu topraklarda Irak’ın kuzeyinde kurdukları devletçığın bir benzerini PYD/YPG terör örgütüne kurdurmaktadır. Böylece dört parçadan oluşacağını düşündükleri bu devletin iki devletçığını milyonlarca insanın canına, kanına, tarihine, kültürüne mal olan; kendilerinin ve taşeronlarının başlatıp, uygulamaya koydukları bu kirli süreçte hazırlamış olacaklar(Özdağ, 2020).

6.4. Bu Gelişmeler Işığında Putin’ li Rusya Federasyonu’nun Özellikle 2015 Yılından Sonra Türkiye’nin Jeopolitiğine - Güvenlik Politikalarına Etkisi Ve Sonuçları

Yukarıda izah edilmeye çalışıldığı üzere Çarlık Rusya’sı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında diplomatik ilişki kurulması 1492 yılına kadar uzanır. Tarihi süreçler bakımından yaklaşık 550 yıllık bir geçmişe dayanan bu ilişkilerde, genelde dayanışma içerisinde oldukları süreçlerde her iki tarafın da kazandığı devlet aklıyla görülebilecek bir durumdur. Türkiye’nin Rusya Federasyonu için güvenlik bakımından kilit ülke olduğu, boğazların Türkiye tarafından kontrolünün bu nedenle de önemli olduğu bilinmektedir. Özellikle de ABD’nin ve AB’nin NATO vasıtasıyla Kara Deniz’de kıyısı bulunan ülkeleri etkileri altına almaya çalıştıkları bu dönemde

Türkiye’de bir NATO üyesi olmasına rağmen, şimdiye kadar izlediği politikalarla bazen farklı davranırsa bile, yine de Rusya’nın ihtiyaç duyabileceği bir konumda olduğu söylenebilir. Rusya’nın özellikle Suriye’deki savaş şartlarından sonra Suriye topraklarında kalıcı diyebileceğimiz hem deniz hem hava üssü hem de kara gücü buldurması; Kıbrıs Rum Yönetimi topraklarında iki deniz üssüne sahip olması; son zamanlarda Libya’ya paralı asker göndermesi ve üs kurmak için şartları oluşturma çabaları; Doğu Akdeniz’de gaz sahalarına ilgileri Türk Boğazlarına ve Türkiye ile iyi ilişki içerisinde olma konusunda ihtiyaçlarını artırmaktadır. Bunların dışında ekonomik ve ticari bir partner olarak da Türkiye her zaman önemli durumdadır. 2019 Rakamlarıyla iki ülke arasında yaklaşık 26 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşan bir ticari potansiyel mevcuttur. Türkiye’nin yüklü miktarda gaz alımı dolayısı ile bu hacim, Rusya lehine oluşan bir ticaret hacmidir. Yine 2019 rakamları ile Türkiye’nin Rusya Federasyonu’na ihracatı yaklaşık 4 milyar dolar civarındadır. Ayrıca yukarıda izah edildiği üzere Türk Akımı projesiyle AB ülkelerine gaz satımının önemli miktarı da yeni dönemde Türkiye üzerinden yapılacak. Rusya lehine bir başka ticari bağlantı da Türkiye’den son derece karlı bir şekilde yapım ihalesini aldığı ve Mersin ili sınırları içerisinde yapılmaya da başlanan; aslında geleceğe yönelik bir çevre ve sağlık sorunları da yaratacağı bilimsel olarak bilinen Akkuyu Nükleer Enerji Santrali’dir. Bu santral ihalesini 20 milyar dolara almışlardır. 15 Yıl süreli yap işlet devret şeklinde alınan bu ihalede üretilen elektriğin Türk Devleti’ne kilovat/saat olarak satış fiyatı ve Rusların bu işle ilgili kurduğu NGS A.Ş.’nin faaliyetleri de ayrı bir tartışma konusudur. Bunların dışında Türkiye’nin hem jeopolitik hem de güvenlik politikaları açısından son derece önemli olan S-400 hava savunma sistemlerine ödenen para da yaklaşık 2,5 milyar dolar civarındadır. Bunların dışında ilişkilerde Rusya yönüyle soğuk hava estiren Türkiye’nin bazı yaklaşımları devam etmektedir. Rusya’nın 2014 yılında Ukrayna’ya bağlı Kırım’ı tek taraflı olarak ilhak etmesi Türkiye tarafından hala kabul görmemiş ve bu konuda Türkiye’nin kesin bir tavrı vardır. Yine, Sayın Cumhurbaşkanı’nın 2020 şubat ayı içerisindeki Ukrayna ziyaretinde bu ülkeye askeri malzeme alımında kullanılmak üzere 200 milyon dolarlık bir yardım protokolünü imzalanmasının da Rusya Federasyonu’nda tepkiyle karşılandığı biliniyor(Özdemir, 2020).

Türkiye'nin öncelikleri açısından baktığımız da ise, özellikle Putin'in ikinci döneminden sonra dünyada ve bölgemizde özellikle Kafkasya, Balkanlar, Suriye özelinde Ortadoğu, Doğu Akdeniz ve şimdi de Libya'daki dengeleri etkileyebilecek bir güce, kararlılığa sahip olan Rusya Federasyonu'ndan; Türkiye'nin dengeli, tutarlı, karşılıklı çıkar ilişkisi içerisinde, rasyonel bir yaklaşım koşulu ile jeopolitiğimiz ve güvenliğimizle ilgili tehditlere karşı dayanışma içerisinde olunması mümkün görünmektedir. Rusya Federasyonu coğrafya ve nüfus olarak ta büyük bir devlettir. Türkiye'nin bu büyüklükten ekonomik ve ticari olarak çok daha fazla faydalanması her zaman mümkündür. SSCB'nin dağılması sonrası süreçte İstanbul Laleli' den Rusya'ya bavul turizmi şeklinde başlayan ihracat çok yönlü olarak artmıştır, ancak bu konuda alınacak çok mesafe vardır. Özellikle Rusya iç pazarına yönelik olarak yapılan tarımsal ve bazı sanayi ürünü ihracatı; ürün çeşitliliğini artırarak, ürün kalitesini de standart hale getirerek, hepsinden önemlisi de ilişkileri olumsuz etkileyecek taktiksel hatalar yapmayarak daha da büyütülebilecek durumdadır. Turizm bakımından önemli bir potansiyel oluşturan ve Türkiye'yi de genelde tercih eden Rus turistlerin gelişini dalgalı hale getiren sorunlar çıkartmaktan kaçınılabirirse bu istikrarsızlık sorunu çözülebilir ve sayı artırılabilir. Türk müteahhitlerinin bu alandaki birikimlerini değerlendirdiği ve uzun vadeli olarak ta değerlendirebileceği Rusya Federasyonu' na, kalite olarak dünyada kabul gören ve inşaat sektöründe yaygın olarak kullanılan tüm malzemelerin ihracatını da artırma olanakları vardır. Yine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olması nedeniyle birçok konuda Türkiye'nin haklarının, güvenliğinin korunması noktasında işbirliği yapılabilecek bir ülke olarak ta değerlendirilebilir. Rusya'ya karşı olumlu bakabileceğimiz bu önceliklerin yanında, Türkiye için jeopolitik ve güvenlik bakımından tehdit oluşturan terör örgütü PKK'yı ve Suriye'deki uzantıları olan PYD/YPG'yi terör örgütleri olarak tanımamaları ve başkent Moskova'da onlara büro açmalarına izin verip, faaliyet gösterme olanağı tanımaları ise son derece çelişkili ve düşündürücüdür(Çelikpala, 2019, ss. 3-28).

Yukarı da iki ülkenin birbirlerine karşı önceliklerini özetledikten sonra; ilişkilerde önemli bir kırılmanın yaşandığı 2015 tarihine döndüğümüzde ise jeopolitik ve güvenlik politikaları açısından birçok olumsuz gelişmeyle karşılaşıldığını görürüz.

29 Ağustos 2014 tarihinde hükümeti kurmakla görevlendirilen Sayın Ahmet Davutoğlu'nun kurduğu hükümet 06 Eylül 2014 tarihinde güven oyu alarak resmen göreve başladı. Sayın Davutoğlu döneminde Türk askeri, Suriye savaş şartları içerisinde iken ilk defa 22 Şubat 2015 tarihinde Suriye topraklarına girerek, Suriye sınırları içerisinde bulunan Süleyman Şah Türbesini sınırimız yakınına taşıdı. Kurtuluş savaşı yıllarında Sakarya'daki galibiyetten sonra Fransızlarla 20 Ekim 1921 de yapılan Ankara antlaşma ile Türk toprağı olarak kabul edilen, bu sürece kadarda Türk askerlerince güvenliğı sağlanan, ayrıca da Türk Tarihinin anlamlı bir mirası olan Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu'nun buldukları bölgeyi DAİŞ (İŞİT) terör örgütünün çevirmesi üzerine, Karakozak bölgesinden Suriye sınırları içerisinde bizim sınırimıza yakın olan Eşme denilen yere nakli gerçekleştirildi. Süleyman Şah Türbesi hala Eşme'deki geçici yerinde bulunmaktadır(Ercilasun, 2015).

İşte bu 2015 süreci içerisinde Suriye'de mevcut Esat yönetimini destekleyen Putin yönetimindeki Rusya, o zamana kadar Suriye'deki Tartus Limanı'ndaki (2019 yılında Suriye Devleti tarafından 49 yıllığına tekrar Rusya Federasyonu'na kiralanmıştır) savaş gemileri ve havadan verdiği askeri desteğe, fiili olarak kara birliklerini de eklemiş oldu. 2015 yılı Türkiye ile Rusya'nın belki de en olumsuz bir süreci yaşadığı yıl olacaktı. 24 Kasım 2015 tarihinde bir Rus uçağı sınırlarımızı ihlal ettiği neden gösterilerek Türk jetleri tarafından düşürülmüştü. İşin biraz daha sıkıntılı hale gelmesine neden olanda Başbakan Sayın Ahmet Davutoğlu'nun “ emri verme “ konusunda yapmış olduğu açıklamaları. Neyse ki o süreçte Genelkurmay Başkanlığı düşürülen uçağın hangi ülkeye ait olduğunun tespit edilemediğini; yani Rus uçağı olduğu için düşürmediklerini ima eden devlet aklına uygun bir açıklama yapmıştı. Rusya'nın ise tepkisi çok sertti. Putin ilk değerlendirmesinde “ sırtımızdan bıçaklanmak olarak yorumluyoruz “ demişti. Bu olay sonrası Rusya sadece askeri alanda değil, tüm alanlarda tek taraflı ağır sonuçları olan kararlar almaya başladı. Vatandaşlarına Türkiye'ye gitmeme çağrısı yaptı. Bu çağrı Rus turizm şirketlerince uygulamaya sokuldu, Türkiye'den yapılan tarımsal ürün ithalatları durduruldu. Rusya'da Türk vatandaşlarının yaptığı müteahhitlik hizmetleri askıya alındı, vize kolaylıkları kaldırıldı. Suriye'ye S-400 hava savunma sistemleri yerleştirdiler. Hepsinden daha da üzücü olanı Türkiye'nin İŞİT terör örgütünün petrol

pazarlanmasında aracılık yaptığını; Suriye’de İslami terör örgütlerini desteklediği iddialarını videolarla beraber dünyaya yayınladılar. Türkiye tarafı ise bu suçlamaların hiçbirisini kabul edemeyeceğini en üst düzeyde açıkladı(Kurban&Cabbarlı, 2019, ss. 111-112).

Putin Türkiye’yi Suriye’de bir askeri partner olarak gördükleri için hayal kırıklığı yaşadıklarını sık sık vurguladı. Türk tarafı zaman içerisinde Rusya ile ilişkilerin bozulmasının jeopolitiğimize, güvenlik politikalarımıza, turizmimize, ticaretimize zararının çok fazla olduğunu anlayınca, Rusların bu konudaki isteklerini yerine getirerek durumu düzeltmeye çalıştılar. Daha sonra da FETÖ’nun haberleşme ağı ByLoock da iki mahrem imamın görüşmelerinden deşifre olan bilgilerden; bu olayı da Türkiye ve Rusya Federasyonu’nun arasını açmak ve çatışma ortamına sürüklemek isteyen bu örgütün TSK içerisindeki elemanları tarafından gerçekleştirildiği söylendi. Putin bu olayda Türkiye yöneticilerinden zaman içerisinde koyduğu şartların yerine getirmelerini sağladıktan sonra; Rusya Federasyonu’nun Türkiye üzerinde yukarıda saydığımız birçok önceliklerini de hesaba katarak 2016 yılının yaz aylarında ilişkilerini düzeltmeye başlamıştı. Öyle ki 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ kaynaklı darbe girişiminden sonra Sayın Tayyip Erdoğan’a ilk yurt dışı destek ondan gelmişti. Batının bu konuda yeteri kadar duyarlı olmadığı görüldü. Bu süreçte Sayın Tayyip Erdoğan ilk yurt dışı gezisini Rusya Federasyonu’na gerçekleştirmiş ve dünyaya Putin’le birlikte samimi mesajlar iletmişti. Daha sonra 19 aralık 2016 tarihinde Ankara’da bir sergi açılışında Rusya Federasyonu Büyükelçisi Karlov bir polis tarafından öldürüldü. Yapılan incelemeler yine FETÖ’yü işaret ediyordu. Putin bu durumda da Sayın Erdoğan’ın bilgilendirmesini yeterli bulmuş ve ilişkiler bozulmamıştı. Ancak, eski bir KGB mensubu olan Putin’in ilgili örgüte karşı sessiz kalışı birçok spekülasyona neden oluşturdu(Arslan, 2016).

Bilineceği üzere Suriye’deki mevcut Esat yönetimini meşru görmeyip, tüm ilişkilerini kesen Sayın Cumhurbaşkanı ve ekibine gerekli olduğunda Rusya aracılık yaparak yardımcı oluyor. ABD işgali dışında kalan Suriye coğrafyasının hava sahası da Rusya tarafından kontrol ediliyor. Bu durum ise, Türkiye’nin Suriye genelinde yapacağı her türlü girişimi bakımından Rusya ile muhatap olmasını gündeme getiriyor. Rusya hava sahasını kapattığı anda Türkiye hava unsurlarını Suriye hava

sahası içerisinde kullanamaz duruma geliyor ve dolayısı ile Suriye topraklarında bulunan kara birlikleri de hava savunmasından yoksun kalıyor. Suriye sorununa çözüm üretme konusunda gündeme gelen İran'ın da dahil olduğu Astana ve Soçi süreçleri de Türkiye açısından bu zorunluluğun bir sonucudur diyebiliriz. 911 km.'lik Suriye sınırimız şu anda Türkiye'nin hem jeopolitik olarak hem de güvenlik olarak en hassas sınır hattı durumundadır. Türkiye burada sınır güvenliğini sağlamak, ABD'nin işgal ettiği Suriye topraklarında kurmak istediği terör devletinin Akdeniz'e ulaşmasını önlemek üzere 24 ağustos 2016 tarihinde Suriye'nin Cerablus bölgesine yönelik olarak " Fırat Kalkanı Harekatını"; 20 ocak 2018 tarihinde devamlı Amanos dağları kırsalından Türkiye'yi taciz eden PYD terör unsurlarını etkisiz hale getirmek üzere Afrin bölgesine yönelik olarak " Zeytin Dalı Harekatını "; 09 ekim 2019 tarihinde 30 km. derinlikte 440 km Irak sınırına doğru uzayan bir güvenli bölge oluşturmak üzere " Barış Pınarı Harekatını " gerçekleştirmiştir. Ancak, Türkiye'nin bu 440 km sınır uzunluğunu kontrol etmesini ABD bölgedeki askerlerini çekerek onaylamışken, bu defa Rusya devreye girerek engellemiştir. Sonuçta da, büyüklük olarak 145 km. uzunluk ve 30 km. derinlikteki koridor kabul edilmek durumunda kalmıştır. Yani kalan 295 km. boyunca PYD / LPG terör unsurları Rusya ve ABD'nin koruması altına girmiştir. İlginçtir, bu terör unsurlarının korunmaları konularında ABD ve Rusya burada ortak hareket etmişlerdir!.. Bu hareketlerin hepsi Rusya'nın yani Putin'in bilgisi dahilinde gerçekleşmiştir. 2018 yılında Soçi toplantısıyla gündeme gelen mutabakatla Türkiye İdlib'e doğru 12 gözlem noktası kurmuştur. İdlib son yıllarda Suriye'ye gönderilen terör unsurlarının toplanma yeri konumuna getirilmesiyle, güvenlik ve diğer ihtiyaçların karşılanması bakımından en sıkıntılı bölgesi olmuştur. Suriye devleti ve bu devleti yöneten Esat başkanlığındaki hükümet, (BM tarafından da meşru yönetim olarak tanınan) kendi toprağı konumundaki İdlib'i de bu terör unsurlarından temizlemek istemektedir. Suriye'nin bu yaklaşımı da Türkiye'nin güvenlik noktalarının güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. İşte Türkiye bu durumu önlemek adına 27 şubat 2020 tarihinde İdlib'e doğru bir harekatı başlatmıştı. Bu harekat sırasında maalesef 33 askerimiz Rusya'nın bilgisi dahilinde Suriye askeri güçlerince şehit edildi. Bu olay sonrasında Rusya ile varılan mutabakat gereği İdlib'de ortak devriye uygulaması devreye sokulmuş, böylece sorun çözülememiş, askıda bırakılmıştır(Polat, 2020, ss. 60-87).

Rusya Federasyonu ile şimdi de Libya'da karşı karşıyayız. Onlar General Hafter tarafını, Türkiye ise Serrac merkezi hükümetini destekliyor. Gerekçe de Serrac Hükümetini BM' in Libya'nın meşru yönetimi sayması. Yine ilginçtir Türkiye yönetimi BM' in Suriye'de meşru saydığı Esat yönetimini kesinlikle meşru bir yönetim görmüyor, Libya'dakini ise meşru görüyor!.. Serrac'ın Libya'da desteklenmesi Türkiye'nin çıkarları açısından geldiğimiz bu noktada gereklidir ve öyle de yapılmıştır(Şu anda bu yaklaşım içerisinde olunması, 2011'li yıllarda BOP'un parçası olarak Libya'ya müdahaleyi onaylama anlamına gelmemeli). Nedeni ise, Doğu Akdeniz'de zamanında ilan edilmeyen münhasır ekonomik bölge alanları nedeniyle uğranılan kayıplar; bir bakıma, Libya ile 27 kasım 2019 tarihinde yapılan “ Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması “ ve “ Güvenlik ve Askeri İşbirliği Muhtırası” mutabakatları ile bu kayıpların önemli bir kısmını görünürde telafi edilmiş olunmasıdır. Burada anlatılmak istenilen ise aynı yaklaşımın Suriye'de inatla kabul edilmemesi durumudur. Daha önceki konumuzda değinildiği gibi birde Putin'nin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi topraklarında iki adet askeri üssü bulunması ise, burada da karşı karşıya gelinen başka bir durumu ifade eder. Bu nedenle de, bu nazik karşılaşmaları Türkiye'nin çıkarlarına zarar getirmeden yönetmek, bir bakıma Türkiye'yi yönetenler için önemli bir sorumluluk olacağı gibi, onlar için bir test niteliği de taşıyacaktır(Sedef, 2020).

Bu tez çalışmasına başlarken konunun daha iyi anlamlandırılması ve sınırlandırılması bakımından belirlenen ana ve alt problemlerin/soruların cevapları, özellikle 5. ve 6. bölümlerde kapsamlı bir biçimde verilmiştir. Ancak çalışmanın bu aşamasında daha kısa ve daha özet olarak bu cevapları tekrar vermek, konunun daha iyi anlaşılması için de faydalı olacaktır.

Çalışmaya başlarken ana problem olarak tespit edilen birinci ve ikinci sorular birbirlerini etkileyen olaylardan temellenirler. Birinci ve ikinci sorunun yani Türkiye'nin jeopolitiğine ve güvenliğine dayanan politikalarını Putin'nin nasıl etkilediğine ve sonuçlarına bakıldığında; başta Türkiye'nin 2011 yılında BOP projesinin etkisiyle ve ideolojik kaygılarla Suriye olaylarına gereksiz şekilde müdahil olması, özellikle 2015 yılından sonraki dönem içerisinde sıkıntılı bir sürece dönüşmüştür. Türkiye'nin Suriye ile olan sınır uzunluğu yaklaşık 911 km. kadardır. Bu uzun sınır boyunca Türkiye tarafından geliştirilen jeopolitik anlamdaki güvenlik

kaygılı politikalar, Putin yönetimindeki Rusya'nın etkisiyle düşünüldüğü ve istenildiği gibi hayata geçirilememiştir. İşin başında Jeopolitik ve güvenlik kaygılarıyla terörist unsurlara karşı Suriye toprakları içerisinde TSK tarafından gerçekleştirilen ve yukarıda izah edilen tüm hareketlerin seyri genel olarak Rusya'nın bilgisi dahilinde şekillenmiş ve düşünülen hedeflere ise ulaşamadığı görülmektedir. Bu süreç içerisinde özellikle 27 şubat 2020 tarihinde İdlib kırsalında Türkiye'nin 33 askerinin Rusya'nın bilgisi dahilinde şehit edilmesi ve sorunun Rusya ile yapılan görüşmelere rağmen bir bakıma askıda bırakılması ise, Türkiye'nin jeopolitiği ve güvenliği ile ilgili sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Yine Türkiye'nin müdahil olduğu Libya'da, Rusya ve Türkiye'nin farklı tarafların yanında yer almaları ile başlayan görüşmelerden halen sonuç alınmamıştır. Türkiye'nin Rusya'nın bu tavrı karşısında ABD ile bu konuda temaslarını artırması ve istediği sonuçlara halen uzak olması ise Rusya ile buradaki ilişkiler bakımından da birçok soru işaretini gündeme taşımaktadır.

Yukarıda çok yönlü bir alt yapı bilgilendirmesiyle anlatıldığı üzere Putin'in özellikle ikinci dönemi diye bilinen süreçte Türkiye'nin Rusya'ile ilişkileri tarihsel arka planda olduğu gibi inişli çıkışlı devam ediyor. Ancak Türkiye'nin içerisinde bulunduğu bu hassas koşullarda bir değerlendirme yapılırsa; Türkiye bu süreçte Putin'in ürettiği bazı ara çözümlerin dışında, hem jeopolitik hem de güvenlik politikaları bakımından sonuçta olumsuz etkilenmiştir. Bu olumsuz etkilenme de, özet olarak, Türkiye'nin ortaya koyduğu yeni dış politika parametrelerinin, sahadaki politik davranış şeklinin ve ideolojik saplantıların payı çok fazladır.

Putin özellikle dış politika konularında rasyonel düşünüp, uygulamaların da ise pragmatik ve realist hareket eden bir liderdir. Bu özelliklerinin fikirsel dayanağı ise, Rusya'da geçmişi 19. yüzyıldan daha eskilere dayanan Avrasyacı düşünce akımının bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme aynı zamanda alt problemlerden birinci soru olarak tespit edilen sorunun yanıtını da oluşturmaktadır. Alt problemlerden ikinci sorunun yanıtı ise Türkiye'nin 2003 yılından sonra benimsediği ve uygulamaya koyduğu yukarıda izah edilen yeni dış politika parametreleridir. Bu yeni parametreler Türkiye'yi maalesef Suriye savaş ortamının içerisine sokmuştur. Bu nedenlerle de Putin Türkiye için kapısı çalınacak bir lidere dönüşmüştür.

YEDİNCİ BÖLÜM

ÖZET

7. ÖZET

SSCB'nin 1991 yılında dağılma sürecinin tamamlanması ile soğuk savaş dönemi denilen süreç de sona ermişti. Bu son bir bakıma tek kutuplu dünyanın da başlangıcı oluyordu. Tek kutuplu dünyanın öncüsü de doğal olarak ABD olacak, AB ülkeleri de onu politika ve uygulamalarında destekleyeceklerdi. Küresel anlamda bu yeni süreç de “ulus devlet” ler hedef tahtasına oturtulmuştu. Artık ulus devletlerin sürelerini doldurdukları devamlı vurgulanıyordu. Yine bu süreçte özellikle Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı coğrafyayı kapsayan emperyalist projeler uygulamaya konuldu. BOP adı verilen ve daha sonra da Kuzey Afrika ülkelerini de içerisine alacak şekilde “Genişletilmiş Büyük Ortadoğu Projesi” olarak isimlendirilen bu proje ile Türkiye dahil 22 ülkenin idari yapıları ve coğrafi sınırlar değiştirilecekti. Hedef, tek Dünya devleti ve böl-parçala- yönet olmasına rağmen, sunuş için özenle demokratik kavramlar seçilmişti. Özgürlük, demokrasi, insan hakları, refahın adil dağılımı gibi özlem duyulan kelime ve cümleler özenle öne çıkarıldı. 2010 yılında önce Tunus’ da “Arap Baharı” adı ile başlatılan halk hareketleri, sonradan diğer proje kapsamındaki ülkelerde kan ve göz yaşına dönüşmüştü. Cezayir, Libya, Mısır Suriye bu ateşe atılan ilk ülkelerdi. Ancak bu ateşin en çok yaktığı ve hala yangınların aralıklarla da olsa devam ettiği ülkeler ise komşumuz Suriye ve Libya idi. Türkiye ise Suriye yönetimiyle siyasi görüş farklılıkları nedeniyle karşı karşıya gelmişlerdi. 2011 yılı aynı zamanda ilk sığınmacı akımının Suriye’den Türkiye’ye giriş yaptığı yıl olarak kayıtlara geçti.

Ortadoğu’da bunlar yaşanırken, Rusya Federasyonu’nda Putin basamakları hızla tırmanmaya başlamıştı bile. İlk öce başbakan, 1999 yılı sonu itibariyle de devlet başkanlığı görevini vekaletle de olsa üstlenmiş, daha sonrada bu göreve aynı yıl içerisinde seçilerek gelmişti. Putin önce iç sorunları çözme konusunda ilk sınavını bağımsızlık için ayaklanan Çeçen militanlara karşı biraz kanlı da olsa başarıyla vermişti. Bu sınav sonucu ülkedeki diğer sorunları çözmesinde de kendisine yardımcı oldu. Dışarı da tek kutuplu dünyaya ilk mesajını 2007 yılında Almanya’da

düzenlenen Münih Güvenlik konferansında verdi. Burada özetle “ tek kutuplu dünya kabul edilemez “ dedi ve bu sözlerinin altını dolduracak adımlarını da hızla atmaya başladı. Esas çıkışını ise “ Putin’in ikinci dönemi olarak dünyada ifade edilen 2012 yılından sonra yaptı. Türkiye’yi de 2004 yılında ziyaret etti ve ilişkilerin geliştirilmesi için birçok çerçeve anlaşma imzaladı. 2015 yılı ise Rusya’nın fiilen Suriye’de kara, hava ve deniz gücüyle bulunmaya başladığı yıl oldu. Putin Suriye’ye devlet başkanı Esad’ın daveti ile gelmişti. 2015 yılı aynı zamanda Türkiye ile temasların da yoğunlaştığı yıl olacaktı. Bu temaslarda başlangıç Türkiye açısından olduğu gibi Rusya açısından da şanssız bir olayla başlamıştı. 24 Kasım 2015 tarihinde bir Rus uçağı Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle Türk uçakları tarafından düşürüldü. Putin bu olay karşısında kısaca “ sırtımızdan vurulduk “ ifadesiyle yaşadığı hayal kırıklığını açıkladı. Bu olaydan sonra ilişkiler kopma noktasına gelse de, Türkiye Putin’in isteklerini bir şekilde yerine getirerek ilişkilerin normale dönmesine yardımcı oldu. Putin’li Rusya Federasyonu’nun Türkiye’nin jeopolitik ve güvenlikle ilgili politikalarını yakından etkileyecek bu süreç, inişli ve çıkışlı ilişkilerin yoğun şekilde yaşandığı bir dönemi de işaret eder. Bu tarihe aynı zamanda turizmde, iki ülke arasındaki ticarete zirve rakamlara ulaşılan bir dönemde başlangıç tarihidir denilebilir.

Putin’in yaptığı görevlerine yönelik olarak iyi bir eğitim almış olmasının yanında şimdiye bulunduğu görevlere bakıldığında da çok deneyimli olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Özellikle dış politikada pragmatist, realist hareket eden bir devlet adamı olarak tanınıyor. Ülkesinde “ Avrasyacı “ fikirsel akıma yakın olduğu biliniyor. Kendisinin 2036 yılına kadar devlet başkanlığında kalmasının önünü açan anayasa değişiklikleri yapılan referandumda % 77,9 ile kabul edilmiştir. Bu sonuç aynı zamanda ülke içerisinde Putin’in gücünü koruduğunun da göstergesi olmuştur.

Küreselleşme denilen olgunun derin sonuçlarının yaşandığı dünyamızda ve özellikle de bölgemizde; bu gelişmeleri ve bunlara bağlı olarak ortaya çıkan sorunları sağlıklı bir şekilde algılayabilmenin ve çözümler noktasında gerçekçi fikirler, öneriler ortaya koyabilmenin en önemli kriterlerinden birisi, jeopolitik vizyondur. Yine bu jeopolitik vizyonla beraber uluslararası ilişkiler, dış politika ve güvenlikle ilgili konuların sağlıklı şekilde, bir disiplin içerisinde değerlendirilebilmesi içinde

saydığımız konularda da mutlaka bilimsel bir alt yapıya, bilimsel bir yaklaşıma gereksinim vardır.

Bu nedenle de, “ Türkiye’nin jeopolitiğine ve Güvenlikle ilgili Politikalarına Putin’in Rusya’daki İkinci Döneminin Etkisi ve Sonuçları “ konusunu irdelerken, özellikle Türkiye’nin ortaya koyduğu politikalarının belirlenmesinde çok özel bir yeri olan jeopolitik ve bu alanla da sıkı sıkıya ilişkili olan güvenlik konuları bilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bunun içinde jeopolitik biliminin ortaya çıkışı, anlamı ve önemi, bu konularla ilgili olarak ortaya konulan ve bilimsel değeri olan teoriler; Türkiye’nin jeopolitik önemi, bu önemini etkileyen iç ve dış faktörler, coğrafi ve tarihsel süreçlerin jeopolitiğine etkileri; uluslararası ilişkiler ve güvenlikle ilgili konular, bu konulara yönelik ortaya konulan bu tez çalışması ile ilgili teoriler, özellikle de dış güvenliğe yönelik sorunlar bilimsel değeri olan kaynaklardan araştırılarak bir alt yapı oluşturulmuştur. Yine, 2003 yılından sonra Türkiye’nin yeniden belirlenen dış politika parametrelerinin durumu, Türkiye’nin bu gün yüz yüze kaldığı gerçeklerle karşılaştırılarak gerekli değerlendirmeler yapılmış ve bu bilgiler ışığında da bu tez çalışmasının asıl konusu ile ilgili tespit edilen soruların cevapları verilmiştir.

SONUÇ

Yukarıda verilen bilgiler ve mevcut gelişmeler ışığında küresel düzeyde bir değerlendirme yaparsak; soğuk savaş sürecinin sona ermesi ve SSCB'nin dağılması üzerinden 30 yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen jeopolitik ve güvenlik olarak küresel ve bölgesel dengeler hala oturmadığı gibi, sorunlar başka düzlemlerde devam etmektedir. Yeni ortaya çıkarılan fay hatlarının ne zaman tehlikesiz bir duruma dönüşeceği, dengelerin ne şekilde ve ne zaman sağlanacağı ise belirsizliğini korumaktadır. Ekonomik gücün, dünya jeopolitiğinin merkezi olarak Asya-Pasifik Bölgesi öne çıkarken, görünürde küresel güç mücadelesinin Dünya Adası olarak adlandırılan Afro-Avrasya ekseninde olacağı yönündedir. Zengin kaynaklarla beraber, siyasi hedeflerinde yoğunlaştığı coğrafya alanları buralar gözükmektedir. Bu süreçte Tek Dünya Devleti olma iddiası ile yola çıkan ABD, projelerini hayata geçirme bakımından bazı kazanımlar elde etse de, şimdilik bu hedeflerini tam olarak gerçekleştirememiştir. Çok kutuplu bir dünyada gerçekleştirme ihtimali ise daha zayıftır. Jeopolitiğini diğer güç unsurları ile destekleyen Çin küresel güç olma yolunda önemli mesafe almış durumdadır. Rusya, tarihsel birikimi ve Avrasya coğrafyasına dayanan jeopolitiği ile küresel düzeyde etkili duruma gelmektedir. Rusya Çin ile her zaman işbirliği yapabilecek durumdadır. Bu durum her iki ülke için jeopolitik olarak da uygun olarak değerlendirilebilir.

Putin'in ikinci döneminde Türkiye'nin jeopolitik ve güvenlikle ilgili politikalarına etkisinin uluslararası kamuoyu bağlamında ABD ve AB ülkeleri ve çoğunluğunu da bu ülkelerin oluşturduğu NATO çevrelerince yapılan değerlendirmeleri ve yarattığı endişeleri de kısa olarak özetlersek:

ABD ve AB'nin önemli ülkeleri ile genelde aynı ülkelerin ve Türkiye'nin askeri unsurlarının katılımıyla oluşan NATO teşkilatında; bir bakıma karşı bir küresel güç olarak ortaya çıkan Putin'li Rusya ile Türkiye'nin ilişkilerini üst düzeye çıkartması eleştiri ve endişeyle karşılanmıştır. Özellikle Türkiye'nin bu süreçte NATO standartları dışı hava savunma sistemleri olan S-400 'leri Rusya Federasyonu'ndan alması bu gerilimi daha da artırmıştır. Bu nedenle de Türkiye'nin ilgili ülkelerle ve NATO ile yaşadığı bu gerginliğin, ilişkilerdeki olumsuz etkilerini

azaltıp ve Rusya'ya karşı da bir denge sağlama çabası sonucu olarak da, S-400 hava savunma sistemlerinin kurulum, deneme çalışmaları tamamlamasına rağmen, hala faal duruma geçirmedeği görülmektedir.

Türkiye – Rusya arasında uzunca süren yakınlaşma sürecinin AB ve ABD çevrelerinde yarattığı hayal kırıklığı ve endişenin özetini, 28 şubat 2020 tarihinde AB'nin başat ülkesi Almanya'da yayımlanan Frankfurter Allgemeine gazetesinin köşe yazarı Rainer Hermann ilgili yazısında hem açıklıyor hem de NATO'nun Türkiye için önemini vurguluyor. 27 Şubat 2020 tarihinde İdlib kırsalında Rusya destekli Suriye güçlerinin 33 Türk askerini şehit etmesi ile sonuçlanan olaydan sonra kaleme alınan bu yazıda, Putin'in iki amacını gerçekleştirmeye çalıştığından söz edilerek, bu amaçların da “ Türkiye'ye boyun eğdirmek ve Avrupa'yı istikrarsızlaştırmak “ olduğu özellikle vurgulanıyor. İdlib'de bu yaşananlardan sonra Ak Parti sözcüsü Sayın Ömer Çelik'in NATO'nun Türkiye'nin yanında olması gerektiğini belirten açıklamalarına karşılık olarak da; Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşma rüyasından bu olayla birlikte uyandığı ve NATO'nun kendisine sağlayacağı güvenlik şemsiyesi faydalarını görmeye başladığı anlatılıyor.

AB ülkelerini bu gelişmelerde en çok rahatsız eden konu ise, Putin'in Türkiye üzerinde etkili olabilmek ve AB ülkelerini istikrarsızlaştırmak için baskı ile yeni Suriye'li sığınmacıları Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden de AB ülkelerine doğru göç ettirmeye zorlaması korkusudur.

Türkiye'nin Rusya ve Avrasya'ya yönelik hamlelerinin uzun vade de ABD, AB ve NATO'yu Türkiye'nin jeopolitiğine dayanan güvenlikleri ile ilgili kaygılarını her zaman artıracacağı rahatlıkla söylenilebilir.

Tez Çalışmasının Sonuçları Çerçevesinde Oluşturulan Öneriler:

Yukarıdaki sonuçlar ışığında değerlendirmeler yaptığımızda; hamasi çıkışların, hissi davranışların, pro-aktif dış politika hamlelerinin Türkiye'nin çevresini daralttığını; ortak tarih, ortak kültüre sahip olduğumuz ülkelerde bile iyi karşılık bulmadığı yaşayarak görüldü. Jeopolitik veriler gerçekçi olmayan yaklaşımlarla değerlendirilirse sonu felaketlere yol açabilir. Tarihe baktığımızda liderlerin, kendisine sadece yaranmak veya menfaat sağlamak için destek veren danışmanların sözleri ile nasıl felaketlere neden oldukları görülebilir. Önemli olan,

jeopolitik ve güvenlikle ilgili tüm verileri, gücü oluşturan unsurlarla beraber akılcı bir yaklaşımla değerlendirerek; Türkiye'nin dış politikasını, jeostratejisini gücüyle orantılı olarak oluşturması en doğru yaklaşım olacaktır. Türkiye jeopolitiğiyle ve diğer güç unsurlarıyla dünyada ve bölgesinde saygın, kendi güvenliğini, çıkarlarını koruyabilecek durumda olan “ulusal bir güçtür”. Bu saygınlığı ve caydırıcı güç unsurlarıyla bölgesel sorunların çözümüne barışçıl yaklaşımıyla her zaman katkı sağlayabilir. Küresel düzeydeki olayların seyrini de sahip olduğu coğrafyasına ve tarihi misyonuna dayanan jeopolitik hamleleriyle barış içerisinde etkileyebilir. Türkiye hiçbir şekilde gücünün üzerinde hayalci ve maceracı yaklaşımlarla emperyalist projelerin içerisinde yer almamalıdır.

Son zamanlarda en çok yapılan hatalardan biriside; ABD'yi ve AB'yi kullanarak, Rusya'yla pazarlıkta avantaj yakalamaya, dengelemeye çalışmak veya Rusya'yı kullanarak ABD ve AB ile pazarlıkta avantaj yakalamaya, dengelemeye çalışma yaklaşımlarıdır. Bu tür yaklaşımların riskleri ve yanlışlıkları en yakın tarihi süreçler incelendiğinde görülebilir.

Putin'li Rusya ile olan ilişkilerde de; Putin'in soğuk savaş dönemi sonrası ülkesini siyasi, sosyal, ekonomik, askeri kaostan kısa sürede çıkararak hem bölgesel hem de küresel bakımdan sözü dinlenen bir güç haline getirdiği; kendisinin iyi eğitim almış olduğu, devlet kademelerinde aldığı görevlerle tecrübeler kazandığı, dünyadaki gelişmeleri iyi takip ettiği gibi bu gelişmeleri de iyi okuyabildiği; rasyonel düşünen, Avrasyacı fikirsel bir yaklaşımla da icraatlarında pragmatik ve realist hareket eden bir lider olduğu asla unutulmamalıdır. Türkiye ve Rusya Federasyonu'nun ülkeleri dışında gelişen olaylardan beklentilerinin farklı olması doğaldır. Bu nedenle de; bölge ile ilgili olarak gelişen olaylara, sorunlara yukarıda izah edildiği gibi farklı bakış açısı ile bakıldığı, farklı değerlendirmeler yapıldığı ve buna bağlı olarak da bu olaylar karşısında farklı refleksler verildiğini unutmadan ilişkileri düzenlemek isabetli olacaktır. Küresel ve emperyal güç olma yolunda yukarıda özetlendiği şekilde önemli mesafeler alan Putin ile, tarihsel süreç içerisinde yaşananları da dikkate alarak, özellikle jeopolitik ve güvenlikle ilgili politikalarda kendisine iş düşürmeden ilişkiler sürdürülmelidir.

Türkiye dışarıdan gelebilecek simetrik tehditlerden ziyade içerden ve dışarıdan emperyalist güçlerin açıktan destekledikleri asimetric yani terörist risk ve

tehditlerle karşı karşıyadır. Son yıllarda artan sığınmacı akını ile bu tür risk ve tehditler hem boyut değiştirmiş hem de Türkiye'nin demografik, kültürel yapısını olumsuz etkileyerek iç barışı tehdit eder duruma gelmiştir.

Özellikle de Akdeniz'de suların ısındığı, Libya'da çatışmaların hızlandığı bir dönem yaşanıyor. Türkiye Suriye'de İdlib girdabına maalesef girmiş durumda. Buradaki terörist grupların temizlenme işi öncelikle Suriye hükümetine ve Rusya'ya bırakılmalı. İdeolojik ve duygusal yaklaşımlardan vazgeçerek, sorunları Suriye'de mevcut hükümet ile karşılıklı konuşarak çözümlerin yolları aranmalıdır. Suriye devletinin toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğini korumasının onlar kadar Türkiye için de önemli olduğu unutmamalıdır. Türkiye'de misafir edilen Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönmelerini kolaylaştırmak için, Suriye hükümetine Suriye'nin yeniden imarı ve yeni iş sahaları yaratmaları konularında yardımcı olunmalıdır. Bu yaklaşım bölgedeki sorunların çözümünde emperyalist ülkeleri dışlamanın da bir örneğini oluşturacaktır. Bölgenin önemli bir ülkesi olan Mısır ile en kısa sürede sıcak ilişkiler kurmanın kapısı aralanmalıdır. Lübnan'la, İsrail'le, Ürdün'le ilişkiler mutlaka normal bir seviyeye çıkartılmalıdır. Bu yaklaşımlar Doğu Akdeniz'de ki sorunların çözümüne yardımcı olacağı gibi, Libya'daki gelişmelere de Türkiye lehine katkı sağlayacaktır.

Küresel güçlerle, karşılıklı çıkar ve saygıya dayalı ilişkiler mutlaka devam edecektir. Bu güçlerin bölgemizle ilgili emperyalist projeleri her zaman vardır. Önemli olan bu tür projelerin içerisinde yer almadan, uygulamaya konulmasına bölge ülkeleri ile barışçı bir yaklaşımla işbirliği yaparak engel olmaktır. Bölgesel ve ulusal sorunların çözümünde hiçbir zaman küresel güçlere iş düşürmemek, karışmalarına fırsat vermemek gerekir. Bu sayede yapılacak hamleler, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'de jeopolitik ve güvenlik denkleminde en az riskle yerli yerine oturtulabilir.

Yeni Tez Çalışması Yapacaklar İçin Öneriler:

Bu tez çalışmasının konusu doğal olarak sınırlı tutulmuştur. Ancak bölgemizde konumuzla ilgili olaylarda çok sıcak gelişmeler devam etmektedir. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin ise Rusya'nın asırlardır özlemine çektiği sıcak denizlere inmiş, özellikle Akdeniz çanağına iyice yerleşmiş, deneyimli, belirleyici bir satranç oyuncusu pozisyonundadır. Bölgemizdeki bu gelişmelerin

hemen hepsi de Türkiye'nin ya içerisinde bulunduğu veya yakından ilgilendiği gelişmelerdir. Bu yönleriyle değerlendirdiğimizde, bu gelişmeler daha çok sayıda tez çalışmasına konu olabilecek durumdadır. Bilimsel bir alt yapı ile yapılacak bu tez çalışmaları konu ile ilgili resmi – sivil tüm taraflar için mutlaka faydalı olacaktır.

Bu konularda tez çalışması yapmak isteyenlere de, bazı konu başlıkları aşağıda önerilmiştir:

“ Putin yönetimindeki Rusya, mevcut yönetimin davetlisi olarak geldiği Suriye’de, Esad yönetiminin toprak ve siyasi bütünlük şartlarına rağmen, ayrılıkçı ve ABD’nin açıktan desteklediği terör unsurları PYD/YPG’ ye özerk alan açan ve gelecekte de Suriye’nin etnik ve mezhepsel bölünmesine neden olabilecek bir anayasa taslağını neden hazırlamıştır? “

“ Türkiye’nin mevcut Mısır, Suriye, İsrail yöneticileri ile iyi ilişkiler içerisinde olmaması Doğu Akdeniz’deki çıkarlarını ne şekilde etkilemektedir? “

“ Türkiye, Mavi Vatan olarak dillendirilen denizlerdeki özellikle de Doğu Akdeniz’deki jeopolitik, jeostratejik, güvenlik ve ekonomik çıkarlarını olumsuz bir şekilde etkilemeye çalışan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan’la sorunlarını nasıl sürdürülebilir bir düzeye getirebilir? “

KAYNAKÇA

Akengin, H. (2015). Siyasi Coğrafya: İnsan ve Mekan Yönetimi. (4. basım). Ankara: Pegem Akademi.

Arı, T. (2016). Uluslararası İlişkiler Kuramları-I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Arı, T. (2018). Uluslararası İlişkilere Giriş (16. Basım). Bursa: Aktüel.

Arslan, R. (2016). Rusya- Türkiye İlişkileri: Karlov suikasti Suriye’de dengeleri değiştirir mi? 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38393168> adresinden ulaşıldı.

Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, (2006). Milli Siyaset. Ankara: T.C. Atatürk Kültür Dil ve tarih Yüksek kurumu.

<https://www.atam.gov.tr/duyurular/dis-siyaset>

Atay, S. Ö. (2016). Klasik Jeopolitik Yaklaşımlar ve Eleştirel Jeopolitik Söylem, Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(2), 148.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/aksarayiibd/issue/34732/386918>

Atun, A.F. (2019). Dünya Üzerinde Türkiye’nin Jeopolitik ve Jeostratejik Konumu ve Önemi, Kıbrıs Türk kültür Derneği, ss. 1-4.

http://www.kibriskd.org.tr/pg_319_dunya-uzerinde-turkiyenin-jeopolitik-ve-jeostratejik-konumu-ve-onemi

Bakan, Z.A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye’nin Güvenlik Algılamaları. E.Ü. –İİBF-Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğr.Gr. 43-48.

<https://www.researchgate.net/publication/330938316>

Barbak, A. (2018). Türkiye’de Yönetimin Sivilleşmesi: Ordunun Siyasal Kontrol Süreci Üzerine Bir İnceleme. Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 9(1), 45.

Baysal, B. ve Lüleci, Ç. (2015). Kopenhag Okulu ve güvenikleştirme Teorisi. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 11(22), 70-71.

Benhür, Ç. (2008). 1920’li Yıllarda Türk- Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma, Türkiye Araştırmaları Dergisi, 278-309.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/257899>

Beriş, H.E. (2012). Siyaset Bilimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Birdişi, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(31), 152-153.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219588>

Bila, F. (2007). Putin’in Tarihi Çıkışı. 12 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/putinin-tarihi-cikisi-188878> adresinden ulaşıldı.

Birdişi, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü, güvenlik Stratejileri Dergisi, 10(20), 233-243.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84476>

Birdişi, F. ve Başurğın, A. (2017). Güvenlik Politikalarının Konstrüktif Bir Unsuru Olarak güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği. AMÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4), 62-63.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/392225>

Birdişi, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(31), 152-153.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/219588>

Bozkurt, C. (2007). Putin’in Münih Konuşması Dönüm Noktası Oldu. 15 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/putinin-munih-konusmasi-donum-noktasi-oldu-1415h.htm> adresinden erişildi.

Brzezinski, Z. (2005). Büyük Satranç Tahtası. Hasan Öztoprak(Çev.). İstanbul: İnkilap Kitabevi.

Çalışkan, B. (2019). Vladimir Putin'in Dış Politika Felsefesi. 20 Mayıs 2020 tarihinde https://insamer.com/tr/vladimir-putinin-dis-politika-felsefesi_2192.html adresinden erişildi.

Çeçen, A. (2007). Türk Devletleri. (4. basım). Ankara: Fark Yayınları.

Çeçen, A. (2015). Türkiye ve Avrasya (2.Basım). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Çelikpala, M. (2019). Bugüne Tarih Olarak Bakmak: Türkiye - Rusya İlişkilerinin Serencamı ve Geleceği. Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi-edam, (5), 3-28.

Davutoğlu, A. (2014). Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu (107. Basım). İstanbul: Küre.

Doster, B. (2019). Davutoğlu'ndan Çavuşoğlu'na ne değişti. 15 Mayıs 2020 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-doster/davutoglundan-cavusogluna-ne-degisti-1429342_08.haziran adresinden erişildi.

Doster, B. (2020). Dışpolitika-İkilemler ve Büyük güçler. 28 Haziran 2020 tarihinde <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/baris-doster/dis-politika-ikilemler-ve-buyuk-gucler-1747779> adresinden erişildi.

Dugin, A. (2014). Rus Jopolitiği: Avrasyacı yaklaşım. Vügar İmanov (Çev.). İstanbul: Küre.

Duverger, M. (2006). Sosyal Bilimlere Giriş. Ünsal Toskay (Çev.). İstanbul: Kırmızı.

Elmas, M.S. (2013). Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı: Tehdit, Risk ve Risk Toplumu Perspektifinde Güvenlik. (1.Basım). Ankara: USAK.

Ercilasun, A.B. (2015). Soru ve Cevaplarla Süleyman Şah Türbesi ve Operasyon . 14 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/soru-ve-cevaplarla-suleyman-sah-turbesi-ve-operasyon-33709yy.htm> adresinden erişildi.

Ercümen, M.A. (2016). Dünyanın Enerji Görünümü, İnsan ve Sosyal Araştırmalar Merkezi-İnsamer.

https://insamer.com/tr/dunyanin-enerji-gorunumu_388.html

Erşen, E. (2013). Türk Dış Politikasında Avrasya Yönelimi ve Şanghay İşbirliği Örgütü. Orta Doğu Analiz (ORSAM), 5(52), ss. 18-21.

https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/lemreersen.pdf

Fukuyama, F. (2012). Tarihin Sonu ve Son İnsan. (3. basım). Zülfü Dicleli (Çev.). İstanbul: Profil.

Gatehouse, G. (2018). Putin'in Ağladığı Gün. 21 Nisan 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-4329020> adresinden ulaşıldı.

Göçoğlu, V. (2018). Türkiye'nin Siber güvenlik Politikalarının Kamu Politikası Analizi çerçevesinde Değerlendirilmesi. H.Ü. siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Doktora Programı, 96.

Göksedef, E. (2020). Türkiye Rusya İlişkilerinde Sorunlu Alanlar. 12 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51389034> adresinden erişildi.

Gözen, R. (2017). Uluslararası İlişkiler Teorileri. Ankara: İletişim.

Güler, B.A. (2015). Ulusalcılık ve Karşıtları. (1. Basım). İstanbul: Pozitif Yayınları.

Haldun, İ. (2013). Mukaddime I. Cilt (3. basım). Arslan Tekin (Çev.). İstanbul: İlgikültür.

Hasanov, A. (2012). Jeopolitik: Teorileri Metodolojisi Aktörleri Tarihi Karakteristiği Kavramları. Azad Ağaoğlu ve Fuad Şammedov (Çev.). İstanbul: Babıali Kültür.

Hepaktan, E. (2017). Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve Türkiye'nin ŞİÖ İle Gerçekleştirdiği Dış Ticaretin Analizi. MCBÜ Sosyal Bilimler dergisi, 15(4), 397-398, doi: 1018026/cbayarsos.373103.

Heywood, A. (2015). Siyasi İdeolojiler. (8.Basım). Ankara: Adres.

Huntington, S. P. (1996). Medeniyetler çatışması. Murat Yılmaz (Çev.). İstanbul: Vadi.

Isakov, A. (2019). 19. Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi. Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM).

<https://ankasam.org/19-sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesi/>

İhan, S. (2003). Jeopolitik Duyarlılık. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İhan, S. (2019). Jeopolitik: Güç Odağı Kuramı. İstanbul: Kırmızı kedi.

İhan, S. (2002). Jeopolitik Kavramı ve Unsurları, Jeopolitik Özel, 8(4), 320-322.

İnaç, H. (2003). Makro Toplumsal Kuramlar Açısından Postmodern Teori. D.Ü. sosyal Bilimler Dergisi, (8), 6-7.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55283>

İnalçık, H. (2003). Osmanlı – Rus İlişkileri (1492-1700), Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği-Ankara.

<https://www.vatankirim.net/osmanli-rus-iliskileri-1492-1700-prof-dr-halil-inalcik-34/>

İşyar, Ö.G. (2008). Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve uygulama. Akademik Bakış Uluslararası hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 15-18.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/74011>

Karabulut, B. (2012). Rusya Gürcistan Savaşı (Beş Gün Savaşı) ve Kafkasya’da Değişen Dengeler. Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 188-204.

<https://www.researchgate.net/publication/322069358>

Kardaş, Ş. ve Balcı, A. (Ed.) (2014). Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular. İstanbul: Küre.

Kaya, İ. (2014). Coğrafi Düşünce Mekan Tartışmaları, Düşünme Dergisi, (4), 4-5.

<http://www.possible.com/uploads/dergi/30.pdf>

Kışlalı, A.T. (2010). Siyaset Bilimi. (4. Basım). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kili, S. (2014). Türk Devrim Tarihi. (6. Basım). İstanbul: İş Bankası Kültür yayınları.

Köylü, M. (2018). Büyük Orta Doğu Projesi (BOP), Türkiye ve Suriye, Uluslar arası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi (DEAS).

<https://www.researchgate.net/publication/324808564>

Kurban, V. ve Cabbarlı, H. (2019). Türkiye Rusya ve Uçak Krizinin Rus-Türk Kamuoyundaki Yansısı. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 10(2), 111-112, doi: 10.18354/esam.536906105.

Kurt, S. (2019). Dugin'in Avrasyacılık Anlayışında Türkiye'nin Yeri. Güvenlik Stratejileri Dergisi, 15(31), 428-432, doi: 1017752/guvenlikstrj.630842.

Mackinder, H. (1942). Democratic Ideals And Reality(Demokratik İdealler ve Gerçek). Washington, DC: NDU Press.

Mahan, A.T. (2011). Deniz Gücünün Tarih üzerine Etkisi. A.Tunçer Büyükonat (Çev.). İstanbul: Griffin Kitap.

Miş, N. (2018). "Bizim Çocuklar Başardı " nın Belgeleri, SETA, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.

<https://www.setav.org/bizim-cocuklar-basardinin-belgeleri/>

Oğan, S. (2004). Putin'in tarihi Çıkışı 21 Nisan 2020 tarihinde <http://turksam.org/putin-in-ardindan-2> adresinden ulaşıldı.

Ontiveros, E. (2020). Vladimir Putin Kimdir: Rusya'da Bugün Başlayan Anayasa Değişikliği Referandumu Neden önemli? 26 Haziran 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53173257> adresinden ulaşıldı.

Ortaylı, İ. (2008). Tarihimiz ve Biz. İstanbul: Timaş Yayınları.

Özdağ, Ü. (2020). Ümit Özdağ'dan Suriye'li Sığınmacılarla İlgili Uyarı! Stratejik Göç Mühendisliğidir. 16 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/iyi-partili-umit-ozdagdan-suriyeli-siginmacilarla-ilgili-dikkat-ceken-uyari-269249h.htm> adresinden erişildi.

Özdemir, Ö. (2020). Türkiye ekonomisi açısından Rusya ile ticari ilişkiler ne kadar önemli? 12 Mayıs 2020 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51385834> adresinden ulaşıldı.

Özey, R. (2017). Jeopolitik-Tanımlar, Teoriler ve Değişimler (1. basım). Ankara: Pegem Akademi.

Özgen, N. ve Güngördü, S. (2019). Eleştirel Jeopolitik: Yer Politikalarını Yeniden Okumak, İstanbul Uluslar arası Coğrafya Kongre Bildiri Kitabı, ss. 915-918. doi: 10.26650/PB/PS12.2019.002.085.

Pamir, N. (2019). Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Ekseninde Hidrokarbon Kaynakları ve Enerji jeopolitiği, TMMOB ve Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, PMO Enerji Politikaları Çalışma Grubu. <https://pmo.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/Necdet-Pamir-Sunum-1.pdf>

Pazarcı, H. (2019). Uluslararası Hukuk. (18. Basım). Ankara: Turhan Kitabevi.

Polat, D. Ş. (2020). Türkiye'nin Suriye'nin Kuzeyindeki Askeri Harekatının Amaçları ve Sonuçları. Güvenlik Stratejileri, 16(33), 53-96. doi: 10.17752/guvenlikstrrji.719968.

Sandıklı, A. (2011). Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, s. 2.

https://www.academia.edu/2642755/Jeopolitik_ve_T%C3%BCrkiye_Riskler_ve_F%C4%B1rsatlar

Sevim, C. (2007). Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, AB, ÇİN, HİNDİSTAN) Üzerindeki Etkileri, Güvenlik Stratejileri Dergisi.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/guvenlikstrtj/issue/7532/99194>

Spyman, N.J. (1942). America's Strategy in World Politics(Dünya Politikasında Amerika'nın Stratejisi. New York: INC.

Strateji Geliştirme Başkanlığı, (2017). Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı.

<https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Enerji-ve-Tabii-Kaynaklar-Gorunumleri>

Şahin, M. (2008). ABD'nin "Müslüman" Savaşçıları, G.Ü. İİBF. İlişkiler Bölümü Akademik Orta Doğu Dergisi, 3(1).

http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu5%20makale/mehmet_sahin.pdf

Şahin, C. (2016). Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu'da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya Maksudiye Köyü Örneği, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8), 2785-2789.

<http://www.dergipark.org.tr/tr/pub/itobiad/issue/25175/273556>

Şener, B. (2013). " Değerli Yalnızlık " ya da " Yanlış hesabın Şam'dan dönmesi". 18 Mayıs 2020 <https://21yyte.org/tr/merkezler/islevsel-arastirma-merkezleri/milli-guvenlik-ve-dis-politika-arastirmalari-merkezi/dis-politikada-degerli-yalnizlik-ya-da-yanlis-hesabin-samdan-donmesi> adresinden erişildi.

Tarakçı, N. (2003). Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik ve Jeostrateji. (1. basım). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Telatar, G. (2015). Ak Parti'nin Düzen Kurucu Dış politika Söylemi ve Orta Doğu. Alternatif Politika Dergisi, 7(3), 493-498.

http://alternatifpolitika.com/site/dosyalar/arsiv/21-Ekim-2015/5.telatar_akp.pdf

Topsakal, İ. (2016). Tarihi Süreçte Rusya- Türkiye İlişkileri, Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 3(2), 43-45. doi: 10.16985/MTAD.2016227941.

Torun, A. (2012). Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler Anabilim Doktora Tezi, 14-20.

Ünal, A. (2004). Büyük Orta Doğu Projesi ve Türkiye. Ege Akademik Bakış Dergisi, 4(1), 160-161.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/eab/issue/39835/472314>

Yılmaz, S. (2018). Jeopolitik ve Türkiye, academia.edu.

https://www.academia.edu/7647832/Jeopolitik_ve_T%C3%BCrkiye

Zi, S. (2018). Savaş Sanatı (9. Basım). Pulat Otkan ve Giray Fidan (Çev.). İstanbul: T.İş.B.K.Y.

ORIJINALLIK RAPORU

% **1**

BENZERLIK ENDEKSI

% **1**

İNTERNET
KAYNAKLARI

% **0**

YAYINLAR

% **0**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	AĞAR, Serkan. "Uluslararası Hukuk boyutuyla petrol -II-", Türkiye Barolar Birliği, 2008. Yayın	<% 1
2	Karabayram, Fırat(Zalyaev, Ramil). "Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya politikası", Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, . Yayın	<% 1
3	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	<% 1
4	turksam.org İnternet Kaynağı	<% 1
5	Submitted to Selçuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
6	ects.atilim.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
7	silo.tips İnternet Kaynağı	<% 1
8	www.vansiyaseti.com	

İnternet Kaynağı

<%1

9

avim.org.tr

İnternet Kaynağı

<%1

10

Submitted to Cumhuriyet University

Öğrenci Ödevi

<%1

11

www.haberler.com

İnternet Kaynağı

<%1

12

www.turkishnews.com

İnternet Kaynağı

<%1

13

siyasalhayvan.com

İnternet Kaynağı

<%1

14

www.turkeytribune.com

İnternet Kaynağı

<%1

15

www.nesrinbaytok.com.tr

İnternet Kaynağı

<%1

16

acikarsiv.ankara.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

17

www.enerji.gov.tr

İnternet Kaynağı

<%1

18

Submitted to Girne American University

Öğrenci Ödevi

<%1

19

fibil.com

İnternet Kaynağı

<%1

20	egedesonhaber.com İnternet Kaynağı	<% 1
21	www.vatankirim.net İnternet Kaynağı	<% 1
22	KAYA, Yakup and ÖZALP, Görkem Ozan. "CUMHURİYET DÖNEMİNDE SÜLEYMAN ŞAH TÜRBESİ'NİN TAŞINMASI SORUNU", Erzincan Üniv. Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bl., 2015. Yayın	<% 1
23	slideplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
24	www.milliyet.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
25	www.yenihaberden.com İnternet Kaynağı	<% 1
26	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1

Alıntılarını çıkart

üzerinde

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografyayı Çıkart

üzerinde

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Numan GÜLTEKİN

Doğum Yeri ve Tarihi: Şiran/Gümüşhane - 09.10.1959

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi	Atılım Üniversitesi	2020
Lisans	Kamu Yönetimi	Anadolu Üniversitesi	2011
Lisans	İktisat	Anadolu Üniversitesi	2007
Yüksek Lisans	Veteriner Hekim	Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi	1982

Yabancı Diller: Fransızca (Orta Seviye), İngilizce (Orta Seviye)

E-posta: numangultekin06@gmail.com

Telefon: 532 747 29 66

Tarih: 10.09.2020